

GAIRĖS

2013 vasaris
Nr. 2(221)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakatoriaus pavaduotojas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: musugaires@gmail.com
tel. 241 82 03, 242 88 03
Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2013 02 19. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

Viršelyje panaudota V. Šereikos nuotrauka

ŠIAME NUMERYJE

POŽIŪRIS

Pasaulis grumiasi dėl daiktų, o mes – dėl etikečių **5 p.**
Emigracija: skaudi problema
ar tik diskusija iš inercijos? **7 p.**
Sveikatos apsauga neturėtų virsti verslo rūšimi **9 p.**

AKTUALIOS TEMOS

Pradėjo nuo opiausių problemos –
darbo jėgos apmokestinimo **11 p.**
Apie mokesčių progresinio tarifo reformą **13 p.**

DEMOS KOMENTARAS

Ką reiškia gyventi gerą gyvenimą? **18 p.**
Šiuolaikinė Lietuvos kultūra –
be įtampos, srautų ir pavojaus **20 p.**

VIZIJOS

Tradicinė ekonomika – kelias į niekur? **22 p.**

EUROPOS ROŽĖ

ES piliečiai ir jų teisės **28 p.**
Ką pasakė Prancūzijos prezidentas **30 p.**
Europos mokslo traukinys privalo didinti greitį **31 p.**
Diskusija, persikėlusį į knygą: keisti šalį ar keisti šalį? **33 p.**

NUOMONĖS

Ar tinka Kovo 11-ajai šūkis „Lietuva lietuviams“? **36 p.**
Kai trūksta praktiškų veiksmų,
pabunda praeities šmėklos **39 p.**

NAUJOS KNYGOS

Užbūrė Alauše nuskendę varpai **40 p.**
Atgijo slėpiningieji Putino dienoraščiai **41 p.**

ISTORIJOS AIDAI

Nuodėmių atpirkimo derybos **42 p.**

PASAULIS

Ekstremizmas Afrikoje – pasaulinė problema **44 p.**

Numerio autoriai

Vaclovas Paulauskas, Dainius Paukštė, Sigitas Besagirskas,
Romualdas Čėsna, Algimantas Indriūnas, Artūras Tereškinas,
Donatas Paulauskas, Dobilas Kirvelis, Petras Eidukevičius,
Vilija Blinkevičiūtė, Zigmantas Balčytis, Algimantas Brazaitis,
Algimantas Jazdauskas, Gediminas Dubonikas, Povilas Lapeikis

*Leidėjai ne visada sutinka su autorių nuomone, tačiau laikosi žodžio
laisvės principo.*

Įvykių kronika

Vasario 16-osios išvakarėse Respublikos Prezidentė įteikė nacionalines premijas. Jomis apdovanoti: skulptorius Vladas Vildžiūnas, literatūrologas, literatūros kritikas Kęstutis Nastopka, scenografas Vitalijus Mazūras, architektas Eugenijus Miliūnas, vizualaus meno kūrėjas Žilvinas Kempinas, dirigentas Modestas Pitrenas

132-ojoje Pasaulio sveikatos organizacijos Vykdomosios Tarybos sesijoje mūsų šaliai atstovavo delegacija, vadovaujama Lietuvos sveikatos mokslų universiteto kanclerio, buvusio ilgamečio Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) darbuotojo profesoriaus Viliaus Grabausko. Svarstyti sveikatos politikos klausimai bendru visų 194 PSO valstybių narių sutarimu bus tvirtinami Pasaulio sveikatos asamblėjoje, kuri vyks šių metų gegužės mėnesį.

Prieš 10 metų, 2003-ųjų vasarį, maršrutu Iljičiovskas–Kijevas–Minskas–Vilnius–Klaipėda ir atgal kursuoti pradėjo konteinerinis traukinys „Vikingas“. Per dešimtį metų jis nuvažiavo apie 2,3 mln. kilometrų, tas atstumas prilygsta maždaug 58-ioms kelionėms aplink pasaulį pusiauju, pervežė daugiau nei 4,8 mln. tonų krovinių – kiek jų nugabentų 300 tūkst. vilkikų. „Vikingas“ yra bendras Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos geležinkelio projektas, jungiantis Baltijos ir Juodąją jūras. Visas maršrutas (1734 km) įveikiamas per 52 val. „Vikingu“ vežami universalūs ir specializuoti konteineriai, o atei-

tyje numatoma gabenti ir vilkikus su puspriekabėmis – kontreilerius, kad mažėtų vilkikų eilės Baltarusijoje.

Vyriausybės kultūros ir meno premijos už nuopelnus paskirtos aktoriams Povilui Budriui ir Valentinai Gustaitienei, režisieriui Gyčiui Padegimui, šokėjai ir choreografei Loretai Juodkaitei, chorvedžiui Romualdai Gražiniui, muzikologei Gražinai Daunoravičienei, rašytojui Gintarui Grajauskui, dailinkei Birutei Stulgaitei, vitražo dailininkui Kaziu Morkūnui, fotomenininkui Aleksandrui Ostašenkoviui, kraštovaizdžio architektui Vladui Stauskui, kino režisieriams Juozui Matoniui ir Vytautui Damaševičiui.

Bendrovė „Švyturys-Utenos alus“ pernai Klaipėdos kultūrai ir sportui skyrė 672,4 tūkst. litų. Pagal pasirašytą „Švyturio“ Klaipėdos kilmės sutartį, nuo kiekvieno parduoto „Ekstra“ alaus butelio 3 centai skiriami Klaipėdai paremti.

Vyriausybės rūmuose surengtoje apdovanojimų ceremonijoje Lietuvos eksporto prizas skirtas bendrovėms „Snaigė“, „Betonika“, „Klaipėdos baldai“, „Statga“, „Rifas“. Lietuvos eksporto prizas įsteigtas siekiant plėtoti Lietuvos įmonių pagamintos produkcijos, atliekamų darbų ar teikiamų paslaugų eksportą, vertinti bei viešinti šio proceso tendencijas bei panaudoti tam palankias sąlygas. Skatindama moterų verslumą, Lietuvos preky-

bos, pramonės ir amatų rūmų asociacija taip pat rengia kasmetinį konkursą „Lietuvos metų verslininkė/vadovė“. Šiemet šis apdovanojimas atiteko bendrovės „Gubernija“ generalinei direktorei Violetai Dunauskienei.

Utenos rajono savivaldybės meras socialdemokratas Alvydas Katinas daugiausia balsų pelnė savaitraščio „Veidas“ surengtuose geriausio mero rinkimuose. Savivaldybių merų reitingavime dalyvavo daugelio institucijų vadovai: šalies savivaldybių merai, verslo asociacijų vadovai, įvairių departamentų direktoriai, ministerijų viceministrai ir kancleriai, Seimo kontrolieriai ir kt. „Veido“ apdovanojimus – diplomą ir specialų prizą – A. Katinui įteikė Seimo pirmininkas Vydas Gedvilas (nuotr.). Diplome nurodyta, kad geriausio mero titulas skiriamas „už rūpinimąsi savo miestu, už aktyvią veiklą stengiantis pritraukti investicijų, už Utenos vardo garsinimą ir uteniškių gyvenimo kokybės gerinimą, taip pat už iniciatyvumą bei profesionalią vadybą“. Antra vieta atiteko taip pat socialdemokratui Akmenės rajono merui Vitalijui Mitrofanovui, trečioji – Palangos miesto merui Šarūnui Vaitkui.

Anglų portalas *Femalefirst.co.uk* atrinko 23 gražiausias Europos piliis. Tarp Slovakijos, Vokietijos, Slovėnijos, Škotijos, Anglijos, Rumunijos, Vengrijos, Liuksemburgo ir Baltarusijos pilių į šį sąrašą pateko ir Trakų pilis.

Valstybinė mokesčių inspekcija paskelbė, kad šimtas didžiausių Lietuvos įmonių pernai pervedė į biudžetą 8,7 milijardo litų mokesčių. Daugiausia – 1337 mln. litų – sumokėjo naftos perdirbimo įmonė „Orlen Lietuva“, cigarečių gamintoja „Philip Morris Baltic“ – 526 mln. litų.

Sugiharos fondas „Diplomatai už gyvybę“ 2012 metų tolerancijos žmogumi paskelbė rašytoją Sigitą Parulskį už knygą „Tamsa ir partneriai“. Knygoje aptariama žydų genocido Lietuvoje tema. Chiune Sugihara – Japonijos diplomatas, rezidavęs Kaune kaip Japonijos imperijos vicekonsulas. Antrojo pasaulinio karo metais išgelbėjo apie 10 tūkst. Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos žydų gyvybių, savo iniciatyva išdavinėjęs imigracines visas į Japoniją, oficialiai tam neturėdamas Japonijos vyriausybės pritarimo.

Vyriausybė pritarė Aplinkos ministerijos siūlymui steigti Būsto energijos taupymo agentūrą (BETA), kuri administruos daugiabučių namų renovacijos programas bei šiam tikslui skirtą valstybės paramą. Taip pat ši įstaiga teiks techninę, organizacinę ir metodinę pagalbą butų ir kitų patalpų savininkams, įgyvendinant daugiabučių namų atnaujinimo projektus. Planuojama jau šiemet atrinkti 500 energetiniu požiūriu labiausiai neefektyvių namų ir pradėti jų atnaujinimo projektus.

Redakatoriaus skiltis

Žiema jau varyta iš kiemo Užgavėnių šurmuliu, rytais jau linkmiau čirškia žvirbliai, o pakėlęs akis į dangų properšose matai pavašarėtos žydrynės lopus. Kol ateis donelaitiškas pasveikinimas margam svieteliui, kviesdamas pavasario darbams, dar ilgokus vakarus leidžiame kaimo trobose ar didmiesčių daugiabučiuose, ne per daug šių žiemą atvėsusiųose, kavinėse ar alaus baruose. Kalbame, ginčijamės, smerkiame...

Kalbos prie alaus bokalo sukasi ko gero apie krepšinių virtuvėje – gal apie nuolaidas „maksimose“, laiptinėse traukiant dūmą – apie skalūno dujas ar bankų žlugimus... Ir ko gero dažniausiai visur – apie mokesčius, nes niekas žmonių taip nejaudina, kaip jie. Viena šio numerio temų – taip pat apie mokesčius, kokie jie galėtų būti. Kad mokestinė našta tolygiau pasiskirstytų tarp darbo ir kapitalo, kad rastųsi didesnis pajamų ir turto apmokestinimo progresyvumas, ir visa tai padėtų mažinti socialinę atskirtį, stiprintų visuomenės solidarumą. Šio sakinio žodžiai įrašyti dabartinės vyriausybės programoje. Kad jie greičiau taptų kūnu.

Dar viena tema, neaplenkianti kone visų namų, – emigracija. Kai kas linkęs tvirtinti, kad mes iškovojome tokią teisę. Be abejo, teisė gyventi nuo pasaulio neuždarytam betono siena yra žavi laimingų žmonių teisė pažinti pasaulį – iš jo mokytis ir jį turtinti. Bet ta teisė neturėtų virsti kone vienintele galimybe išgyventi – toli nuo gimtos žemės. Svetur. Tarsi išvartam. O kas užtikrins žmogaus teisę neemigruoti – turėti sąlygas likti savo gimtinėje? Ir apie tai svarstoma šiame numeryje.

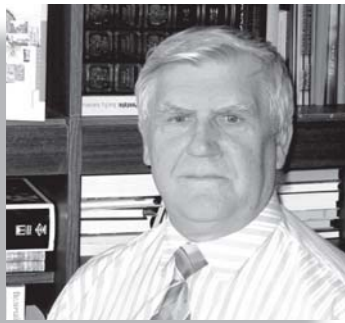
Dažnai girdėt aimanuojant, kad ne tokios Lietuvos norėjome, kokią turime. Vis dairantis atgal, kai žaidėme, anot vieno dokumentinio televizijos filmo, revoliuciją, apeliuojant į Baltijos kelio vienybę. Bet ar dažnai žvalgomės ateities kelių? Kokia Lietuva gali ir turėtų būti šiame globaliame pasaulyje to globalizmo gerokai ir ardomame? Į ateitį kviečia pažvelgti ir viena didoka šio numerio publikacija, polemizuojanti su tradicine ekonomika, nepajėgiančia spręsti paaštrėjusių žmonijos egzistencijos problemų, kviečianti atsisakyti sustabarėjusio mąstymo, mokytis ekonomikos iš gyvosios gamtos patirties.

Gaila, kad pozityvius dalykus viešojoje erdvėje, žiniasklaidoje labai dažnai nustumia į šoną įvairūs skandalai – tikri ir tariami, miesčio-niškos istorijos. Kartais skaitydamas kokį žurnalą ar žiūrėdamas televizijos laidą, imi galvoti, kad dabar svarbiausia problema – kiek ir kuri artistė ar pramogų pasaulio „žvaigždutė“ išdrįs apsinuoginti. Į tai jau linksta mūsų lietuviškas kinas. Įsivaizduojama, kad taip neatsilikame nuo pasaulio.

Bet ar ne prasmingiau neatsilikti nuo kitų šalių ūkio tvarkymu, mokslu, kultūra, menu, inovacijomis? Taigi, nebūkime atsilikėliai.

Algis Kivsta

Pasaulis grumiasi dėl daiktų,

Vaclovas Paulauskas

Kai pažiūri televizijos pranešimus iš pasaulio, tai nejuociom pagalvoji: „Kaip vis dėl to gera gyventi Lietuvoje! Čia kažkoks ramybės užutėkis.“ Arabų kraštai kunkuliuoja – ten kraują liejantys pavasariai, vasaros, rudenys ir žiemos. Gretimos Rusijos Šiaurės Kaukazo kraštuose amžinos ginkluotos gaudynės ir žudynės, pačioje Maskvoje vežiojami milijonus ir milijardus pavogę ponai ir ponios su antrankiais. Kitose Atlanto pusėje naujienos kaip mūsų pokario metais: kiekvieną dieną šaudomi visai niekuo dėti žmonės – vyrai, moterys, vaikai. Suka galvas politikos veikėjai, ką su tais šautuvais daryti, kurių pilni beveik kiekvienai namai. Sprendžia, nenusprendžia. Mat ir jų konstitucija leidžia turėti ginklų.

Mes irgi sprendžiam nenusprendžiam: kokią lentelę pritvirtinti prie trobos, dešimtmečius, o gal ir šimtmečius stovinčioje kur nors Šalčininkuose ar Eišiškėse. Mat irgi Konstitucijoje parašyta, kad visur turi būti valstybinė kalba. O jeigu šalia valstybinės dar bus ir lentelė su lenkišku užrašu? Konstitucijoje neuždrausta. Gal ne vienas kada grįždamas iš Palangos pastebėjote, kad Kaune ties Devintuoju fortu, kur į tris šakas išsiskirsto keliai, yra lenkiška rodyklė į Varšuvą.

Ir nieko. Kaunas kaip stovėjo taip ir stovi. O kas sugriūtų poroje rajonų įteisintus lenkiškus užrašus? Žemaičiui, užsukusiam į tuos kraštus, atrodytų egzotiška ir tiek. O kas atsitiktų, jei kai kurie lenkai panorėtų savo pasus pasikeisti, kuriuose jų pavardės būtų įrašytos lenkiškai? Kas tuos pasus matys – tik patys šeimnininkai ir valstybinės įstaigos, kur tie pasai bus parodomi. Ir absoliučiai neturės jokios įtakos mūsų bendrinės kalbos vartosenai. Juk kaip lengvai pakeitėme visų užsienio pavardžių rašybą visoje spaudoje! Vietoj Šekspyras rašome Schakespear, vietoj Malro – Malraux, vietoj Dode – Daudet ir t.t. Tai kur kas daugiau keičia lietuvišką raštiją. Kai keitėme tuos vardus, tai užsieniečiams nei šilta nei šalta kaip mes juos rašome, nes jie mūsų raštų neskaity, o kas skaito, tas supranta. Tai ko lenkas blogesnis už švedą, anglą ar prancūzą?

Iki šiol keisti etiketas mums labai sekėsi. TSRS pakeitėme į SSSR, tarybinį ūkį – „sovchozą“, kolūkį – į „kolchozą“, Aukščiausiąją Tarybą – į Atkuriamąjį Seimą... Visų nė neišvardinsi. Praeities dalykai nesi-priešina, nors nuo mūsų pavadinimų jie nepasikeičia. O kai priėjome iki šiandien esančių žmonių ir daiktų, atsirado pasipriešinimas. Antai kai kurios moterys užsimanė pasivadinti bunkėm, špunkėm, mikėm, plikėm, buvo užvirusi kova. O kai galų gale leidimas buvo duotas, moterys neapgulė pasų skyrių. Tik viena kita pasikeitė. Nuo to jos netapo nei gražesnės nei bjauresnės, nei geresnės, nei blogesnės. Kai kurioms ta naujoji forma gal ir teisingesnė – geriau pasimatė tuštybė. Panašiai būtų ir su lenkų pasais. Neabejoju, kad dabartinė racionaliai mąstanti Vyriausybė sėkmingai išspręs šias problemas. Pagerės ir mūsų kai-

myniški santykiai su Lenkija. Tada beliks viena „skaudi problema“ – „tarybinės“ dešrelės, kurią į valstybinį lygmenį vis iškelia koks nors neturintis ką veikti konservatorius. Vis žiūri anų blogų laikų nostalgiją. Esą dėl to pavadinimo nesąmoningi piliečiai jas perka, nors tos dešrelės esančios iš principo blogos. Negaliu spręsti, nesu dešrelių gerbėjas: nei tarybinių, nei smetoniškių, nei kleboniškių ar dar kokių. Kilus diskusijai dėl to nelemto vardo, nutariau paragauti to „draudžiamo vaisiaus“. Prisipažinsiu – nepatiko. Aš jau sugadintas žmogus – pripratau prie visokių skonio stipriklių, saldiklių, stabilizatorių, konservatorių ir kitokio velnio, o tos „tarybinės“ – be jokių visokių mėsos produktų ir subproduktų išmonių – jau nebeskanu. O jei ir būtų skanu – etiketė man nepatraukli. Tas tvarkingas vyrukas lygaus lauko fone – toks kaip ant tėvo obligacijų, kurias kiekvienas valstietis privalėdavo pirkti. Neatitinka mano estetinių nuostatų. Man subrendus, tarybinių laikų lietuviškas menas buvo daug modernesnis. Tą etiketę aš priimu kaip pasityčiojimą iš laiko, kuriame gyvenome. Jeigu nekeltume triukšmo, manau, kad tas brendas tyliai numirtų, kaip kažkur mirė „Maksimos“ kepta duona „Nostalgija“, kuri retkarčiais kaip įvairenybė patikdavo, nors kiekvieną dieną tokios valgyti nenorėčiau. Beje, kaip ir daugelio kitų, kurių įvairovė laužo galvą prie lentynų. O juk jos beveik „visos tokios“. Tik viena kita padoresnė. Be pinigų nereklamuosiu, kuri.

Gal ir nieko blogo, jeigu ir kulinarija ar konditerija retkarčiais mus nukelia į istoriją. Jau minėtos vienos dešrelės primena tarybinius, kitos – Smetonos laikus. Trūksta tiktai baudžios epochos, juo labiau, kad šiemet minime 1863 metų sukilimo

o mes – dėl etikečių

jubiliejų. Gal kas ims ir sugalvos „Baudžiauninko dešrelės“. O jos priktų mūsų laikams. Dalis žmonių dirba kaip baudžiauninkai – po 10-12 valandų, kartais net be išieginų dienų, o gauna kuklų atlyginimą už 8 darbo valandas. Net ir statistika rodo, kad Lietuvos viršininkai gauna didžiausius atlyginimus Baltijos šalyse, o darbininkai – mažiausius. Tataigi...

Juokai juokais, bet vienos etiketės ir man gaila pradingusios. Lietuvos radijo ir Lietuvos televizijos. Turėdamos laiko bobulytės į radiją priskambina visokiausių minčių, ne visada protingų. Bet kai paklausia, kodėl vietoj Lietuvos radijo atsirado kažkoks **elertė**, sunkiai darbuotojams tenka išsisukinėti, ir niekaip neranda vykusio paaiškinimo! Ir patiems diktoriams, kai iš eilės susiduria keletas sutrauktinių žodžių, liežuvius susipina. Tokia dabar mada. Ar reikėjo madai pasiduoti? Daug ekrane matome raidžių „BBC“, „CNN“, „HTB“, „OPT“, „LNK“, „BTV“... Ar ir Lietuvos radijas ir Televizija panorėjo atsistoti jų tarpą? O juk visai kitokia tos įmonės misija. Ji – ne komercinė, ji – ne atskiro privataus asmens, ji – visos visuomenės, t.y. visos Lietuvos. Ar ji nori ir nuo tos misijos pabėgti? Tai ko tada verkiame, kad Rusija užkariauja Lietuvos informacinę erdvę? Čia tikrai aidi „Ruskoje radijo“, eina programa „Rosija“, „Rossija today“, eina ir kitų šalių, kurios nesislepia už santrumpų, – televizijos programa „TV Polonia“, Vokietijos „Deutsche welle“, „ESPN America“, „Belarus“ ir kitos. Tų šalių vardai kartojami šimtus kartų per parą. Tai Lietuva pati pasitraukia iš šio svarbaus kovos lauko?

Kol keitėme praeities etiketas, gerai sekėsi, o ėmus šių dienų etiketes kaitalioji, įklimpome. Jeigu įklimpome su etiketėmis, tai ko stebėtis,

kad negalime jokio kito rimto darbo padaryti. Elektrinę statom, statom, nė nepradedam. O seną sunaikinom greitai. Nenoriu kartotis, ką seniai (o ne „senai“, kaip mėgsta sakyti „tarybinių“ dešrelių priešininkai ir lietuvių kalbos gynėjai nuo lenkų pasų) esu rašęs, kad Ignalinos elektrinės uždarymas buvo didžiausia XX a. lietuvių geopolitinė klaida. Reikia skalūnų dujų ieškoti – vėl nesutarimai, piketai. Sutariam visi tik dėl vieno – reikia kurti darbo vietas, kad žmonėms nereiktų emigruoti. Bet juk tose darbo vietose reikia kažką dirbti, kažką gaminti. O čia jau noras ir praeina. Todėl žmonės ir bėga į tuos kraštus, kur nesvajojama apie nekonkrečias darbo vietas, o iš tiesų statoma, daroma, gaminama. Pamatęs piketuotojus, su plakatais vaikščiojančius prie Seimo, prisiminiau gražų rusų poeto Dmitrijaus Merežkovskio (1865-1941) eilėrašį, kuris baigiasi tokiu ketureiliu:

*Nenoriu klausinėti, skaičiuoti,
Aš vėlei pradėdu tikėt:
Kokia palaima – negalvoti,
Kokia palaima – nenorėti!*

Gera retkarčiais pasinerti į tokią nirvaną, bet negalima joje būti nuolat, juo labiau didelei tautos daliai. Tie nenorai ir piketai ateina kaip aidas iš didžiųjų laisvės metų – Sąjūdžio ir Žaliųjų žygių prieš Ignalinos atominę, Kruonio akumuliacinę, kurią paskui teko statyti savais pinigėliais, o jau nebe Maskvos, kaip anais laikais. Mūsų dienomis stojome prieš „Lietuvos“ kino teatro rekonstrukciją, kuris vis stovi kaip apleistas griozdas, prieš šiukšlių deginimo elektrines, prieš kokio namo statybą ar kelio tiesimą... Norime mažiau mokėti už šildymą, bet namų renovuoti nesusitaria kaimynas su kaimynu...

Vis svajoju, kad vieną kartą mūsų masinėje sąmonėje įvyks

lūžis. Nuo etikečių turime pereiti prie darbų. Etikečių reikalus galima išspręsti daug greičiau, kad jos netrukdytų darbams. Tai jau, kaip sako žmonės, ateina paskutinioji. Nebegalima laukti, kol visi darbingi žmonės pabėgs iš Lietuvos ir paliks vienus piketuojančius pensininkus. Nors nemaža mūsų dalis negiamai žiūri į Rusiją, bet tam tikra dalimi mes esame panašūs į rusus, kurie ne kartą istorijoje yra priešą prisileidę iki Maskvos ir Volgos. Na, o paskui susiima kovoti. Ir kad jau duoda, savų negailėdami! Deja, panašiai elgiamės ir mes. Dažnai esame davę savų negailėdami, tik nieko tuo nesame pasiekę. Todėl naujoji valdžia turi šansą. Teks daugiau klausyti specialistų balso, o ne tų, kurie kalba nesuprasdami reikalo esmės ir pasitiki tais, kurie prilenda kišdami savanaudiškus tikslus, juos pateikdami kaip tautos interesus. Kodėl atsakingas pareigas ir darbus dažnai patikime neišmanėliams, o paskui verkiame ir pykstame? Dabar vėl ekranuose pasirodė verkšlenantys „Ūkio banko“ indėlininkai. Bet mieli žmonės, negi jūs nematydavote bent jau per televizorių, kad to banko didžiausias savininkas elgiasi neadekvačiai, kaip turėtų laikytis solidus bankininkas. Pas tokį pinigų negalima laikyti nė vieną dieną.

Laimės tie, kas pasitikės tikrais specialistais, kai neliks vietos „šposininkams“ nei valdžioje, nei bankuose. Reikia įsukti statybas, renovacijas, biokuro panaudojimą, tada ir darbo vietų atsiras savaime, nereikės svajoti apie mistines vietas, nieko nedarant. O kol didžiausias politikų rūpestis bus etiketės – taip ir murkdysimės ten, kur buvome prieš dvidešimt metų, ir ką seniai kiti padarė ir pamiršo... Nuo pervadinimų darbo vietų skaičius nedidėja. ■

Emigracija: skaudi problema

Dainius Paukštė

Viešojoje erdvėje ryškėja viena keista tendencija: tarpusavyje kalbasi tie, kas apie migraciją, atvirai šnekant, nelabai supranta, todėl migracijos klausimai – jiems jokia problema. Norime to ar ne, bet mūsų masinės informacijos priemonės aiškiai sklėja ir prastėja, nesugebėdamos užtikrinti ar patenkinti visuomenės lūkesčių. Argi žurnalistai nemato, argi neįsijaučia, kad laidose dalyvaujantys vienos politinės pakraipos pašnekovai jas paverčia sovietinio raugo pritvinkusiais produktais, elementariomis smegenų plovyklomis. Žmonėms, kad atsirinktų, reikia skirtingų politinių nuomonių ir išvadų. Bergždžios tampa ir geros laidos. Neabejotinai viena geriausių Lietuvos žurnalistų Rita Miliūtė keistai atrodė savo vedamoje laidoje „Teisė žinoti“, kai laidos dalyviai drauge „sutarė“, kad dabartinė emigracija yra vos ne gėris ir pavojaus nekeli. Laidos metu galvojau: kiek jaunų moterų būtų likę Lietuvoje ir sėkmingai spręstų demografinės šalies problemas, jeigu vienas šios

Straipsnio autorius yra Lietuvos socialdemokratų sąjungos pirmininko pirmasis pavaduotojas, migracijos reikalų ekspertas

laidos dalyvių būtų mokėjęs savo darbuotojoms kasininkėms bent kiek padoresnius atlyginimus. Jam asmeniškai, ko gero, tokia emigracija, kaip jo buvusiom darbuotojom, tikrai negresia, bet štai verslui Lietuvoje grėsmė kyla, nes vartotojų (pirkėjų) vis mažėja.

Paskutinę sausio dieną portale *Delfi.lt* paskelbtas kandus ir, deja, niekur nevedantis R. Sadausko-Kvietkevičiaus straipsnis „Emigracijos srauto nacionaliniais susitarimais neužtvens“. Tai autoriaus reakcija į „Nepartinio demokratinio judėjimo“ organizuotus Mokslų akademijoje viešuosius debatus „Kaip sustabdyti masinę emigraciją“. Iš pradžių nesupratau, iš kur straipsnyje tiek pykčio ir nepamatuotos kritikos? Paskui viskas atsistojo į savo vietas: autorius save vadina „keistu panku, o gal metalistu, redaktoriumi, pagarsėjusiu *blogeriu*, visišku dešiniuolu liberalu“. Prisipažįsta: „kai tik žmogus turi pinigų, tai ir negali pakęsti kovos už žmonių gerovę kažkodėl“. Manau, būtų viskas daug aiškiau ir paprasčiau, jeigu prie autoriaus pavardės atsirastų nedidukas priedas: dešinysis liberalas. Autorius rašo: „Ir nors naujausi statistiniai duomenys jau pradeda rodyti priešingą tendencijas – išvažiuojančiųjų srautas mažėja ir vis daugiau emigrantų grįžta namo – tautos gelbėtojais pasijutusių visuomenininkų būrelis vis dar triūbija apie pavojų „kuriamųjų galių bei lietuvių kultūros išsaugojimui“.

Nekalbėsiu apie emigracijos mastą nuo 1990 m., apie tai, kad šešis su viršum karto viršijame pasaulinį migracijos vidurkį, neįtikinėsiu apie kasmetines, t.y. ilgalaikes emigracijos tendencijas ir pan. O R. Sadauskui-Kvietkevičiui

pakanka ir vienerių metų reemigrantų skaičiaus, kad padarytų neginčijamas išvadas.

Deja, ir tarp ekonomistų, dirbančių bankuose, pasitaiko tokių, kurie mano, kad „šiuo metu emigracija nėra didžiausia Lietuvos problema, o apie ją diskutuojama daugiau iš inercijos“.

Tikrai gerbčiau bankus, jeigu jų ekspertai, dažnai besireiškiantys viešumoje, krizės pradžioje būtų pareiškę: „kol vyks krizė mūsų bankai stabdys gyventojų kreditų, paimtų gyvenamųjų patalpų statybai, grąžinimą“. Manau, šiandien turėtume bent 50 tūkst. mažiau emigrantų. Štai tokių bankų tarnautojų, bankininkų ir bankų reikėtų Lietuvai. Net ir dabar bankai galėtų atlikti valstybei naudingus darbus: pavyzdžiui, atlikti skaičiavimus, kiek valstybei pinigine išraiška kainuoja parengti gyvenimui vieną žmogų? Tuomet bent žinotume tikrąją savo praradimų kainą finansine išraiška ir kiltų klausimų, kodėl nemokamai kredituojame žymiai turtingesnes šalis? Gal tuomet valstybei (politikams) kiltų noras susigrąžinti iššvaistytus kreditus, nes tai būtų žymiai pigiau, nei įsivežti trečiųjų šalių piliečius ir dar skolintis tarptautinėse rinkose?

Dvidešimt trejų metų emigracijos rodikliai rodo, kad mažiausi emigracijos skaičiai buvo 2002 m. (21 586 emigravusieji). Tačiau pagal šiuos skaičius taip pat negalima daryti išvadų. Ir štai kodėl: realią situaciją atspindi ne natūriniai skaičiai, o migracijos indeksas.

2003 m. imigracija sudarė 4 728 žmones, emigracija – 33 732. Migracijos balansas – minus 29 004. Tūkstančiui gyventojų teko 1,4 imigranto ir 3,2 emigranto, migra-

ar tik diskusija iš inercijos?

cijos indeksas sudarė -1,8. 2012 m. imigracija sudarė 21 400, emigracija – 43 000. Migracijos balansas – minus 21 600. Tūkstančiui gyventojų teko 7,1 imigranto ir 14,3 emigranto, migracijos indeksas sudarė -7,2.

Taigi, realią migracijos padėtį Lietuvoje atspindintis migracijos indeksas 2003 m. buvo -1,8, o 2012 m. -7,2. Tai kur čia tas gerėjimas? Padėtis 2012 m. yra net 4 kartus blogesnė nei 2003 metais. 2012 metų migracijos indeksas pagal savo dydį (blogumo prasme), yra trečias eilėje: 2010 m. -24,1; 2011 m. -12,08; 2012 m. -7,2. Per visus kitus metus nuo 1990 m. jis kito nuo -0,6 (2002) iki -6,7 (1994). Kaip matyti, visi šie metai – buvusios vyriausybės kadencijos, kuri migraciją buvo palikusi savieigai. Šioje vietoje kaip tik tendencijos ir patvirtina rezultatą.

„Eurostat“ agentūra prognozuoja, kad 2060 m. Lietuvoje gyvens 2,5 mln. žmonių. Kiek reali ši prognozė? Deja, elementarūs aritmetiniai skaičiavimai rodo dar niūresnę situaciją. Tam, kad išsipildytų „Eurostat“ prognozė, nuo 1990 m. iš Lietuvos kasmet turėjo emigruoti po 16 714 žmonių. O Lietuva turi faktinį metinį emigracijos vidurkį nuo 1990 m. po 37 916 žmonių kasmet! Tai kiek mūsų bus 2060? Kiek laiko prireiks, kad pasiektume „Eurostat“ prognozių lygį, nes reikia, kad prognozės dydis tolygiai pasidalintų (po 16 -17 tūkst.) nuo 1990 metų? Tai tikrai bus ne vienerių metų tendencija, gal dešimtmečio ar dar ilgesnė.

Priminsiu 2012 m. liepos mėnesį *RAIT* atliktos apklausos rezultatus: „Tyrimai rodo, kad 2013 m. emigracijos srautai iš Lietuvos ir toliau nemažės: emigruoti planuo-

ja 33 proc. apklaustųjų ir 13 proc. visų 15 - 74 metų Lietuvos gyventojų. Lietuva praranda jaunus ir darbingo amžiaus žmones. Jaunesnių nei 35 m. emigrantų dalis pastaruosius kelerius metus viršija 65 proc.“ Tai gal „triūbijimui“ vis dėlto yra pagrindo?

Pacituosiu rašytoją Joną Mikelinšką, Lietuvos nacionalinės premijos laureatą: „Tai, kas vyksta Lietuvoje, pavadinčiau nevaldoma emigracija – tai yra tautos savivudybė. Talentingiausi, geriausi žmonės, kurie galėtų kurti save ir valstybę, tiesiog emigruoja, nes ten užtenka tik prisitaikyti, nebūtina kurti. Tokie žmonės lengvai prisitaiko prie svetimos kalbos, papročių ir kitų bendravimo formų. Lietuvoje siautėja oligarchai, o žmonės pasiilgsta elementaraus teisingumo. Nesant teisingumo, nebesukuriamos normalios gyvenimo sąlygos. Kol visuomenė nesugebės kontroliuoti valdžios, vargu ar galima tikėtis geresnio gyvenimo“. Štai ir tikra antiemigracinė strategija ar programa – kaip pavadinsi, taip nesugadinsi.

Visiškai suprantu ir palaikau mūsų akademinės visuomenės rūpestį ir pasiryžimą dirbti migracijos klausimais. Jau baigia įpusėti antras dešimtmetis, kai pats užsiimu šiais reikalais. Akivaizdu, kad dėl emigracijos klausimų politinės partijos niekada nesutars. Emigracija dešiniams – ne problema (minėto straipsnio autoriui R. Sadauskui-Kvietkevičiui – taip pat). Tą gali patvirtinti ir 200 tūkst. Lietuvos gyventojų, kurie per A.Kubiliaus vadovavimo Vyriausybei periodą emigruavo iš Lietuvos. Politinės valios stoka visuomet buvo silpniausia mūsų politikų darbo sritis. Esu įsitikinęs: emigracija ir jos keliamų problemų

sprendimas – prie valstybės vairo esančių politinių jėgų rūpestis. Jeigu imamasi priemonių šia linkme, emigracija niekada netaps prievartiniu aktu žmogaus atžvilgiu, kaip yra dabar. Didelė dalis akademinės, kultūrinės visuomenės valdantiejiems pasirengusi padėti. Taigi, signalas pasiųstas. Kaip sakoma, kamuolys dabar Vyriausybės pusėje.

Esu prieš Lietuvos užsisklendimą nuo pasaulio. 3 procentų migracija – tai pasaulio migracijos vidurkis, riba, kurios nereikėtų peržengti. Į tokios migracijos upės krantus ir turi sugrįžti Lietuva (dabar 17-18 proc.). Ir tai būtų pakankamai dideli skaičiai – beveik 100 000 mūsų tautiečių nuo 1990 metų. Atgal grįžtų patirtis, uždirbti pinigai, intelektinis potencialas, augtų ir tautos, ir šalies gerovė. Tai reikėtų ne tik emigravusiųjų sugrąžinimą į Lietuvą (tegl ir ne visų), bet ir protinę globalizavimo teikiamų galimybių bei potencialo panaudojimą – ne ištirpimui pasaulyje, o atvirkščiai – savo šalies ir tautos stiprinimui.

Popiežius, ko gero, rimčiausias pasaulio politikas, suprantantis migracijos klausimus ir per dvasinę, ir per ekonominę šio reiškinio prizmę, Pasaulinei migrantų dienai skirtoje žinioje (sausio antroji dekada) emigraciją prilygino Kryžiaus keliui. Popiežius patvirtino žmogaus teisę neemigruoti, tai yra turėti sąlygas likti savo gimtinėje. Ši pirmą kartą teisė tampa reali tik tada, kai nuolatos kovojama su emigraciją skatinančiais faktoriais. Tai Popiežiaus Benedikto XVI žodžiai. O ką darė(-o) mūsų valdantieji? Nevalingai kyla klausimas: ko politikai, ypač dešinieji ir valdantieji, vaikšto į Bažnyčią? ■

Nepartinio demokratinio judėjimo viešųjų debatų sausio 25 d. „Kaip sustabdyti masinę emigraciją?“ rezoliucijos išvados:

1. Emigraciniai procesai yra įgavę tokį mastą, kuris pasidarė pavojingas ne tik šalies ūkinei raidai, bet ir tautos, o pirmiausia jos kuriamųjų galių bei lietuvių kultūros išsaugojimui;

2. Tų procesų jau nebeįmanoma sustabdyti pavienėmis atskirų valdžios institucijų, partijų ar socialinių grupių pastangomis;

3. Norint pasipriešinti tiems procesams, yra būtinas neatiidėliotinas Nacionalinis susitarimas, prasidedantis ne tik iš viršaus, bet ir iš apačios, apimantis pilietinę visuomenę ir jos valdžią, visus socialinius sluoksnius, etnines ir amžiaus grupes;

4. Norint pasiekti tokį susitarimą, būtina iš naujo bendromis pastangomis atkurti demokratiniam gyvenimui būtiną visų socialinių jėgų pusiausvyrą, solidarumą ir aktyvų bendradarbiavimą;

5. Socialinių jėgų solidarumą galėtų žymiai sustiprinti bent vieni oficialiai paskelbti ir gerai suorganizuoti pilietinių akcijų metai, kad Lietuva neišsivaikščiėtų;

6. Nacionalinio susitarimo uždavinys neatidėliojant parengti visas gyvenimo sritis apimančią ir visų mūsų gyvenimus iš naujo suderinančią valstybinę strateginę demografinės būklės kiekybinio ir kokybinio pagerinimo programą;

7. Jau rengiant tokią programą, yra būtina imtis pilietinių iniciatyvų atkurti elementarias sugyvenimo formas, esmingai keisti žmonių bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą.

Atotrūkis tarp šalies savivaldybių

Finansinė atskirtis tarp savivaldybių nepaliauja augti. Tai rodo per praėjusius metus padidėjęs atotrūkis tarp pagrindinių namų ūkių ekonominių rodiklių – vidutinio darbo užmokesčio, senatvės pensijos, nedarbo ir pradelstų mokėjimų, konstatuoja „Swedbank“ Asmeninių finansų institutas, trečius metus iš eilės atlikęs savivaldybių lyginamąją analizę.

Vidutinis darbo užmokestis, lyginant 2012 m. ir 2011 m. III ketvirčius, Lietuvoje išaugo 2,4 proc. Labiausiai vidutinis atlyginimas augo Panevėžio r. (6,6 proc.), Kauno r. (5,2 proc.) ir Kretingos (5,1 proc.) savivaldybėse. Tačiau nepaisant bendro šalies ūkio augimo, 15-oje savivaldybių vidutinis darbo užmokestis smuko. Ryškiausias neigiamas pokytis užfiksuotas Pagėgių ir Ignalinos savivaldybėse – čia vidutinis atlyginimas sumažėjo atitinkamai 5,5 ir 4,5 proc.

„Swedbank“ Asmeninių finansų instituto vadovė Lietuvoje O. Bloženės pastebėjimu, didžiausi vidutiniai darbo užmokesčiai išlieka miestuose, kuriuose gyvena daugiausia aukštos kvalifikacijos darbuotojų – Vilniuje, Klaipėdoje – ar įsikūrę visos šalies ūkiui reikšmingi objektai – Visagine, Elektrėnuose, Mažeikiuose, Jonavoje.

Kaip ir praėjusiais metais, didžiausią vidutinį atlyginimą – 1931 litų „į rankas“ – gavo vilniečiai. Tuo tarpu mažiausiai uždirbo Šalčininkų r. savivaldybės gyventojai, kurių vidutinis darbo užmokestis 2012 m. III ketvirtį vos viršijo 1200 Lt. Nors skirtumas tarp didžiausiais ir mažiausiais vidutiniais darbo užmokesčiais pasižyminčių savivaldybių išliko beveik toks pats – 711 litų/mėn. – net keturiasdešimt penkiose šalies savivaldybėse vidutinio darbo užmokesčio atotrūkis, palyginus su Vilniaus gyventojais, per metus išaugo.

Sparčiau nei vidutinis darbo užmokestis ir senatvės pensijos praėjusiais metais augo pradelsti mokėjimai. Šių metų pradžioje nebuvo nė vienos

savivaldybės, kurioje vidutinis pradelstas mokėjimas būtų mažesnis nei vidutinis jos gyventojų darbo užmokestis. Didžiausias sumas įsiskolinę yra kurortų ir didmiestų gyventojai.

Daugiausiai pradelstų mokėjimų, kaip ir ankstesniais metais, užfiksuota Kalvarijos savivaldybėje. Čia kas trečiam gyventojui tenka po pradelstą mokėjimą. Mažiausiai – Šilalės, Skuodo ir Kelmės rajonų savivaldybėse, atitinkamai – 75, 77 ir 79 pradelstų mokėjimų atvejai 1000 gyventojų.

„Lyginant skirtingų savivaldybių pradelstus mokėjimus, matyti, kad įsiskolinimų pasiskirstymas šalyje yra labai netolygus. Tam įtakos turi daugybė veiksnių – darbo užmokesčio dydis, verslo objektų skaičius, nedarbas tam tikroje vietovėje. Grėsmingiausia situacija yra prastesniais rodikliais pasižyminčiose savivaldybėse, tokiose kaip Kalvarijos. Čia darbo užmokestis yra vienas mažiausių šalyje, o bedarbių dalis nuo darbingo amžiaus gyventojų per metus išaugo beveik 3 proc. punktais ir daugiau nei 6 proc. punktais viršijo šalies vidurkį“, – teigia „Swedbank“ Asmeninių finansų instituto vadovė Lietuvoje.

Skiriasi ir nedarbo tendencijos. 42 šalies savivaldybėse darbo biržoje registruotų bedarbių ir darbingų savivaldybės gyventojų santykis išaugo, o dviženkliai šio rodiklio dydžiu išsiskiria net 46 savivaldybės. Sparčiausiai bedarbių daugėjo Visagino ir Kazlų Rūdos savivaldybėse (po 4 proc.), o didžiausias darbo ieškančiųjų skaičius buvo Ignalinos (20,2 proc.), Alytaus r. (19,1 proc.) ir Zarasų (18,4 proc.) savivaldybėse. Tuo tarpu geriausiai su nedarbu kovojo Kaišiadorių ir Vilniaus r. savivaldybės.

Nedarbui po truputį mažėjant, pastebima ir daugiau teigiamų tendencijų – tirpsta emigruojančiųjų srautai. 2011-aisiais, lyginant su 2010 m., emigrantų skaičius sumažėjo daugiau nei trečdaliu. Išvykstančiųjų skaičius, tenkantis 1000 gyventojų, augo tik trijose savivaldybėse.

Sveikatos apsauga neturėtų virsti verslo rūšimi

Prasidėjusioje rimtoje diskusijoje sveikatos apsaugos klausimais antivalstybiškai nusiteikę, Seime ir už jo ribų aktyviai veikiantys rinkos fundamentalistai sąmoningai klaidina visuomenę, teigia Seimo narys prof. Povilas Gylys. Jis, siekdamas paaiškinti tikrą padėtį, akcentuoja teisinį problemas aspektą.

P. Gylys primena Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53-ąjį straipsnį, kad „Valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką“. „Taigi, jeigu mūsų šalyje būtų gerbiama Konstitucija, jeigu joje galėtų teisės viršenybės (*rule of law*) principas, jeigu būtume demokratiška šalis, – mums valstybė garantuotų tikrai nemokamą gydymą valstybinėse gydymo įstaigose“, – pastebi P. Gylys. – Tačiau Lietuvoje nėra įprasta gerbti Konstituciją. Išsiskiriame ir tuo, kad nematome ryšio tarp Konstitucinių principų ir mūsų realaus kasdieninio gyvenimo“.

P. Gylio nuomone, mūsų realus gyvenimas būtų kitoks, jeigu mes gerbtume savo Konstituciją. „Tuomet save demokratine vadinančioje šalyje būtų daugiau tvarkos ir teisingumo, mūsų gyvenimo kokybė būtų aukštesnė net ribotų nacionalinių išteklių sąlygomis. Dabar tie kuklūs ištekliai naudojami neracionaliai, ir nesąžiningai. Pagaliau ir neteisėtai. Konstitucija įpareigoja valstybę iš viešųjų išteklių garantuoti nemokamą gydymą. Tačiau

Konstitucijoje nieko nesakoma apie privačią sveikatos apsaugą. Išeitų, kad Konstitucijoje ji nėra draudžiama. Vadinasi, privati medicina mūsų šalyje gali būti. Tačiau neegzistuoja konstitucinis įsipareigojimas išlaikyti privačias poliklinikas ir ligonines iš mokesčių mokėtojų pinigų. Tiesa, yra akivaizdus konstitucinis įsipareigojimas užtikrinti nemokamą sveikatos apsaugą valstybiniame sektoriuje. Pagal Konstitucijos logiką valstybiniame sektoriuje turėtų būti naudojamos valstybės biudžeto, o privačiame sektoriuje – privatūs medicininiai paslaugų gavėjų pinigai“.

P. Gylys pastebi, kad privatūs sveikatos verslo grupių interesai dažnai iškeliami aukščiau viešųjų, nacionalinių interesų. „Ir tai yra ryškus interesų konfliktas, kuriame viešas interesas nuolat pralaimi privačiam. Rinkos fundamentalizmo idėjomis prisidengę ir privačių grupių interesams atstovaujantys naujosios, ekskomjaunuoliškos nomenklatūros atstovai pasiekė, kad medicininės paslaugos visur – ir valstybinėse, ir privačiose įstaigose – taptų vis didesne dalimi mokamos. Kitaip sakant, lietuviai „nematuškom“ dideliu laipsniu faktiškai PRIVATIZAVO sveikatos apsaugą, pavertę ją verslo rūšimi. Ji vis labiau tarnauja privačiam, o ne bendram nacionaliniam interesui“, – pabrėžia P. Gylys, laikydamas tokią tendenciją antikonstitucine.

P. Gylys sako: „Žmonių sveikata nėra gryna prekė. Ji yra mišri gėrybė, kuri teikia naudą tiek atskiram individui, tiek visuomenei. Tai, kad sveikata turi ryškių viešosios gėrybės bruožų, reiškia, kad ji yra vie-

šojo, nacionalinio intereso sferoje, turi būti valstybės rūpestis. Tai ir paaiškina, kodėl mūsų Konstitucijos tėvai įtvirtino nemokamo gydymo, pabrėžiu, valstybinėse medicinos įstaigose, principą. Tai savo ruožtu reiškia, kad mokesčių mokėtojų pinigai pirmiausia turi būti skiriami šio konstitucinio įsipareigojimo vykdymui. Tik vykdant šį įsipareigojimą ir nepasiduodant privačių struktūrų spaudimui mes galime sugrįžti į TEISĖTĄ situaciją medicinoje. Tik tais atvejais, kai ši prievolė yra vykdoma ir kai to reikalauja viešasis interesas, valstybė gali teikti užsakyamą privačiam sektoriui. Teikdama tokį užsakyamą, ji turi pasilikti teisę kontroliuoti, kaip viešosios lėšos yra panaudojamos. Priešingu atveju, medicina tampa šėšeline, neteisėtos ekonomikos dalimi“.

P. Gylys pastebi, kad Eligijus Masiulis, Remigijus Šimašius, Gintaras Steponavičius ir kiti rinkos fundamentalizmo atstovai mano kitaip, nerasdami kitų rimtų argumentų, kitaip manančius vadina *homo sovieticus*. Polemizuodamas P. Gylys primena: mūsų Konstitucija yra sukurta ir Tautos referendumu priimta nepriklausomoje Lietuvoje ir joje įtvirtinta didelė dalis Sąjūdžio idealų.

„Suprantama, kad taip toli nuėjus faktinės sveikatos apsaugos privatizacijos keliu, grįžimas į normalią situaciją nėra paprastas. Medicinos sistemos privatizacija yra įgavusi didžiulį mastą ir pagreitį. Tačiau naujoji valdančioji dauguma turi suformuoti adekvačią, racionalią padėties medicinoje normalizavimo strategiją“, pabrėžia P. Gylys. ■

„Pradėjome nuo opiausios problemos – darbo jėgos apmokestinimo“

Mokesčių sistemos pertvarka bus skirta socialinei atskirčiai mažinti, visuomenės solidarumui stiprinti, viešųjų šalių finansų plėtrai. Šios pertvarkos esmė: tolygesnis mokesčių naštos pasiskirstymas tarp darbo ir kapitalo, didesnis pajamų ir turto apmokestinimo progresyvumas, vien socialiai reikšmingų ir tikslingų mokesčių lengvatų taikymas, teigiama XVI Vyriausybės programoje.

Apie galimus mokesčių sistemos pakeitimus su Lietuvos pramonininkų konfederacijos Ekonomikos ir finansų departamento direktoriumi **Sigitu Besagirska** kalbasi žurnalistas Romualdas Čėsna.

– Vyriausybėje sudaryta darbo grupė, kurios uždavinys – peržiūrėti šalies mokesčių sistemą ir parengti jos pakeitimus. Esate šios darbo grupės narys, tad prašytume papasakoti, kaip sekasi spręsti šią visuomenei, visiems mums rūpimą, aktualią problemą.

– Mūsų darbo grupė, kuriai vadovauja premjero patarėjas finansų klausimais Stasys Jakeliūnas, tikisi aptarusi Vyriausybės programos nuostatas per gan trumpą laikotarpį išsiaiškinti darbo pajamų apmokestinimo reikalus, plačiau paliečiant ir verslo konkurencingumo didinimo, skurdo mažinimo klausimus. Tai vis dalykai, kurie susikaupė iš ankstesnių laikų ir kuriuos teks išspręsti dabartinei valdžiai.

Darbo grupė per keletą mėnesių turi pateikti mokesčius pasiūlymus. Vėliau dėl jos išvadų dar diskutuos valdančioji keturių centro kairės partijų koalicija ir Vyriausybė, kuri Seimui kartu su 2014 m. valstybės biudžeto projektu pateiks ir savo mokesčių sistemos viziją. Galimos siūlymų sritys – mokesčių skaičiaus ir mokesčių administra-

vimo naštos mažinimas, mokesčių progresyvumo didinimas, mokesčių tarifų bei dydžių pakeitimai.

– Nuo ko komisija pradėjo darbą?

– Pradėjome nuo pačios opiausios problemos – darbo jėgos apmokestinimo. Argi normalu, kad darbo jėga Lietuvoje yra labiausiai apmokestinama tarp kaimyninių valstybių. Svarstome keletą modelių, kurie geriausiai tiktų mūsų šaliai, būtų kuo mažiau skausmingi ir biudžetui, ir, sakykime, mažas pajamas gaunantiems žmonėms. Juk ne paslaptis, kad jiems kartais nedirbti ir gauti įvairias pašalpas labiau apsimoka, nei eiti į darbo rinką. Didinant neapmokestinamų pajamų dydį (NPD) arba keičiant NPD formulę būtų galima pasiekti, kad didesnė dirbančių žmonių dalis gautų realiai didesnes pajamas.

– Pastaruoju metu nemažai buvo diskutuojama dėl pridėtinės vertės mokesčio (PVM) lengvatų. Ar šios diskusijos susilaukė darbo grupės dėmesio?

– Be jokios abejonės. Dėl PVM

lengvatų atliktas specialus tyrimas. Įsitikinome, kad bene vienintelė lengvata, kuri atsiperka, yra lengvata viešbučių paslaugoms. Skaičiavimai rodo, kad tuo metu, kai galiojo lengvatinis 9 proc. PVM tarifas, mokesčių buvo surinkta gerokai daugiau, negu tais metais, kai PVM tarifas išaugo iki 21 proc. dydžio. Galiojant lengvatiniam mokesčio tarifui viešbučiai sumokėjo mažiau pridėtinės vertės mokesčio, užtat kitų mokesčių sumokėjo gerokai daugiau. Biudžetui tai buvo naudinga. Svarbu ir tai, kad viešbučiai daugiau investavo, o tai reiškia, kad užtikrino geresnę savo veiklos kokybę – ir dabarčiai, ir ateičiai.

Kitos mokesčių lengvatų vargu ar pateisinamos. Pinigai už PVM lengvatas vaistams, mūsų nuomone, pirkėjo kišenėje neatsiduria. Be to, kai kurie vaistai su lengvatiniu PVM tarifu Lietuvoje yra net brangesni negu Vokietijoje be lengvatinio tarifo. Taigi išvada viena: vargu ar mums reikia tokio „lengvatinio“ tarifo.

Tas pat arba bent jau panašiai yra ir su lengvatiniu PVM tarifu šildymui. Beje, ne viena studija rodo, kad šis tarifas ir yra didžiausias gy-

venamųjų namų renovacijos stabdys, nes visiškai neskatina žmonių tausoti šilumą. Be to, ši lengvata labai nevienodai paliečia visuomenės sluoksnius. Įdomiausia, kad ja gali naudotis ir asmuo, kurio metinės pajamos siekia milijoną litų. Ar tikrai tam milijonieriui reikia tos lengvatų?

Daugeliui žmonių rūpi, ar bus svarstomos pridėtinės vertės mokesčio (PVM) lengvatų maisto produktams. Galiau pasakyti: taip, bus svarstomos. Bet panašu, kad situacija panaši į jau minėtą vaistų PVM problemą. Toji lengvata vargu ar atsiperks, pinigai vėl atsidurtų ne pirkėjų, o prekybininkų ir tarpininkų kišenėse. Taigi išeitų, kad čia jau nebe finansinis, bet labiau politinio apsisprendimo klausimas.

– Daugeliui žmonių labai rūpi, kaip bus su akcizu benzinui. Ne paslaptis, kad jis Lietuvoje didesnis negu to reikalauja Europos Sąjungos normatyvai...

– Turint tai galvoje, manau, būtų tikslinga svarstyti, ar nepribrendo reikalas šio akcizo tarifą sumažinti iki ES minimalios ribos.

Logika labai paprasta. Pirmiausia, labai daug mūsų žmonių ir įmonių benzinu apsirūpina jau ne Lietuvoje, o Baltarusijoje ar Kaliningrado srityje, kur jis gerokai pigesnis. Atsirado net verslo šaka, nelegaliai tiekianti į mūsų šalį pigesnius degalus. Taigi jų atpiginimas Lietuvoje padėtų gerokai apriboti to verslo mastus. Žinoma, visiškai jis neišnyktų, bet kažkiek sumažėtų. O tai – jau papildomos lėšos biudžetui.

Iš kitos pusės, pirkdami pigesnius degalus, žmonės šiek tiek sutaupytų. Tas lėšas jie galėtų skirti maisto produktams, drabužiams

pirkti. O per PVM pinigai sugrįš į biudžetą – mažiau surinksime akcizų, bet daugiau PVM. Taigi paskaičiuoti, ar neatsipirktų sumažintas akcizas benzinui, verta.

– Lietuvoje vienas didžiausių mokesčių regione už gamtos išteklius. Kodėl?

– Situacija tiesiog paradoksali. Tiesdami naujus ir rekonstruodami senus kelius, esame priversti vežtis iš Lenkijos žvyrą, smėlį ir kitas medžiagas, nors ir patys jų turime užteklinai. Dėl to jau praradome kelis šimtus darbo vietų.

Beprasmiškas, neatsiperkantis mokesčių tiesiogiai žlugdo verslą, taigi tuo pačiu sparčiai didinama emigracija.

Beje, ir pats argumentas, kuriuo praėjusios kadencijos Seimo nariai operavo, kėlė nuostabą: vardan to, kad išsaugotume išteklius ateinančioms kartoms, reikia didinti jų apmokestinimą. Atsiprašau, bet keliams tiesti naudojamas žvyras ir smėlis niekur nedingsta. Statoma čia, Lietuvoje, ir tas žvyras, kuris atsidūrė po magistrale ar vietiniu keliu, ten ir lieka... Paimamas iš vienos vietos ir supilamas į kitą.

– Didelį nepasitenkinimą buvo sukėlus transporto priemonių mokesčiai. Specialistai jam negailėjo piktų žodžių...

– Manau, kad čia buvo padaryta didelė klaida. Šį apmokestinimą tiesiog galima lyginti su klasikiniiais barzdos, langų ar aliejaus mokesčiais... Jeigu administruoti mokesčių atsieina daugiau negu pusė surenkamos mokesčių sumos, tai nemanau, kad tokius mokesčius mes turėtume įvedinėti. Einant tokiu keliu, pusė Lietuvos atsisėstų už stalų mokesčių inspekcijose ir administruo-

tų niekinius mokesčius, iš kurių taip nieko ir nesurinktume.

– Kokių šurprizų mokesčių mokesčiai gali tikėtis iš mokesčių peržiūrinčios darbo grupės?

– Dar nežinia, kaip viskas klostysis, bet, manau, yra tikimybė, kad keletas pačių neefektyviausių mokesčių gali būti rekomenduoti panaikinti. Yra mokesčių, kurių administravimas atsieina brangiau negu iš tų mokesčių gaunamos lėšos. Paradoksalu, bet taip yra...

Štai mokesčiai už gyventojų turimą (daugiau nei vieno milijono litų vertės -Red.) nekilnojamojo turto. Iš jo pernai buvo planuojama surinkti 17 milijonų litų, o surinkta, preliminariais duomenimis, 3 mln. litų. Įtariu, kad mokesčių inspektorius ir gyventojų, kurie tą mokesčių mokėjo, darbas tikrai kaštavo daugiau...

Kitas dalykas – neteisingi mokesčiai. Pavyzdžiui, Lietuvoje nėra PVM atskaitos už naujai įsigyjamus automobilius. Tai vienintelė turto rūšis, kurią įsigijus žmonėms neleidžiama daryti PVM atskaitos. Labai keista, kodėl išskirta viena rūšis, juo labiau kad ji apmokestinama du kartus.

Tokio keisto apmokestinimo pasekmės skaudžios. Turime bene seniausią automobilių parką Europos Sąjungoje. O jeigu dar priskaičiuotume tuos automobilius, kurie neatitinka techninės apžiūros reikalavimų, kurių savininkai nesidraudžia civilinės atsakomybės draudimu, bet vis vien važinėja, tai vidutinis mūsų automobilių amžius būtų 21 metai. Ne veltui žmonės tokias mašinas vadina važinėjančiomis bombomis...

Tokių dalykų tikrai neturėtų būti.

► – *O kaip apskritai vertinate šalies mokesčių administravimo sistemą?*

– Dabar ji gan sudėtinga, todėl reikėtų supaprastinti mokesčius, sumažinti lengvatų ir išimčių skaičių. Nemanau, kad ir toliau gali būti tokia situacija, kai norėdamas sumokėti mokesčių pilietis tiesiog privalo samdytis kvalifikuotą specialistą. Šią ydingą ankstesnės valdžios sugalvotą praktiką be jokios abejonės reikia taisyti.

– *Kokias matote galimybes mažinti šešėlinę ekonomiką, neregėtus kontrabandos mastus, surogatinės degtinės gamybą pamiškėse? Ar turime galimybių įveikti šiuos mūsų gyvenimo skaudulius?*

– Mano nuomone, spręsti šią problemą turėtų padėti platesnio masto kontrolė ir ekonominės priemonės, pavyzdžiui, etilo alkoholio akcizo sumažinimas.

Jeigu žmonės kontrabandinius ir miškuose bei krūmynuose pagamintus surogatus pakeistų į legalią alkoholio produkciją, laimėtume

tikrai daug. Pirmiausia, sumažėtų apsinuodijusių alkoholiu žmonių. Ir per sveikatos apsaugą, ir per kitas sritis šis sumažinimas tikrai būtų kompensuotas.

99 procentai kontrabandos, mano nuomone, eina per muitinės postus, bet ne per miškus, upes ar dar kokius mistinius kelius, kaip kai kas vaizduoja. Man teko nemažai kalbėtis su pasienio rajonų gyventojais, ir visi vos ne vienbalsiai sako, kad jeigu muitinė neleistų, tai tos kontrabandos ir nebūtų. Panašiai tvirtina ir vairuotojai, ne kartą vežę kontrabandinius krovinius. Ne vienas jų atvirai prisipažįsta, kad paprasčiausiai jiems pasakoma, kada ir pro kokį postą važiuoti...

Vienintelis realus kelias, kurį aš matau siekiant pažaboti kontrabandą – tai privataus sektoriaus įsileidimas į pasienio kontrolę. Privachios, gal net tarptautinės, gerą vardą turinčios bendrovės veikla, mano nuomone, leistų kur kas efektyviau kovoti su kontrabanda. Tokia bendrovė dirbtų greta muitinės ir galėtų stebėti procesus, vykstan-

čius joje. Žinoma, muitininkams, pripratusiems prie prabangaus „mercedeso“, tektų persėsti prie senojo „mercedeso“ vairo...

O kalbant apie atlyginimus voke-liuose, norėčiau pabrėžti, kad realus kelias kovoti prieš šią negerovę yra darbo užmokesčio apmokestinimo mažinimas nedideles pajamas gaunantiems asmenims. Iš kitos pusės, norėtusi aktyvesnio Mokesčių inspekcijos darbo. Kai mes matome, kad toje pačioje srityje dirbančios dvi įmonės moka atlyginimus, kurie skiriasi keturis ar penkis kartus, išeina, kad kažkas šioje vietoje negerai. Tai išsiaiškinti, sukontroliuoti tikrai turėtų būti nesunku, nes po ranka – visa statistika.

Be jokios abejonės, svarbiausia būtų pertvarkyti Valstybinės mokesčių inspekcijos darbą, pirmiausia mažinti darbuotojų skaičių ir gerokai kelti atlyginimus. Jeigu kvalifikuotas specialistas gauna 1200 litų atlyginimą, tai tikėtis iš jo rimtesnių darbo rezultatų lyg ir neišeina...

– *Dėkojame už pokalbį.*

Apie mokesčių sistemą šalyje, kur išvyksta dirbti lietuviai

Ta šalis – Norvegija. Joje, skirtingai nei Lietuvoje, nėra fiksuoto gyventojų pajamų mokesčio procento. Mokesčių dydis priklauso nuo daugelio faktorių: gaunamo atlyginimo, darbo trukmės, darbuotojo šeimos sudėties ir kt. Visos šios sąlygos ir tikslios sumos yra numatytos mokesčių lentelėse, kurias Norvegijos mokesčių departamentas skyriai individualiai paskiria kiekvienam darbuotojui.

Norvegijoje galioja tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai. Pajamų mokestis ir turto mokestis (už nekilnojamąjį turtą, automobilių, indėlius banke) yra tiesioginiai mokesčiai. Mokesčiai mokami ir vietos, ir šalies vyriausybėms institucijoms, ir socialinio drau-

dimo mokesčiai. Svarbiausi netiesioginiai mokesčiai yra pridėtinės vertės mokestis – 25 proc. prekių ir paslaugų kainos.

Norvegija yra pasirašiusi dvi-gubo apmokestinimo išvengimo sutartis su kitomis Europos šalimis (galioja Lietuvai).

Norvegijoje gyvenantys ir dirbantys asmenys kasmet gauna naują mokesčių kortelę.

Norint ją gauti, reikia užpildyti anketą, kurioje turi būtų nurodyta, kiek asmuo uždirbs apytiksliai per metus. Gautų pajamų sumą galima vėliau patikslinti. Pagal pateiktą metinę pajamų sumą vietinė mokesčių inspekcija apskaičiuos, kiek procentų bus išskaičiuota mokesčiams iš mėnesinės algos.

Laiku nepristačius mokesčių kortelės, darbdavys privalės atskaičiuoti 50 proc. darbuotojo algos

mokesčiams.

Darbdavio suteikiamas nemo-kamas maitinimas ir gyvenamasis plotas taip pat yra laikomi kaip nepiniginė pajamų dalis, kuri gali būti apmokestinama.

Norvegijoje mokesčiai mokami nuo per metus gautų pajamų, t.y. mokesčiai nuskaičiuojami remiantis apytiksliais apskaičiavimais, kiek per metus darbuotojas uždirbs. Iki balandžio 30 dienos kiekvienais metais (savarankiškai dirbantieji iki gegužės 31 d. elektroniniu būdu) privalu užpildyti mokesčių grąžinimo bylą. Tam reikalinga iš darbdavio gauti atlyginimo ataskaitą, kurioje pateikiami duomenys apie sumokėtus mokesčius, įmokas profesinei sąjungai (jei priklausote), pensijos fondui. ■

Parengta pagal skatteetaten.no, baltnora.lt, bedin.no, lietuvis.no informaciją

Kalbėkim ne apie progresinius mokesčius apskritai, o apie mokesčių progresinio tarifo reformą

Dr. Algimantas Indriūnas

Plačiai rašoma ir komentuojama apie socialinės atskirties didėjimą. Nedidelė dalis piliečių įgijo sąlygas net krizės metais ilsėtis Maljorkoje ar mėgautis savoje jachtoje Viduržemio jūros mėlyne, kiti – raustis konteineriuose, kad nenumirtų iš bado. Tie, kuriems savigarba to neleido, ar nepakako lėšų „pabėgti“ į užsienį, savu noru skyrėsi su gyvenimu ir Lietuva tapo daugiausia savižudžių turinti šalis pasaulyje, viena didžiausių socialinės atskirties šalių ES. Tai parkirto daugelio žmonių pasitikėjimą savimi, atitraukė nuo dalyvavimo politiniame ir visuomeniniame šalies gyvenime. Visa tai lėmė nepasitenkinimą valdžia ir socialinės įtampos didėjimą.

Katastrofų teorija įrodo, jog įtampai didėjant, mūsų nagrinėjamu atveju – socialinei įtampai, pasipriešinimas jai taip pat didėja, todėl sistema išlieka pusiausvyroje, bet kai įtampa padidėja tiek, kad jos nepajėgia sulaikyti vandens patrankos ir guminės kulkos, pa-

Straipsnio autorius yra socialinių mokslų daktaras, žurnalistas. 1959–1973 m. buvo žurnalo „Mokslas ir technika“ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, vyriausiasis redaktorius. 1975–1992 m. dirbo Liaudies ūkio vadovaujančių darbuotojų ir specialistų tobulinimosi instituto (Lietuvos vadybos akademijos) katedros vedėju, fakulteto dekanu, docentas. 2000–2004 m. – Seimo narys.

siekiamas kritinis taškas, įtampa tampa stipresnė už pasipriešinimą, procesas tampa nevaldomas. Socialinėse sistemose tai vadinama revoliucija.

Lietuvos visuomenė buvo netoli tokio kritinio taško. 2011 metais „Gallup“ tyrimai atskleidė, jog tik 20 proc. Lietuvos gyventojų patenkinti savo gyvenimo kokybe.¹ 2012 m. rinkimai sumažino socialinę įtampą, nes suteikė viltį, kad gali

¹ Pagal naujausią „Gallup“ tyrimą, geriausiai piliečiai jaučiasi Danijoje. Net du trečdaliai jos gyventojų yra patenkinti savo gyvenimo kokybe. Baltarusijoje tokių piliečių – 57 proc., Rusijoje – 58 proc., o lietuvių – tik 20 proc. Taigi du dešimtmečius gyvendami nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, rinkos ekonomikos ir liberalios demokratijos sąlygomis lietuviai yra mažiau laimingi nei diktatūros sąlygomis gyvenantys baltarusiai ar valstybinio oligarchinio kapitalizmo ir Kremliaus autoritarizmo sąlygomis gyvenantys rusai. [Šindeikis. Žemiau nei Rusija ir Baltarusija. – „Veidas“, 2011, Nr. 17, p. 12.]

būti geriau. Dauguma rinkėjų atsakė iki tol buvusios valdančiosios daugumos ir daugiausiai pasitikėjo socialdemokratais, kurie, be kita ko, skelbė įvesią progresinę mokesčių sistemą. Šis pasitikėjimas suteiktas avansu, todėl labai svarbu, kaip parašyta dabartinės Vyriausybės programoje, kad mokesčių sistemos pertvarka, skirta visų pirma „socialinei atskirčiai mažinti“, būtų laiku ir iš esmės realizuota, nes žlugus geresnio gyvenimo viltims, nepasitenkinimas valdžia gali, lyginant su priešrinkiminiu, žymiai išaugti, ir susidaryti katastrofiška padėtis.

Progresinių mokesčių būtinumas

Nė vienas klausimas tiek nejaudina žmonių, kaip mokesčiai. Žmonės norėtų, kad mokesčiai valstybei būtų kuo mažesni, o dar geriau būtų, jei jų visai nereiktų mokėti. Kita vertus, žmonės supranta, kad nesant mokesčių negalėtų egzistuoti valstybė, ji negalėtų užtikrinti viešųjų gėrybių, kaip krašto ir aplinkos apsauga, tvarkos palaikymas valstybėje, parama tiems, kurie savimi pasirūpinti negali, taip pat toms sritims, kurios didina gyventojų kvalifikaciją. Juk žmonių gerovė valstybėje priklauso nuo žemės turty, naudojamų technologijų ir darbo jėgos kvalifikuotumo. Šios sritys neduoda pelno, todėl verslas jomis neužsiima, tos naštos turi imtis valstybė. ►

► Ir kas dar labai svarbu, kad tose valstybėse, kuriose didesni mokesčiai, didesnė nacionalinio produkto dalis perskirstoma, aišku iki tam tikro protingo dydžio ribų, gyventojų gerovės lygis daug aukštesnis, negu tose, kuriose mokesčiai maži. Gyventojų gerovės požiūriu labai svarbu, kaip sukurtas nacionalinis produktas perskirstomas, kokia mokesčių sistema. Mokesčių sistemos esti progresinės, proporcinės ir regresinės.

Proporcinės mokesčių sistemos paprastai esti vieno tarifo, kaip Lietuvoje, Latvijoje Estijoje ir kai kuriose kitose valstybinės. Progresinės esti kelių tarifų. Tačiau progresine mokesčių sistema tampa ir vieno tarifo sistema, kai naudojamas neapmokestinamas pajamų dydis (NPD).

Kad gyventojų pajamų mokesčio (GPM) požiūriu Lietuvoje yra vieno tarifo progresinė sistema, rodo tokie skaičiai: esant 15 proc. tarifui, nuo pajamų, per mėnesį lygių 800 litų, mokama GPM 49,5 Lt, arba 6,1 proc., nuo 1000 Lt – 85,5 Lt arba 8,5 proc., nuo 2000 Lt – 265 Lt arba 13,25 proc. ir visi tie, kurių pajamos didesnės negu 3500 Lt per mėnesį, moka 15 procentų.

Progresiniai mokesčiai pateisiami ir tuo, kad dideles pajamas gaunantiems asmenims, išskyrus tam tikrus atradimų ir išradimų atvejus, dažniausiai sukaupia arba vartotojai, kurie už paslaugas ar prekes sumoka ne tik savikainą su normaliu pelnu, bet ir viršpelnį, arba darbuotojai, kurie gauna atlyginimą mažesnę, negu jiems gali būti išmokėtas.

Pastaruoju metu iš opozicijos ir ypač iš laisvosios rinkos pranašų pusės pasipila įvairūs užkeikimai, esą progresinė mokesčių sistema apims nedidelę dalį mokesčių mokėtojų, todėl bus neefektyvi, sumažins užsienio investicijas, daug uždirbantys specialistai pabėgs į užsienį, dideles pajamas gaunantys asmenys bus skatinami jas slėpti ir pan. Visų pirma, dėl pajamų slė-

pimo reikia pasakyti, kad ir dabar, kaip rodo bylos teismuose, nesąžiningi žmonės visais įmanomais būdais vengia mokesčių, taigi progresinių mokesčių įvedimas nesąžiningiems įtakos neturės, taip pat ir sąžiningi asmenys dėl to netaps nesąžiningais.

Taigi, pamąstykite, kieno interesams šie priešiški pareiškimai tarnauja. Statistikos departamentu duomenimis, daugiau kaip 3,5 tūkst. litų pajamų per mėnesį turi apie 105,6 tūkstančių asmenų, kas sudaro apie 3,5 proc. visų šalies gyventojų, arba 6 proc. visų rinkėjų. Vadinasi, tie kurie įrodinėja progresinio tarifo mokesčio žalą, rūpinasi tik 3,5 proc. gyventojų interesais, o kas rūpinasi likusiais? Be to, daugiau kaip 10 tūkst. litų pajamų per mėnesį turi tik apie 5 tūkst. asmenų, kurie gali įpirkti prabangos prekes, vadinasi tie, kurie mūru stoja prieš prabangių automobilių mokesčių, rūpinasi tik mažiau nei 0,2 proc. visų gyventojų.

Progresinių mokesčių priešininkų argumentai, kad įvedus šiuos mokesčius sumažės investicijos ir verslo įmonės kelsis į užsienio šalis, yra abejotinas. Juk šalyse, į kurias potencialiai gali keltis verslas, egzistuoja progresiniai mokesčiai, o GPM tarifai dar didesni negu Lietuvoje. Pavyzdžiui, Lenkijoje – 32 proc., Vengrijoje – 38 proc., Jungtinėje Karalystėje – 40 proc., Airijoje – 41 proc., Slovėnijoje – 41 proc., Portugalijoje – 42 proc., Italijoje – 43 proc., Vokietijoje – 45 proc., Austrijoje – 50 proc., Belgijoje – 50 proc., Nyderlanduose – 52 proc., Danijoje – 60 proc., Švedijoje – nacionalinis 25 proc. ir savivaldybių 35,21 proc., iš viso – 60,21 proc., Suomijoje – valstybinis 31,5 ir savivaldybių 35,21, iš viso – 66,71 proc., Prancūzijoje – buvo 40 proc., dabar bandyta jį pakelti iki 75 proc. Pažymėtina, kad ir JAV šio mokesčio tarifas yra progresinis ir jo maksimalus dydis nuo šių metų sausio 1 d. padidintas iki 39 proc.

Požiūris į valstybės imamus mokesčius tik finansininko ar buhalterio žvilgsniu yra labai ribotas, nes nepakanka to, kad mokesčių surinkimas užtikrintų viešųjų reikalų finansavimą, nors tai būtina, bet mokesčiai turi turėti ir motyvacijos funkciją, nukreipiančią žmonių energiją visuomenei ir valstybei naudinga kryptimi. Būtina pažymėti, kad tose valstybėse, kur mokesčiai progresiniai ir palyginti dideli, kaip Danijoje, Švedijoje ir kitur, žmonių gyvenimo lygis paprastai yra aukštesnis.

Igyvendinus šią reformą socialinė atskirtis sumažėtų, o valdančiosios koalicijos partnerius keiktų tik apie 8 proc. rinkėjų, tuo tarpu apie 90 proc. rinkėjų valdančiąsias partijas šlovintų.

Norint įvykdyti Vyriausybės programą mokesčių srityje, nepakanka apsiriboti koku nors vienu mokesčiu, reikalinga kompleksinė visos mokesčių sistemos pertvarka. O kad reforma neliktų kabinetinė, visuomenei svetima, reikalinga plati diskusija. Vyriausybė turėtų galimybę įsiklausyti į žmonių nuomonę, pateikti svarius argumentus tiems siūlymams, kurie visuomenei ir valstybei yra nenaudingi, tokiu būdu pasiekti, kad mokesčių reforma būtų legitimi, sava, visuomenei priimtina. Tokiu atveju ją įgyvendinti bus lengva ir efektas bus didelis. Tokia intencija ir aptarsime pagrindinius mokesčius.

Regresinis PVM pobūdis

Pridėtinės vertės mokestis (PVM) duoda apie ketvirtadalį biudžeto pajamų. Jis turi regresinį pobūdį. Vidutinį atlyginimą gaunantis darbuotojas, juo labiau vidutinę pensiją gaunantis pensininkas, visas savo pajamas išleidžia pragyvenimui. Tarkim, kaip reikalauja laisvosios rinkos apologetai, jokių PVM lengvatų negali būti. Minėtos kategorijos žmonės, pirkdami prekes ar mokėdami už paslaugas, iš

visų savo pajamų sumoka ir PVM. Tai parašyta kiekviename kasos čekyje. Tuo tarpu turtuolis, kurio pajamos daugiau kaip 10 tūkst. litų per mėnesį, pragyvenimui išleidžia ne daugiau kaip pusę gautų pajamų, o tam tikrą dalį pajamų skiria taupymui. Už lešas paliktas taupymui tuo periodu PVM nemokamas. Vadinasi, turtuolis nuo visų savo pajamų sumoka mažesnę PVM procentą, negu tie, kurie visas savo pajamas išleidžia pragyvenimui. Jeigu vėliau už visas savo santaupas nuperka kokį nors brangų daiktą, jis sumoka PVM. Vis vien ir tokiu atveju galima laikyti, kad PVM mokėjimas buvo atidėtas ir, nors laikinai, tam tikra dalis pajamų buvo neapmokestinama. Sumažinus PVM tarifą būtiniausias paskirties plataus vartojimo prekėms, visų pirma maistui, daroma teigiama įtaka socialinei atskirčiai mažinti.

Pasitaiko nemažai atvejų, kai neteisėtai, pateikus fiktyvius dokumentus, dažnai net nesąžiningų žmonių, gražinamos milijoninės sumos PVM. Tokioms aferoms išvengti reikėtų panaikinti PVM mokesčio gražinimą, o gražintinas sumas įskaityti į PVM avansą ateinančioms metams.

Akcizai – privilegijos turtingiesiems

Akcizai biudžetui duoda apie aštuntadalį nacionalinio biudžeto pajamų. Jų įtaka žmonių gyvenimui analogiška PVM. Todėl perša-

si išvada, kaip PVM, taip ir akcizų požiūriu dideles pajamas gaunantys asmenys yra privilegijuojami, vadinasi, mokesčių progresyvumas teisingumo požiūriu dideles pajamas gaunantiems asmenims yra pateisinamas.

GPM resursai – papildomi pusė milijardo litų

Gyventojų pajamų mokestis duoda apie vieną šeštadalį nacionalinio biudžeto pajamų. Daugiau kaip 10 tūkstančių litų per mėnesį pajamas turi apie 5 tūkst. darbuotojų, kurie sudaro 0,6 proc. visų dirbančiųjų. Jau vien jiems padidinus GPM tarifą iki 40 procentų, biudžetą papildytų daugiau kaip 180 mln. litų. Jei dar būtų padidintas GPM tarifas iki 25 proc. gaunantiems 4000 – 10000 litų per mėnesį, kurių yra apie 85 tūkst. arba apie 8 proc. visų dirbančiųjų, tai biudžetui dar prisidėtų apie 522 milijonus litų. Progresinių mokesčių priešininkų argumentai, kad didelius atlyginimus gauna nedaug žmonių, todėl juos įvesti neverta, yra nekorektiški, nes padidinus mokesčius mažiau kaip 10 procentų darbuotojų nacionalinis biudžetas gautų papildomai daugiau kaip 700 mln. litų per metus.

Panaudojant šiuos finansinius išteklius galima būtų padidinti neapmokestinamą pajamų dydį (NPD) nuo dabar esančio 470 iki 600 litų, kas pareikalautų apie 200 mln. litų, bet apie 90 proc. asmenų būtų sumažintas GPM. Igyvendinus šias priemones, t.y. nustačius progresinį tarifą 15, 25, 40 procentų ir NPD padidinus iki 600 litų per mėnesį, biudžetas gautų papildomai apie pusę milijardo litų.

Lietuvoje dar 2004 m. GPM tarifas buvo 33 proc., o NPD 290 Lt/mėn. Nuo to laiko kelis kartus buvo mažinamas GPM tarifas, kuris dabar yra 15 proc. ir šiek tiek didinamas NPD. Įsigilinkime, kiek ir kam buvo naudingesnis GPM

mažinimas ir kokią galima padaryti iš to išvadą. Štai tas, kurio per mėnesį pajamos buvo lygios 1000 Lt, 2004 m. sumokėjo 234 Lt GPM, dabar sumoka 85,5 Lt, vadinasi, jis išlošė 148,5 Lt. O tas, kurio pajamos per mėnesį 10000 Lt, 2004 m. sumokėjo 3204,3 Lt., dabar moka 1500 Lt arba 1704,3 Lt mažiau. Matome, kad tas, kurio pajamos buvo 10 kartų didesnės lyginant su 1000 Lt pajamomis, turėjo 11,5 kartų didesnę naudą. Išvada: GPM tarifo mažinimas buvo naudingesnis dideles pajamas gaunantiems žmonėms. O juk Lietuvoje 2008 m. buvo 3 asmenys, kurių pajamos per mėnesį buvo tarp 250 – 500 tūkst. Lt, 4 asmenys – tarp 100 – 250 tūkst. Lt., 8 asmenys – tarp 50 -100 tūkst. litų. Kiek tokie žmonės išlošė mažinant GPM tarifą nuo 33 iki 15 procentų?

Pelno mokestis nėra toks baidus, kaip pašomas

Pelno mokestis nacionaliniam biudžetui duoda apie vieną penkioliktąją pajamų. Lietuvoje intensyviai skelbiama nuomonė, kad verslas apmokestinamas labai dideliais mokesčiais. Tuo tarpu kai kurios ES valstybės siūlo Lietuvai sumažinti struktūrinių fondų paramą, jei nebus padidinti verslo mokesčiai. Prieš kurį laiką vokiečių laikraštis skelbė, kad Lietuvoje verslas apmokestinamas trigubai mažesniais mokesčiais negu Vokietijoje. Lietuvoje esantis pelno mokesčio tarifas – 15 procentų, lyginant su kitomis šalimis, yra nedidelis, nes jo maksimali riba Estijoje – 19, Suomijoje – 26, Prancūzijoje – 33, Vokietijoje – 33, Bulgarijoje – 33, Nyderlanduose – 25, Švedijoje – 28, Ispanijoje – 30, Italijoje – 27,5 + 3,9 (valstybinis + savivaldos), Jungtinėje Karalystėje – 30 proc. pelno. Daugumoje čia išvardintų šalių pelno mokesčio tarifas yra progresinis. Pažymėtina, kad ir tarpukario Lietuvoje egzistavo pro-

► gresinis pelno mokesčio tarifas.

Požiūris, kad Lietuvos verslas šiuo mokesčiu per daug apsunkinamas, kelia abejonių, nes įmonių pelnas, išskyrus tam tikrą kritimą krizės metais, nuolat auga. 2000 metais jis sudarė bemaž 12 milijardų litų, 2011 metais – 36,6 milijardų litų.

Konservatorių propaguotas požiūris, kad valstybinės įmonės turi būti orientuotos į pelną, jas lyginant su privačiomis iš esmės yra nekorektiškas. Jeigu reikalaujama didelio pelno iš geležinkelio ar elektros ir šilumos tiekimo, vadinasi, reikalaujama didinti tų įmonių paslaugų kainas. Ryškus pavyzdys Prienų ir Molėtų šilumos ūkiai. Prienuose ši įmonė privatizuota ir duoda didesnę pelną negu Molėtų. Bet šilumos kilovatvalandė Prienuose dvigubai brangesnė negu Molėtuose. Todėl valstybinėms įmonėms turi būti nustatyta nedidelė pelno norma, kad visos pastangos būtų nukreiptos tiekiamų paslaugų kokybės gerinimui ir paslaugų kainų mažinimui. Kitas reikalas, jei valstybinė įmonė blogai valdoma, tada yra vadovybės, o ne nuosavybės problema.

Girdėti balsų, reikalaujančių neapmokestinti investicijų. Esą įmonė ar kompanija, turėdama pelno mokesčio lengvatą investicijoms, ir gavusi pelno, jį panaudos naujiems įrengimams pirkti ir sukurs naujų darbo vietų. Gyvenimas rodo visiškai priešingai. Labai dažnai atsitinka taip, kad panaudojus investicijas įmonės modernizavimui, darbo vietų nepadaugėja, o sumažėja. Aišku, modernizuota įmonė su nauja technologija ir mažesniu darbo vietų skaičiumi užsitikrina sau didesnius pelnus. Taigi, pelno dalies, panaudotos investicijoms, neapmokestinimas išsina į naudą didesniems pelnams gauti, o nedarbo ši priemonė nesumažina, kaip dažnai aiškinama. Vadinasi, vėl nuo to laimi turtingieji, o skurdas šalyje didėja. Ypač šios lengva-

tos padariniai skaudžiai atsiliepia Lietuvos ekonomikai, kurioje yra nemažai įmonių, kurių pagrindinį akcijų paketą valdo užsienio investuotojai. Dažniausiai jie pelno nereinvestuoja, o išveža į užsienį, arba vietoje investicijų atveža iš užsienio savo įmonėse atitarnavusią techniką ir įformina ją kaip naują, gaudamos atitinkamas pelno mokesčio nuolaidas. Kiekvienas blaiviai mąstantis skaitytojas gali susidaryti vaizdą, kas iš pelno mokesčių lengvatų ar jo visiško panaikinimo gali laimėti: dauguma Lietuvos gyventojų ar saujelė šalies ir užsienio turtingųjų?

Be to, anksčiau egzistavusi praktika, kai investicijos būdavo neapmokestinamos, parodė, jog labai dažnai investicijos būdavo panaudojamos įmonės vadovų ar savininkų prabangiems automobiliams ar prestižinėms jachtoms įsigyti. Norint to išvengti, pelno, panaudoto investicijoms, neapmokestinimas turi būti susietas su darbo vietų padidinimu, bent trejų metų laikotarpiui.

Progresinis pelno mokesčio tarifas, susietas su pelno marža, orientuoja ne siekti maksimalaus viršpelnio, o plėsti produkcijos ir paslaugų gamybos apimtį, gerinti jų kokybę ir tuo būdu gauti didesnę pelno masę prie mažesnio pelno procento. Tai naudinga visuomenei.

Nekilnojamojo turto mokesčiai ir visuotinas turto deklaravimas

Iki šiol nekilnojamojo turto mokesčiai biudžetui duodavo apie vieną procentą biudžeto pajamų. Galima tikėtis, kad praėjusiais metais padaryti šio įstatymo pakeitimai tam tikra dalimi padidins šio mokesčio įtaką biudžeto pajamoms. Keičiantis nekilnojamojo turto objektų vertei ir dėl infliacijos dabartiniu metu galiojantis neapmokestinamas iki 1 milijono litų dydis gali

neatitikti pirmąsios vertės. Būtų galima šį dydį išreikšti, pavyzdžiui, 400 vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio.

Įgyvendinant antikorupcines priemones reikia įvesti visuotiną turto deklaravimą. Tai padaryti labai paprasta. Turto savininkas deklaruoja savo turtą pagal rinkos kainą. Jokių papildomų dokumentų nereikia. Deklaracijos duomenys patenka į mokesčių inspekcijos duomenų banką, jie atviri. Tai sudaro sąlygas visuomeninei kontrolei. Kai objektą reikia dėl kokių nors priežasčių paimti valstybės žinion, savininkui sumokama jo deklaratuota suma, objektą perima Turto fondas. Nebus piktnaudžiaujama atvejais, kai negalima tiesti kelią dėl pirkėlės, kuri įvertinama milijonais. Kai deklaratuota objekto kaina daug mažesnė negu reali, įstatymas laikomas pažeistu – savininkui kompensuojama deklaratuota suma, o objektas paimamas Turto fondo žinion. Taip bus pakabintas Damoklo kardas prieš piktnaudžiautojus.

Kodėl reikalingas prabangaus turto mokesčiai

Apie prabangaus turto (brangių automobilių, jachtų, personalinių lėktuvų) mokesčių daug kalbama, bet kol kas jo nėra. Siekiant supaprastinti šio mokesčio administravimą gali būti įvestas vienkartinis mokesčiai, sumokamas perkant tą daiktą. Pavyzdžiui, kai automobilio kaina yra daugiau kaip 100 tūkst. litų – mokama 20 proc. automobilio kainos, jei kaina daugiau kaip 200 tūkst. litų – mokama 50 proc. automobilio kainos, jei kaina yra daugiau kaip 300 tūkst. litų – mokama 100 proc. automobilio kainos.

Kai perkama ne nauja transporto priemonė (automobilis, orlaivis, laivas), pirminė jo kaina tam tikru mastu sumažinama. Pavyzdžiui, automobilis eksploatuotas daugiau

kaip 1 metus – 10 proc., kai daugiau kaip 2 metus – 20 proc., kai daugiau kaip 3 metus – 30 proc., kai daugiau kaip 4 metus – 50 proc., kai daugiau kaip 6 metus – 75 proc., kai daugiau kaip 7 metus – 100 proc.. Šis mokesčiai mažins socialinę atskirtį, kita vertus, skatins nepirkti prabangių daiktų, kuriuos išsigijant pinigai išplaukia į užsienį, o sukauptas lėšas verčiau investuoti į kitas sritis, kad jos pasiliktų valstybėje.

„Sodra“ gali būti teisingesnė

Per pastaruosius kelerius metus „Sodra“ įklimpo į milijardines skolas. Aišku, valstybinė socialinio draudimo sistema reikalauja reformos. Kokia ji galėtų būti? Visų pirma, reikėtų atskirti, kad iš „Sodros“ biudžeto būtų mokamos išmokos, susijusios su draudimu, o visos kitos turėtų būti mokamos iš valstybės biudžeto. Galima imtis ir kitų priemonių.

Dabar vienas samdomas darbuotojas, gaunantis minimalų atlyginimą, darbdaviui kainuoja 1320 litų per mėnesį (tikrumoje keliais centais mažiau). Jeigu įstatymu būtų nustatyta, kad darbdavys visiems darbuotojams atlyginimą padidina 15 proc., o „Sodrai“ nuo kiekvieno darbuotojo atlyginimo moka 15 proc. mažiau, tokiomis sąlygomis darbdaviui jokio pasunkėjimo nebūtų. Gaunančiam minimalų atlyginimą darbuotojui darbdavys mokės 1150 litų ir 170 litų – „Sodrai“, panašiai kiek ir anksčiau. Tuo pačiu reikėtų įvesti virtualią „Sodros“ įmokų apskaitą kiekvienam darbuotojui. Tai sudarytų nepalankias sąlygas atlyginimo priedus mokėti vokeliuose.

Turtingųjų interesų gynėjai įrodinėja, kad reikia įvesti „Sodros“ įmokų „lubas“. Turime grįžti į praeitį – kol buvo „Sodros“ lubos, jos deficitas 2000 m. sudarė 334 tūkst. litų. Panaikinus šias „lubas“ po poros metų deficito neliko ir jo nebuvo iki 2008 metų. Todėl situa-

cijoje, kai „Sodra“ paskendusi milijardinėse skolose, kalbėti apie kokias nors „lubas“ tiesiog amoralu. Priešingai, advokatams ir visiems kitiems, turintiems milžiniškas pajamas, „Sodros“ įmokų „lubų“ neturėtų būti. Tuo pačiu galima būtų panaikinti visas „Sodros“ pensijų lubas ir nuo pensijų, didesnių negu vidutinis darbo užmokestis, imti gyventojų pajamų mokesčių. Tokiomis sąlygomis niekas neturės progos pasakyti, kad „Sodra“ nesilaiko teisingumo principo.

Hamletiškas klausimas: būti ar nebūti progresiniams mokesčiams?

Kai kairiosios politinės jėgos pasiūlo įvesti progresinius mokesčius, pikti liežuviai pradeda kelti paniką, neva ateinanti „svieto pabaiga“, grįžtama į „sovietinę“ praeitį. Kai tą patį pasiūlo krikščionys demokratai, tokių kaltinimų negirdėti. Tokia situacija susiklosto dėl to, kad dar daug Lietuvos gyventojų turi klaidingą sampratą apie politinę dešinę ir kairę – kokio ji yra demokratinėje visuomenėje ir kaip interpretuojama išgalėjus totaliniam režimui.

Daugeliui mūsų žmonių kairumas asocijuojasi su buvusią tarybinę santvarką, kuri valdymo požiūriu niekuo nesiskyrė nuo absoliučios monarchijos, nes generalinis komunistų partijos sekretorius turėjo absoliučią valdžią kaip visuose valstybės valdymo, taip ir ekonominėje, socialinėje, karinėje ir visose kitose šalies gyvenimo srityse.

Mūsų visuomenei būtina įsisąmoninti, kad totalinių režimų kairė iš esmės skiriasi nuo demokratinų šalių kairės. Juk kairioji dauguma su nedidelėm pertraukom Švediją valdė kelis dešimtmečius, kairioji dauguma egzistuoja daugelyje Europos Sąjungos šalių, tarp jų Vokietijoje ir Anglijoje. Vadinasi, europiečiai nebijo kairiosios dau-

gumos, tuo tarpu daugelis lietuvių kairiosios daugumos bijo kaip velnias kryžiaus. Daugelyje šalių, o ypač Švedijoje, kairioji dauguma užtikrina aukštą visų gyventojų pragyvenimo lygį ir didelę socialinę paramą, todėl Švedijos parlamente išsilaikė daugelį dešimtmečių.

Demokratiname pasaulyje priimta, kad dešinioms politinėms jėgoms priskiriami tie, kurie gina stambiojo kapitalo, turtingųjų interesus, kurie pasisako už visišką privatizaciją, už minimalias socialines garantijas, už tai, kad žmogus pats pasirūpintų savimi tiek ligos atveju, tiek susitaupytų senatvei.

Kairiosios politinės jėgos pasisako už socialines garantijas, pakankamas normaliam pragyvenimui ligos, nedarbo atveju bei sulaukus senatvės. Daugumos šalių dabartinės kairiosios politinės jėgos neneigia privatizacijos, tačiau jos laikosi nuomonės, kad valstybinės monopolijos yra geriau už privačias monopolijas, todėl sutinka, kad natūralių monopolijų objektai gali būti privatizuojami tik iš dalies, paliekant valstybei galimybę tam tikru mastu kontroliuoti jų veiklą.

Kadangi proporciniai mokesčiai, kai kiekvienas nuo savo pajamų moka vienodą procentą, neužtikrina pakankamos sumos visoms socialinėms garantijoms, randama išeitis progresiniuose mokesčiuose, kai tie, kurie turi nedideles pajamas, mokesčių moka nuo jų mažesnę procentą, o didėjant pajamoms didėja ir mokesčių procentas. Pavyzdžiui, karo metu JAV piliečiai, kurie turėdavo pajamų daugiau kaip milijoną dolerių, mokesčių sumokėdavo net daugiau kaip 90 proc.

Manome, kad turtingi žmonės turėtų suprasti dabartinės krizės įtaką ir sutikti su didesniais įpareigojimais. Juk žmonės gyvena ne iš to, kokio dydžio mokesčius sumoka, o iš to, kas jiems lieka. ■

Ką reiškia gyventi gerą gyvenimą?

Artūras Tereškinas

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius

Kas sudaro gerą gyvenimą? Kokios sąlygos ir aplinkybės būtinos, kad gyvenimas būtų geras? Į šį klausimą socialinių mokslų atstovai mėgina atsakyti jau ne vieną dešimtmetį. Dalis tyrinėtojų gerą gyvenimą tapatina su ekonomine gerove, klestėjimu ir saugumu. Kiti mano, kad šių dalykų neužtenka. Jiems gerą gyvenimą užtikrina politinių sistemų ir socialinių institucijų stabilumas, tvarūs ir ilgalaikiai tarpasmeniniai žmonių santykiai, asmens saugumas darbo rinkose ir su visais šiais dalykais susijusi emocinė gerovė.

Šiuo metu gero gyvenimo problema yra tapusi esminiu tiek lyčių studijų, tiek feministinės filosofijos klausimu. Šių sričių atstovės gilina į tai, ką geras gyvenimas reiškia vyrams ir moterims bei tiems, kurie egzistuoja socialinio gyvenimo

paraštėse – marginalizuotoms ir socialinės atskirties grupėms. Garsi amerikiečių filosofė Judith Butler savo knygoje ir paskaitose klausia: Kieno gyvenimas laikomas „tikru“ gyvenimu? Kodėl vienu žmonių gyvenimai patenka į gero gyvenimo apibūdinimus, o kitų gyvenimai laikomi nieko nevertais? Jos nuomone, dažnai socialinės atskirties paliesti asmenys, o ypač moterys, jaučiasi neturintys galios gyventi ir tvarkyti savo gyvenimą. Vienintelis jų tikslas – išgyventi, net užmirštant tai, ką reiškia gyventi visavertį ir pasitenkinimą keliantį gyvenimą.

Kita žinoma amerikiečių teoretikė Lauren Berlant žvelgia į gero gyvenimo problemą kapitalizmo ir demokratijos sąsajų kontekste. Pasak jos, kol mes turime šokią tokią teisę balsuoti, šiek tiek privatumo, šokią tokią privilegiją vartoti, tol mes įsivaizduojame, kad geras gyvenimas prieinamas kiekvienam. Kartu šitaip tarsi išsprendžiamos ir įtampos tarp kapitalizmo bei demokratijos. Tačiau dažnai šis mūsų įsivaizdavimas tėra tik iliuzija, nes siekdami gero gyvenimo, besiremiančio ekonomine gerove, mes paprasčiausiai nudėvime save. Dirbant keletą darbų, rūpinantis šeima ir vaikais, stengiantis išgyventi saugumo negarantuojančioje neoliberalioje ekonomikoje, geras gyvenimas pasidaro tik tolimesnė fantazija, kurią tiek mes, tiek mūsų įgaliojimus turintys politikai nukelia į neapibrėžtą ateitį. Nuolat girdime, kad dabar reikia susiveržti diržus, kad po metų kitų bus ge-

riau. Tačiau ar šis niekad neišsipildantis pažadas gali kompensuoti nemažos dalies piliečių patiriamą dabarties skurdą, vargą ir skausmą? L. Berlant tuo giliai abejoja.

Britų mokslininkė Sara Ahmed sieja gerą gyvenimą su laimės emocija. Jos teigimu, laimės siekimas mus skatina siekti tam tikrų objektų, kurie suvokiami kaip gero gyvenimo sudėtinės dalys. Tie objektai gali būti ir tauta, ir šeima, ir materialinė gerovė. Jie gali priversti mus jaustis laimingais, tačiau daug dažniau būna priešingai. Nesugebėdami pasiekti šių objektų, t.y. jei tauta ir valstybė mus laiko netikėliais ir veltėdžiais, jei nesukuriame stabilios šeimos ar partnerystės ir nesugebame užsitikrinti mums priimtinos materialinės gerovės, jaučiamės išduoti ir nelaimingi.

Gero gyvenimo klausimai ypač svarbūs kalbant apie socialinės atskirties rizikos paliestas grupes, kurių gyvenimai atsiduria už tinkamo gyvenimo arba galimo gyventi gyvenimo ribų. Šie klausimai tapo ir sudėtine tyrimo „Kriminalinis vyriškumas Lietuvos pataisos namuose: formos, kaita, alternatyvų paieška“, kurį finansuoja Lietuvos mokslo taryba ir kurį šiuo metu atlieka Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai, dalimi. Atlikdami sociologinius interviu su įkalintais vyrais Pravieniškėse, Alytaus ir Vilniaus pataisos namuose, mėginome išsiaiškinti, kokį ryšį šių vyrų vyriškumas turi su nusikalstamumu ir kokį gyvenimą norėtų gyventi šie socialinės atskirties paliesti asmenys. Kaip tie, kurie, parafrazuojant

J. Butler, neturi gyvenimo arba kurių gyvenimai pažymėti nusikaltimo, skausmo, bausmės, gėdos, mąsto apie gerą gyvenimą?

Šiuo metu, kai tyrimas dar vis tebeatliekamas (transkribuojami atlikti 60 interviu su įkalintaisiais, sisteminama stebėjimų ir įkalintųjų bylų medžiaga), galima daryti tik preliminarias išvadas. Tačiau ir jos leidžia mums pažvelgti, kokiais gero gyvenimo idealais gyvena šie žmonės ir ko jie tikisi iš savo ateities.

Izoliacija, monotonija, griežtos įkalinimo įstaigos žaidimo taisyklės ir bendravimo strategijos, artimųjų, bendravimo, fizinės šilumos trūkumas veikiausiai lemia tai, kad beveik visiems nuteistiesiems šeima tampa pagrindine vertybe. Įkalinti vyrai ypač pabrėžia moters, siejamos su šeima, rūpesčiu, šiluma ir laikomos netgi savotišku stabdžiu, sulaikančiu nuo kriminalinio elgesio, svarbą. Intymūs santykiai su moterimis šiame tyrime taip pat atsiskleidė kaip svarbi įkalintųjų gero gyvenimo suvokties dalis. Be abejo, daugumai vyrų geras gyvenimas neatsiejamas nuo materialiai aprūpinto gyvenimo, darbo, profesinės sėkmės, kurie laikomi esminiais tikro vyriškumo rodikliais. Dauguma vyrų, išėję iš įkalinimo įstaigų, norėtų save realizuoti darbe. Darbas įgalina ir vartotojišką individualizmą, kurį apklausti vyrai laiko vienu iš pagrindinių būdų užsitikrinti kasdienį pasitenkinimą gyvenimu.

Įdomu tai, kad nemaža dalis įkalintų vyrų sieja šį gero gyvenimo supratimą su laime, o dabartinį savo gyvenimą asocijuoja su gėdos jausmu. Kai kurie norėtų pradėti gyvenimą iš naujo, nuo nulio, pamiršti senus draugus ir pažįstamus, išvažiuoti gyventi į kitą miestą ar šalį. Todėl emigracija ne vienam atrodo kaip tikras išsigelbėjimas: tik palikę Lietuvą, jie galėtų išsivaduoti ir iš juos persekiojančio gėdos jausmo.

Kaip matyti iš pateiktų apibendrinimų, įkalintų vyrų gero gyvenimo vizija gana tradicinė, dažnai nesiskirianti nuo daugumos Lietuvos gyventojų gero gyvenimo supratimo: dirbti darbą, kuris garantuotų bent minimalią finansinę laisvę, sukurti pastovius tarpasmeninius santykius, mylėti ir būti mylimiems, jaustis saugiams ir nepriklausomiems. Paradoksalu tik tai, kad nors įkalintų vyrų gyvenimai prieštarauja įprastai gyvenimo eigai ir sampratai (dauguma informantų kali jau ne pirmą kartą), jie vis dar įsivaizduoja galintys pasiekti jau minėtus tradicinius gero gyvenimo objektus, suteikiančius jiems laimę. Pasak vieno iš vyrų, kalinčio Alytaus pataisos namuose, gyvenimą galima pradėti ir nuo 40 ar 45 metų; svarbu surasti savo nesėkmės priežastį ir stengtis ją panaikinti.

Kaip rodo atliekamas tyrimas, didelė dalis informantų labai stipriai trokšta būti normaliais žmonėmis, pirmiausia, „normaliais“ vyrais, sugebėsiąsiais įgyvendinti gero gyvenimo viziją, turėti šeimą, darbą, vaikų. Intensyvus noras būti normaliu vyru palaiko šią gero gyvenimo viziją. O gero gyvenimo vizija leidžia vyrams susitvarkyti, bent vaizduotės lygmeniu, su savo gyvenimais, atsidūrusiais akluose.

Paradoksalu ir tai, kad, kaip patvirtina užsienyje atlikti tyrimai, siekimas būti tikru bei normaliu vyru dažnai ir tampa nusikaltimo priežastimi. Jeigu vyras neturi pastovaus, gero darbo, nėra finansiškai sėkmingas, neturi stabilaus šeiminių gyvenimo ar kitų tradicinių sėkmingo vyriškumo rodiklių, nusikalstamas elgesys gali tapti vyriško savęs įsitvirtinimo būdu. Taip yra atsitikę ne vienam iš tyrime dalyvavusių vyrų. Taigi, siekimas įgyvendinti tiek „normalų“ vyriškumą, tiek tradicinį gero gyvenimo idealą – paskata nusikalsti. Dažnai vyrai nusikalsta tada, kai suabejojama jų

vyriškumu ar jam kyla grėsmė.

Atliekamas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad tiek sėkmingas tradicinis vyriškumas, tiek geras gyvenimas – gana siauri normatyviniai rėmai, kurie trukdo mums gerai gyventi. Juk gero gyvenimo vizija, kokia ji išskyla tiek įkalintųjų, tiek mūsų svajonėse, dažnai sunkiai įgyvendinama ir prieinama tik nedidelei „sėkmingųjų“ žmonių grupei.

Gilinantis į nuteistųjų vyrų mintis, kyla daug klausimų, į kuriuos dar reiks atsakyti. Pirmiausia, tiek mokslininkams, tiek socialinės politikos formuotojams laikas permąstyti gero gyvenimo turinį, ypač dirbant su socialinės rizikos grupėmis. Tradicinį normatyvinį gero gyvenimo supratimą, kuris ne vieną asmenį varo į neviltį, galima keisti. Pavyzdžiui: gerą gyvenimą gali gyventi ir bešeimiai žmonės arba gerą gyvenimą nebūtinai už-

DEMOS kritinės minties institutas, įkurtas 2008 metais, yra nepriklausomas politikos analizės centras („think-tank“), vykdamas tyrimus ir užsiimantis šviečiamąja veikla, skirta darbo judėjimui ir žmogaus teisėms ginti Lietuvoje ir Europoje. DEMOS tikslas yra tapti įtakingu balsu formuojant Lietuvos socialinę ir ekonominę politiką – instituto ekspertai turi daug praktinės ir teorinės patirties. DEMOS prioritetas – gilinti darbo judėjimo tarptautiniu mastu ekspertizę, stiprinti ir įtvirtinti profesijunginės veiklos reikšmę Lietuvoje. DEMOS kritinės minties instituto šviečiamoji veikla nukreipta į socialinės rizikos ir atskirties mažinimą ir darbo rinkos problemų tyrimus.

► tikrina tai, kad aplinkiniai tave laiko tikru „sėkmingu“ vyru. Išplėtus gero gyvenimo supratimą, galima tikėtis, kad tie, kuriems nesiseka jo susikurti, nustos jausti juos nuolat persekiojantį gėdos jausmą. Kaip teigia mokslininkai, gėda, lydinti vyrus, kurie kitų akyse nesugeba įgyvendinti sėkmingo vyriškumo, dažnai virsta įvairiomis socialinėmis fobijomis ir neapykantos formomis, pvz., ksenofobija, homofobija, femifobija. Šių neapykantos formų Lietuvos visuomenėje gausu. Kita vertus, būtina permąstyti ir visuomenėje vyraujančią vyriškumą, kuris glaudžiai susijęs su nusikalstamumu. Vyrų nusikals-

tamumo tyrimai neretai pabrėžia tradicinio vyriškumo, kurį apibūdina aukštas socio-ekonominis statusas, racionalumas, gerbtina profesija, fizinė stiprybė, heteroseksualumas ir kuris daliai vyrų neprieinamas, socialinis destruktivumas. Todėl jei tokios charakteristikos, kaip tvirtumas, dominavimas, nepriklausomumas, agresyvumas, pasirengimas griebtis smurto, sprendžiant konfliktines situacijas, taptų nebūtinais ir nesvarbiausiais vyriškos tapatybės bruožais, galima būtų tikėtis ir vyriško elgesio pokyčių. O užbaigti norėtusi jau minėtos J. Butler mintimis iš jos 2012 m.

skaitytos viešos paskaitos, pavadintos „Ar galima gyventi gerą gyvenimą blogame gyvenime?“ Šioje paskaitoje filosofė teigia, kad bendra mūsų netikrumo ir nesaugumo patirtis šiuolaikiniame pasaulyje – tai esminis mūsų potencialios lygybės ir tarpusavio išpareigojimo kartu kurti galimą gyventi gyvenimą pagrindas. Pripažindami, kad mes esame reikalingi vienas kitam (t.y. esame vienas kitam socialiai išpareigoję), mes taip pat pripažįstame pagrindinius principus, iš kurių susideda socialinės demokratinės aplinkybės, kurias vis dar galime vadinti „geru gyvenimu“. ■

Šiuolaikinė Lietuvos kultūra – be įtampos, srautų ir pavojaus

Donatas Paulauskas

Vilniuje apsilankęs ir viešą paskaitą skaitęs pasaulinio lygio akademikas Terry Eagletonas galėtų būti simboliškas pažadas, kad Lie-

tuvos kultūrinis-intelektinis gyvenimas taip pat kada nors galės būti lygiaverte europinių ir globalių kultūrinių tendencijų dalimi. Kada nors, nes šiandien socialinės studijos, mokslinė humanitarinė produkcija, menas, diskursas, komunikacinės medijos ir kitos esminės kultūrinės platformos, be kelių išimčių, yra tokios gėdingai lokaliai, provincialios ir uždaros, kad atsiverti kultūriniais srautams dar prireiks daug laiko ir dar daugiau pastangų. Bet pirmiausia turbūt reikia suprasti, kas tie kultūriniai srautai ir ką apskritai šiandien reiškia kultūra, nes kai kam gali atrodyti, kad jos ir taip apstu, na, gal tik viener kitur kokio finansavimo trūksta...

Didesnis finansavimas negarantuoja geresnės kokybės kultūros, jei nėra žmonių, turinčių progre-

syvių idėjų. Galite skirti kultūrai nors ir visą valstybės biudžetą, bet be šiuolaikiško progresyvumo turėsite tik didelę krūvą provincialaus, etnonacionalistinio kičo ir ją anksčiau ar vėliau reikės kantriai iškuopti. Bet ką daryti, jei to progresyvumo – t. y. pajėgumo kurti ir plėsti nuolat save pranokstančią kultūrą atvirumo sąlygomis – neįtraukia pats lietuviškasis kultūros apibrėžimas? Ką daryti, jei pati sąvoka jau probleminė? Pagrindinė problema yra ne kultūrinės produkcijos ir jos vartojimo Lietuvoje trūkumas, o kultūros sampratą apibendrinantis idėjinis skurdas. Kitaip negu Vakarų Europoje, kultūra vyraujančiame diskurse laikoma ne kūrybine žmogaus veikla, neišvengiamai susijusia su socialinio gyvenimo spektru (įtraukiant seksualumą, kūnus, etniškumą, aistras, diskursus,

gyvenimo būdus ir t. t.), o tiesiog neva sterilizuoto (nuo politikos ir socialumo) meno sinonimu.

T. Eagletoną pradžioje paminėjau ne be reikalo – knygoje „After Theory“ (2004) jis analizuoja kultūros sampratą kaitą nuo industrinio kapitalizmo laikų iki šiandien. Pasak jo, kultūra ir kapitalizmas tradiciškai buvo suvokiami kaip nesuderinamos opozicijos – kultūra buvo iš esmės tai, kas nepadidinama, neįdarbinama, toks moralumo, vertybių ir intelektualumo protestas prieš materialumą, suprekinimą ir filisteriškumą. Lūžis įvyko XX a. antroje pusėje, kai kultūros sąvoką keitė ne tik lankstesnis ir iš bet ko pelnų generuojantis poindustrinis kapitalizmas, bet ir kultūrinės-socialinės revoliucijos, pradedant pilietinių teisių judėjimais, kairiųjų studentų maištais, pacifistų ir žaliųjų kampanijomis, baigiant feminizmu ir seksualinių mažumų judėjimais.

Į kairiąsias ideologijas, kurios vyravo tuometėje kultūros teorijoje ir ją suformavo, buvo įtraukta tai, ką tradicinė kairė buvo linkusi atmesti: seksualumas, menas, aistra, lytis, galia, kūnas, sąjmonė, ekosistema, etniškumas ir pan. Visa tai, kartu su vakarietišku marksizmu, sukūrė pagrindą šiandien Vakaruose tokioms populiarioms kultūros studijoms, o kartu ir iš esmės pakeitė vakarietiškos kultūros sampratą. Kultūra, kažkada turėjusi būti harmonizuojanti, nuo pa-

saulio realizmo atplėšta sritis, šiandien tapo to realizmo neatskiriama dalimi. Ji seniai nebeapibrėžiama per menines veiklas, meno vartotojui turinčias sukelti pasigėrėjimo dustelėjimą. Šiandien jau įprasta kultūrą apibūdinti per socialinę žmogaus veiklą, kuri yra nuolatinis kūrybinis socialumo procesas.

Tad šiuolaikinė kultūra kūrėsi, galima sakyti, tarp dviejų ugnių – poindustrinio kapitalizmo, siekiančio panaudoti tai, kas iki šiol buvo nepanaudota, ir revoliucinių socialinių-kultūrinių judėjimų, kurie (su skaudžiomis išimtimis) priešinosi tiek suprekinimo, tiek kultūrinio konservatizmo procesams. Kas laimėjo? T. Eagletonas pesimistiškas... ir akivaizdu kodėl. Akivaizdu ne dėl to, kad kultūra buvo daugiau ar mažiau suprekinata ir apgulta filisterių, bet dėl to, kad revoliucinės kultūrinės ir socialinės jėgos pamažu tampa nebepavojingos sistemai. Išnyksta ta banalioji dialektinė įtampa, o be jos kultūra tampa tik dar viena viską komercializuojančio kapitalizmo užgaida, kurią bet kokia kaina (*sic!*) siekiama patenkinti.

XX a. antroje pusėje vykę emancipacijos judėjimai Lietuvos nepasiekė ir negalėjo pasiekti, tad ir kultūros samprata čia nepaliesta socialinių ir kultūrinių intervencijų – aistra, kūnas, seksualumas, sąjmonė, lytis, etniškumas ir kiti srautai vis dar yra užspausti ir nuolat mindžiojami. Iš kultūros išbraukta

nuolat save pranokstanti ir atsinaujinanti socialinė-kūrybinė veikla ją paverčia provincialios, stagnuojančios ir oficialios (valstybinės) meninės produkcijos gamybos sritimi. Tiesą sakant, net kapitalui ji nepatraukli, nors pastarasis čia viską jau seniai laimėjo be jokios kovos...

Gal kažkam pasirodys paradoksalu, bet vienintelė kultūros atsinaujinimo ir gyvybingumo galimybė, kaip rodo istorija, šiandien yra išlaisvinimo judėjimų įsitraukimas į kūrybinius diskursus, išlaisvinimas tų kūrybinių srautų, kurie iki šiol buvo blokuojami ir užtvenkti.

Mąstau, gal šis tekstas taip pat galėtų būti simboliiniu pažadu? ■

Šiaurės Atėnai

DEMOS institutas yra išleidęs šias knygas: „Demokratija be darbo judėjimo“ (sudarė A. Bielskis), Slavoj Žižek „Smurtas“. Alaisdar MacIntyre „Marksizmas ir krikščionybė“.

Straipsnyje minimas prof. Terry Eagletonas (Eagleton) yra literatūrologas bei socialinis teoretikas, britų naujosios kairės žvaigždė, periodiškai rašantis komentarus didžiausiame Britanijos dienraštyje „The Guardian“. Jis yra laikomas visų laikų įtakingiausiu literatūros, meno teoretiku bei kritiku, per pastaruosius trisdešimt metų parašęs daugiau nei trisdešimt knygų. Šiuo metu jis yra Lankasterio universiteto Anglakalbės literatūros ir kūrybos (English and Creative Writing) katedros vedėjas. „Naujosios kairės“ kvietimu T. Eagletonas lankėsi Lietuvoje pernai lapkričio mėnesį.

Tradicinė ekonomika – kelias į niekur ?!

Prof. Dobilas Kirvelis

Susipažinus su XXI a. strateginio mąstymo ekonomistų ir sociologų nuostatomis, ypač šiandien, Europos ir net JAV socialinės-ekonominės krizės metu, išskyla mintis, kad mūsų valstybės valdžių, politikų galvose vyrauja sustabarėjusi visuomenės ekonominės raidos ir ateities gerovės samprata, vedanti į niekur. Tokia pat išvada seka ir iš gyvosios gamtos, gyvojo pasaulio – gyvųjų sistemų teorijos mokslo tyrimų. Atrodo, žmogus turėtų mokytis ekonomikos iš gyvosios gamtos patirties.

Naujojo tūkstantmečio ir šimtmečio pradžioje, ypač 2008 m. prasidėjus finansinei-ekonominėi krizei, iškilo daug abejonių dėl Europos industrinės civilizacijos ekonominės gerovės sampratos. Tiesa, dar XX a. antroje pusėje Europos „išminčių“ – Romos klubas (1968 m.) jau pradėjo kelti klausimus dėl pramoninės plėtros ir prekinių gamybos augimo perspektyvų,

kaip alternatyvą išklė žaliosios ekonomikos idėją. Šiandien žaliąją ekonomiką įteisinta Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa (2008 m.), paskelbtas veiksmų planas. Bet visa tai netenkina strateginio mąstymo mokslo intelektualų. Atrodo, kad žaliosios ekonomikos koncepcija yra tik kosmetinė priemonė sprendžiant žmonijos egzistencijos problemas. Ieškoma radikalesnių, labiau mokslu pagrįstų požiūrių. Dėmesys krypta į ekologiją, ekologinę ekonomiką, o paskutiniaisiais metais – į kūrybos ekonomikos bei kūrybos ekologijos problemas.

Norint suprasti ateinančių, o gal jau ir atėjusių visuomenės gyvenimo problemų esmę, reikia trumpai susipažinti su tradicine, daug kur vadinama neoklasikine ekonomikos samprata.

Neoklasikinė ir kitos panašios tradicinės ekonomikos

Tradiciskai beveik visi ekonomistai ir politikai, planuodami visuomenės gyvenimą bei ateities gerovę, nusiteikę tai matyti kaip begalinį ekonominį augimą, prekių gamybos ir pinigų plėtrą konkurencinėje erdvėje. Kažkodėl šone paliekama išteklių problema, nors nesunku suprasti, kad konkurencinę erdvę sukuria išteklių ir rinkos ribotumas. Laikoma, kad išteklių yra begaliniai ir tai garantuoja nuolatinę ekonominio augimo galimybę. Nors jau prieš gerus du šimtmečius anglikonų bažnyčios pastorius Tomas R. Maltusas (Malthus) yra paskelbęs žmonių,

kaip ir kitokios gyvybės rūšies, populiacijos augimo dėsnį, net matematine diferencialinės lygties forma, suformulavo nuostatą: žmonija didėja geometrine progresija, o maisto išteklių – aritmetine, ir todėl žmogus pasmerktas badams, karams ir visokioms kitokioms stygių sukeltoms problemoms. O jeigu priimsime, kad pagrindiniai žmogui reikalingi išteklių yra gyvoji gamta, tai toks mąstymas turėtų būti taikytinas ir ekonomikai, ir taip pat koreguotinas, kaip ir Maltuso augimo dėsnis. Mat, praėjus keliasdešimčiai metų, dar XIX šimtmečio vidury, matematikas P. F. Ferchius (Verchulst) Maltuso dėsnį pakoregavo įvertindamas populiacijos tankėjimo „saviuodijimosi“ efektą – išvedė logistinį augimo dėsnį. Juo buvo parodyta, kad padidėjus gyventojų tankiui, išteklių ribotumas apribos ir populiacijos dydį – neleis augti iki begalybės, susiformuos savireguliacija, kuri augimą apribos. Paskutiniaisiais dešimtmečiais logistinio dėsnio kompiuteriniais modeliavimo metodais akivaizdžiai parodoma, kad didėjant dauginimuisi ir pasiekus tam tikrą jo dydį, t.y. kai kiekvienas individas per gyvenimo periodą pagimdo po kelis palikuonis, ir viršija tam tikrą kiekį – prasideda nesuprantami reiškiniai, rodantys tai staigų populiacijos sumažėjimą, tai vėl staigų augimą bei nesuprantamus chaotiškus švytavimus. Tokius reiškinius matematikai pavadino CHAOSu. Atrodo, kad tokius socialinius ekonominius reiškinius galima matyti ir žmonijos civilizacijų istorijoje, pavyzdžiui – įvairiausių „barbarų“ periodiniai antplūdžiai į Europą iš Azijos.

Ekonomistai teoretikai tokių efektų, atrodo, dar nenagrinėja. Jie tradiciškai tenkinasi maltusine nuostata. Tradicinė stichinė ekonomika Europoje dar XIX a. antroje pusėje buvo suformuota kaip neoklasikinė, ir tokia ji išbuvo iki 1936 m. atsiradusio keinsizmo, vyravusio 1965-1970 m. Kartu ir dar vėliau buvo žvaimasi monetarizmu, M. Fridmano ekonominiu pozityvizmu, F.A.von Hayeko ekonominiu liberalizmu bei socialine rinka. JAV neoklasikinė ekonomika buvo transformuojama į institucionalizmą bei J. A. Šumpeterio (Shumpeter) evoliucionizmą. Visame pasaulyje, sprendžiant ekonomines valstybių problemas, pastebimi racionaliojo pasirinkimo žingsniai. Išvardintas ekonomines koncepcijas ar atskiras komponentes šiandien galima rasti ne tik Europoje, JAV, bet ir visame pasaulyje. Bet ypač ryškiai jų „mišrainė“ matoma Rytų Europos valstybėse, ir Lietuvoje. Platesnio – strategiškesnio požiūrio sociologai visas šias mišraines linke pavadinti ekonomine neoklasika, ir bando atkreipti dėmesį į jų nebetinkamumą – vedančią žmoniją į niekur.

Vienas iškiliausių mūsų laikų globalaus mąstymo geopolitikos ir pasaulio socialinės-ekonominės krizės geopolitiniu požiūriu analitikų, JAV sociologas I. Valeršteinas (Wallerstein) kviečia atkreipti rimtą dėmesį į dabartinio ekonomikos „režimo“ pasekmes ir perspektyvas, į Europos ateitį kintančioje geopolitinėje pasaulio struktūroje. Jis nurodo į ilgalaikę sistemine krizę, keliančią vis daugiau ne tik ekonominių bet ir gilesnių socialinių problemų.

Pirmasis žingsnis kitaip žvelgiant į visuomenės gyvenimo esmę buvo pavadintas žaliosios ekonomikos vardu.

Žaliąją ekonomiką – paviršutiniškas požiūris

Gamtosaugos ekonomika, kaip pastebėta aukščiau, kilo 1968 m.

„Romos klubo“ visuomeninio judėjimo vardu. Ji buvo ypač išryškinta 1970 m. Masačusetso technologijos instituto (MTI) tyrinėtojų kolegijos parengtu pranešimu, kuriame pirmą kartą buvo analizuojamos visos šiuolaikinės globalinės problemos. Kaip aplinkos užterštumas, gyventojų ir ekonomikos augimas, žaliavų sumažėjimas ir maisto produktų gamyba sąveikauja tarpusavyje? Kur atsidurs pasaulis, jei taip ir toliau augs gyventojų skaičius ir pramonė? MTI tyrinėtojai, kuriems vadovavo D. Medovsas (Meadows), 1972 m. pateikė pranešimą „Augimo ribos“, kurio išeities taškas – kaip ir Maltuso – yra bauginantis eksponentinis žmonių skaičiaus ir ekonomikos augimas. Šie pirmieji žingsniai sukėlė visuomeninius „Žaliųjų judėjimus“, kurie pasireiškė net kaip radikalūs „Žaliojo anarchizmo bei komunizmo“ judėjimai, bei nuosaikesni politiniai „Žaliųjų partijų“ vardu. Susiformavo Jungtinių Tautų padalinys, koordinuojantis šios organizacijos aplinkosauginius veiksmus, – Aplinkos apsaugos programa (JTAP arba angliškai UNEP). Jis buvo įsteigtas 1972 m. birželį po Stokholme vykusios Jungtinių Tautų Žmogaus aplinkos konferencijos. JTAP turi ne vieną centrinę būstinę, šešis regioninius padalinius ir atstovybes daugelyje šalių. JTAP veikia apima daug sferų, susijusių su oro tarša, vandens ir žemės ekosistemų apsauga, darniuoju vystymusi ir kita. Programa stipriai veikia esamas tarptautines aplinkosaugos normas, prisidėjo prie valstybių bendradarbiavimo skatinimo ir su aplinkos apsauga susijusių tyrimų plėtojimo. JTAP taip pat finansuoja aplinkosauginius projektus, yra viena iš Pasaulio aplinkos fondo ir Monrealio protokolo daugiašalio fondo įgyvendinančių institucijų.

„Žaliosios ekonomikos“ šalininkai teigia, jog „žaliąją“, priešingai nei „tradicinę“, ekonomiką yra neatitrikusi nuo realaus pasaulio – pasaulio, susidedančio iš žmonių

darbo, žmonių poreikių, Žemės gėrybių. „Žaliąją ekonomiką“ analizuoja, kaip pasiekti harmoningiausių šių išvardytų elementų dermę. Šios ekonomikos centre – ne „vertės kaip mainų“ ar „pinigų“ sąvoka, o „naudos kaip vertingumo“ sąvoka. „Vertingumas“ „žaliojoje ekonomikoje“ yra matuojamas pasitelkus kokybinius, o ne kiekybinius parametrus. Svarbi yra individų, bendruomenių ir ekosistemų „regeneracijos“ („atkūrimo“) sąvoka, tuo tarpu „akumuliacija“ („kaupimo“) sąvoka (pinigų ar medžiagų) paliekama ne taip svarbia.

Žaliosios, atsinaujinančios, beatliekinės, Saulės, vėjo bei kitos ekonomikos teoriškai akivaizdžiai matomos vertingomis, bet šiandien dėl neefektyvių, kol kas nesukurtų, neįgyvendintų technologijų nepelningumo, neturi galimybės ženkliai pasireikšti, lieka neįgyvendintos. Jos neatlaiko konkurencijos tradicinėms technologijoms ir ekonomikoms. Be to, žaliųjų visuomeniniai judėjimai, kurie veikia daugiau emocijomis ir draudimais, dėl menko technologijų supratimo dažniau trukdo nei padeda. Žaliosios ekonomikos pradingsta arba demokratijos neryžtingume bandant naujoves, arba požiūrio paviršutiniškume. Žaliajai ekonomikai reikia fundamentalesnių inovacinių idėjų, naujesnių Žmonijos raidos ir ateities požiūrių, taip pat žmogaus gerovės problemų sprendimo projektų, kurie vestų į sisteminių - ekologinį požiūrį. Todėl prie žaliosios ekonomikos šiandien atsiranda ne tik ekologinė ekonomika, bet ir laimės ekonomika, kūrybos ekonomika, net kūrybos ekologija, bei įvairios panašios kitos koncepcijos.

Ekologinė ekonomika – žingsnis pirmyn

Tarptautinį pripažinimą pelnęs plataus požiūrio ir išsilavinimo JAV biologas-ekonomistas J. Farlejus (Farley) siekia integruoti socia-

► linij, žmogiškąjį ir gamtos kapitalą. Jis siekia pakeisti vyraujančią, jo manymu klaidingą, ekonomikos sampratą, kurioje slypi vis agresyviau diegiama neoklasikinės ekonomikos konkurencinio augimo dogma, ir vysto ekologinės ekonomikos koncepciją.

Ekologiškos ekonomikos koncepcija iš esmės skiriasi nuo neoklasikinės ekonomikos, kuri vis dar dominuoja mūsų valdžių ekonominėje vizijoje. Nors akivaizdu, kaip nesugebama susidoroti su dabartine krize, o juo labiau numatyti darnios raidos perspektyvų. Kartais net atrodo, kad vyksta ekonominė kolonizacija, ir tai daroma globaliu mastu. Kyla klausimai, kodėl neoklasikinės ekonomikos koncepcija ir prietarai iki šiol turi tokią didelę galią, nepaisant pražūtingų jos ydų? Kaip atsikratyti klaidingų premisų? Negi tik ekologinės pakraipos ekonomistams rūpi atskleisti neoklasikinės ekonomikos klaidas?

Atsakydamas į šiuos klausimus J. Farlejus kviečia mus apsispręsti, kuria kryptimi turi judėti Europos ir JAV civilizacijos traukinys? Jo ir bendraminčio ekonomisto H. Daly knyga „Ekologiška ekonomika: principai ir taikymai“ yra pagrindinis veikalas, parodantis būtinybę išplėsti ekonomikos sampratą (paradigmą) dėl žmonijos ateities gerovės ir išlikimo. Tai kelias darnaus gamtos ir žmonijos sugyvenimo link. Tolesnis šios koncepcijos vystymas atveda prie žmogaus psichologinių savybių ekonomikos – laimės ekonomikos.

Laimės ekonomika – psicho-ekonomika

Išgirdus laimės ekonomikos pavadinimą gali atrodyti, kad propaguojamas hedonizmas – visuomenės gyvenimas malonumams ir linksmybėms, gal net tam tikrų psichinių priemonių ar net che-

minių linksminančių preparatų naudojimas. (Kaip kadaise kai kuriuose JAV universitetuose studentams „kūrybingumo sustiprinimui“ buvo rekomenduojamas haliucinogenas, lizergininės rūgšties preparatas LSD.)

Bet Kanados ekonomikos ekspertas M. Anielskis (Anielski) „Laimės ekonomikos“ veikalų 2007 m. pateikė gilų konceptualų požiūrį, atkreipusį mokslo dėmesį. Šiame veikalė akcentuojamas žmogų, jis išskėlė tikrojo turto ir tikrosios pažangos koncepciją. Teigiama, kad šis veikalas yra mokslo įvykis, ženkliai paveikęs darnos tarp ekonomikos, gamtos ir žmogaus bei visuomenės sampratą. 2011 m. už Kinijos vyriausybės konsultavimą, kaip kurti žaliąjį bendrąjį vidaus produktą (BVP), Anielskis yra pelnęs Johno Cobbo įsteigtą Bendrojo gėrio premiją.

M. Anielskis parodė, kaip reikėtų reformuoti dogmatiską neoklasikinės ekonomikos modelį, kuris viską matuoja naudoms kategorijomis, skatindamas plėšrų godumą, agresyvius konkurencinius santykius, kas, kaip įprasta tradicinėje liberalioje ekonomikoje, laikoma tikrąja sėkme ekonomikos srityje. „Laimės ekonomika“ yra ne tik teorinis iššūkis pasaulyje dominuojančiai ekonomikai, kuria remiasi ir Rytų Europa, ir ypač mes Lietuvoje, nuo 1990 m. tiesiog pasinėrusioje „laisvojoje rinkoje“, sampratai. Jo manymu, Rytai klysta manydami, kad iš chroniško „socialistinio“ nepritekliaus galės lengvai peršokti į gausos kultūrą. Autorius teigia, kad laimės ekonomikos požiūris yra ir instrumentas, leidžiantis revizuoti mūsų dabartinę socialinę-ekonominę sistemą, paremtą neribojamu pramoninės gamybos augimu, taip pat ir parodyti, kad gerovė, suvokiama vien kaip vartojimo didinimas, yra kelias į niekur.

Neoklasikinė ekonomika įsitikinusi, kad gėrybių ir paslaugų kainas lemia, o pajamas paskirsto

rinka, reaguodama į poreikių ir jų tenkinimo dinamiką, ir todėl „augimas yra gėris“. Šiam augimui netaikomi jokie apribojimai, o esminis pažangos rodiklis yra BVP. Bet analizuojant socialinius reiškinius pirmiausia iškyla klausimas, ar visi individai siekia maksimalios naudos ir vien materialinio turto? Ar šis modelis nesubyra tada, kai žmonės veikia vedami užuojautos ir altruizmo, kai, užuot be saiko vartoje, vardan jaunimo ateities, pagalbos kitiems, renkasi kuklesnį, paprastesnį gyvenimo būdą? Ir iš vis, kyla klausimas, o kas yra naudingumas? Ar gali būti nauda, kaip laimės vienetas? Ar įmanoma išmatuoti ir monetarizuoti laimę? Bandydami atsakyti į šiuos klausimus pamatome, kad rinka nėra tobula, ji neretai ignoruoja ar tiesiog nemato tikrųjų vertybių, tokių kaip gamtinis ir žmogiškasis kapitalai ar paslaugų ekosistema. Akivaizdžiai iškyla didžiausia ydinga tradicinės ekonominės sistemos silpnybė, manymas, kad tikrąją daiktų vertę išreiškia pinigai – laikomi tobulu naudingumu, o BVP ar kitų visuomenės gėrybių ir paslaugų matu. Juk patys pinigai neturi savarakiškos vertės. Anielskio nuomone, dauguma žmonių, tarp jų ir ekonomistai, neturi supratimo, kas yra pinigai, kaip jie kuriami ir kas juos kuria. Tampa aišku, kad naivus tikėjimas amžinu ekonomikos augimu, pinigų prigimties ir jų kūrimo neišmanymas yra globali aklavietė, į kurią slenka mūsų europinė civilizacija. Pražūtis grėsmė iškyla tiek žmonijai, tiek gamtai, bet nė vienos šalies lyderiai to nepripažįsta ir nesiūlo jokių alternatyvų, o atidėliojant terminus lendama į begalines skolas.

M. Anielskis teigia, kad būtina atsikratyti dabartinės vartojimo psichozės, įveikti materializmo virusą ir amžino ekonominio augimo mitą. Tenka pripažinti, kad nekritiškai vertinamas melas apie išteklių nepriteklus ir pernelyg

žavimasi pinigų mitu. Tradicinei ekonominei sistemai labai palankus kolektyvinis neišmanymas apie pinigų prigimtį. Taigi dėl to esame visi kalti, nes palaikome sistemą, kuri mus uždare materializmo kalėjime. Šiandieninę ekonomiką M. Anielskis vadina tam tikra religijos forma, o ekonomistus – jos šventikais. Dabartinės finansų institucijos ir aukštųjų mokyklų ekonomikos katedros akla tarnauja neoklasikinės ekonomikos dogmoms, todėl nekreipia dėmesio į fundamentalią kritiką, raginančią keisti mąstymo kryptį. Jo manymu, „tikrasis turtas“ nusakoma mentalines, fizines, dvasines ir emocines aplinkybes, galiausiai lemiančias ir individo, ir bendruomenės gerovę. Žodis „tikrasis“ paprasčiausiai reiškia, kad gyvenama autentiškai, santarvėje su svarbiausiomis vertybėmis – gyvosios gamtos ir žmogaus vertybine esme – nuo kurių priklauso gyvenimo kokybė ir laimė.

Civilizacijų istorija rodo, kad galios centrai pasaulyje keičiasi. Kai kurie geopolitikai. pavyzdžiui I. Valeršteinas, mano, kad naujasis šimtmetis turės naujus globalius žaidėjus – iškilis Kinija, Indija, kelias Lotynų Amerikos valstybių, pavyzdžiui, Brazilija. M. Anielskis pritaria, kad Kinija taps pasaulio lydere, nuo nevaldomos plėtros ir piniginių paskolos paradigmu peris prie naujos ekonomikos sistemos, orientuotos į tikrąją gerovę, ir tam gali pasitarnauti praeityje reikšmingas Kinijai konfucianizmas, kaip labai praktiška kuklumo filosofija, sąlygojanti kūrybą, taikią ir harmoningą visuomenę. Ši filosofija, atrodo, yra susijusi ir su Platono iškelta santūrumo, susivaldymo dorybe. M. Anielskio nuomone, Kinija gali tapti pirmąja tauta pasaulyje, iš tikrųjų siekiančia darnios plėtros. 2004 m. būdamas Kinijoje, jis aptikęs naujas sąvokas kinų sąmonėje – DNR kodą, harmoningą raidą. Jo manymu, būtina

siekti kuo didesnės visapusiškos lygybės tarp žmonių ir tautų, nes didėjanti nelygybė pagal pajamas ir materialų turtą, kuriuo disponuojama, ardo socialinį audinį, didina susipriešinimą, o tokie kataklizmai dažniausiai baigiasi didžiausiu žmonijos nonsensu - karais.

Panašiai samprotauja ir strateginės ekonomikos vizionierius E. F. Šumacheris (Schumacher), kadaise konsultavęs Birmos vyriausybę ragindamas atsisakyti ekonomikos plėtros ideologijos ir atsigręžti į budistinę ekonomikos sampratą, grindžiamą visai kitomis psichologijos ir etikos kategorijomis – laimės ekonomikos samprata.

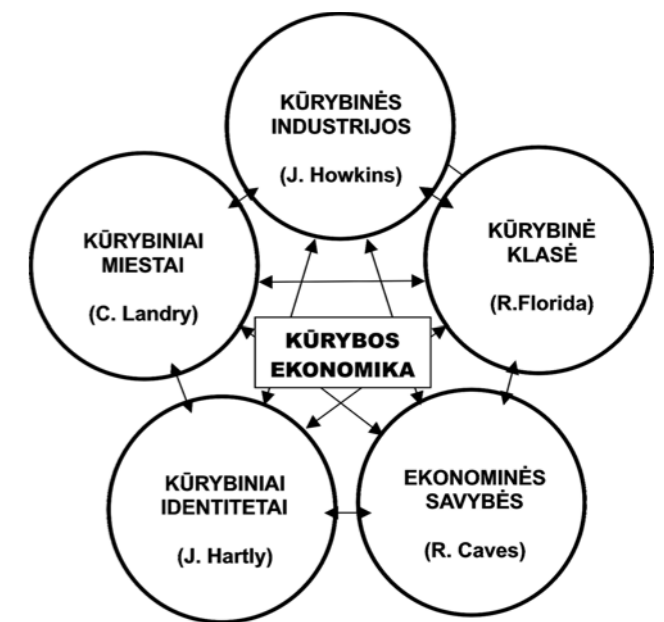
Šiandien jau pradėti valstybių visuomeninės laimės indeksų matavimai. Laimės indeksus sociologai matuoja atsižvelgdami į tai, kaip žmonės vertina savo sveikatą, galimybę turėti darbą, šeimą, politines laisves, korupcijos lygį, ekonominę gerovę ir t. t. Kiekybiškai vertinami tokie dalykai kaip pasitenkinimas gyvenimu, kovos už būvį lygis, kasdieniai išgyvenimai, žmonių požiūris vienu į kitus, bendravimo tradicijos ir kultūra. Lietuva 2012 m. „laimės“ rikiuotėje užėmė 60 vietą iš 156, yra šalia Kazachstano. Baltarusija, Lenkija (53), Estija (72), Rusija (76) ir Latvija (106).

Akivaizdu, kad laimės ekonomikos koncepcija į antrąjį planą vertybių sąrašė stumiamaterialiųjų, į priekinį iškeldama psichologines ir etines vertybes, formuoja naują psicho-ekonominę koncepciją. Bet joje pasigendama kūrybos ir kūrybingumo komponentės, kaip esminių vertybių technologijų raidos požiūriu.

Kūrybos ekonomika ir ekologija – du žingsniai į priekį

Gyvųjų ir organizuotų sistemų teorijos požiūriu žmogiškoji kūryba yra informacijos gamyba. T.y. kiekvieno žmogaus, gyvenančio amžinių problemų erdvėje, problemų sprendimo projektų kūrimas, jų virtualus išbandymas vaizduote (mintimis), tinkamiausio projekto atrinkimas (sprendimo priėmimas) ir jo įgyvendinimas (valdymas pagal projekcinę informaciją). Kadangi visuomenės gyvenimas – amžina materialiųjų ir informacinių vertybių gamyba – neatskiriamas nuo ekonomikos, tai dėsningai 2002 m. iškilo kūrybinės klasės ir kūrybinės visuomenės koncepcijos. (1 pav.)

Vienas pirmųjų žingsnių kūrybinės ekonomikos link buvo padarytas JAV mokslininkui R. Floridai (Florida) 2002 m. paskelbus „Kūrybinės klasės“ koncepciją. Ja autorius atkreipė dėmesį, kad išsivysčiusiose valstybėse keičiasi klasinė struktūra, kad visuomenės gyvenimą radikaliausiai lemia ne darbininkija, bet įvairiausių gyvenimo ir technologijų kūrybos darbuoto-

1 pav. Kūrybos ekonomikos penkiakampis (R. Levickaitė ir kt., 2011)

► jai – naujai besiformuojantis socialinis sluoksnis, kūrybinė klasė. Jis taip pat atkreipė dėmesį į ypatingą kūrybinių miestų, net miestų-konglomeratų reikšmę. Šį požiūrį savai, dar anksčiau pradėjo vystyti D. Britanijos futuristas Ch. Landry. Kitas D. Britanijos futurologas J. Howkinsas labiausiai išplėtojo kūrybinių industrijų koncepciją, kuri pagrindinį dėmesį skiria pramogų, reklamos bei dizaino kūrybai, ir viso to reikšmę kūrybiniam visuomenės gyvenimui. Panašias kūrybinės industrijos nuostatas propaguoja ir R. Cavesas ir J. Hartlejus. Tik jų akcentai daugiau nukreipti technologijoms bei atskirų kūrybinių asmenybių savybių identitetams. Visos šios penkios koncepcijos yra idėjiškai persidengę ir sudaro kūrybos ekonomikos penkiakampį.

Įsigilinus į kūrybos ekonomikos problemas nesunkiai galima išžvelgti būtinumą kūrybos ekonomikos sampratą išplėsti, panašiai kaip neoklasikinę ekonomiką, papildant ekologija. Tiesa, čia, kūrybai, kuri būdinga žmonių visuomenei aplinkai, ekologijos sąvoka taikytina ne tiek biologiniu, bet

social-psichologiniu požiūriu. Ugdatant kūrybingą inovatyvią ir aktyvią veiklą (laisvą) asmenybę ir visuomenę, turi būti formuojama kūrybinga aplinka. Kūrybos ekologija persidengia su laimės psichologijos koncepcija. Bet kol dar nėra sukurta šių koncepcijų visaverčių teorinių pamatų, jose slypi daug „baltųjų dėmių“. Jų esmę turėtų praskleisti ekologinių technologijų kūrybos ekonomika.

Ekologinė techno-kūrybos ekonomika – jau posthumanizmas

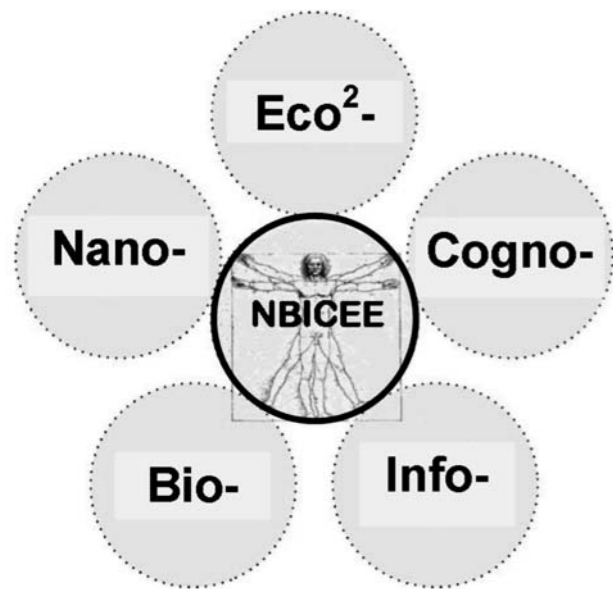
Vadovaujantis samprata, kad gyvybė ir gyvosios sistemos yra nepertraukiama bio-technologijų evoliucija, o technologinė žmonijos raida – biologinės evoliucijos sąsaja, visas aptartas ekonomikos koncepcijas gali suvienyti ekologinė techno-kūrybos NBICEE ekonomikos koncepcija (2 pav.)

Konverguojanti Nano-Bio-Info-Cogno-Eco-Eco (NBICEE) technologija apjungia ir ekologiją (Eco) ir ekonomiką (Eco). Šios technologijos koncepcijos esmėje slypi nuostata, kad mūsų dienų pasaulinė krizė vyksta pagal N. Kondratjevo - J. Šumpeterio ekonominės-technologinės raidos bangų-ciklų teoriją, yra sukelta negyvosios gamtos mokslų (fizikos ir chemijos) idėjomis sukurtų ir įgyvendintų technologijų, sukūrusių neoklasikinės ekonomikos sampratą pagrįstą industrinę visuomenę, išsivystymu, bei naujų technologijų kaitos vėlavimu. O tie socialinės-ekonominės krizės reiškiniai, monetari-

nai-finansiniai, kuriuose tradicinės ekonomikos teoretikai įžvelgia problemų esmę, yra tik antriniai. Todėl esminis visų problemų sprendimas – atsakyti senųjų technologijų ir kuo greičiau sukurti ir įgyvendinti kokybiškai naujas, efektyvias gyvosios gamtos principais veikiančias NBICEE technologijas (detalesnį aiškinantį informaciją *Gairės*, 2007, Nr.5, 2009 Nr.8; 2011, Nr.4; 2012, Nr.1-Red.). Nes negyvosios gamtos fizikos-chemijos idėjomis įgyvendintos technologijos yra gyvąją gamtą nuodijanti ir naikinančios, atliekinės, teršiančios technologijos. O NBICEE technologija privalo, kaip ir natūralioji gyvybės technologija, būti darniai ir harmoningai įmontuota į gyvąsias technologijas ne kaip konfrontuojanti, bet kaip viena kitą papildanti. Kadangi gyvosios gamtos komponente yra ir žmogus bei žmonių visuomenė, tai NBICEE technologija turi tenkinti ne tik bio-etikos, bet ir bio-psichologijos, t.y. ir humanizmo reikalavimus.

Toks NBICEE technologinis kompleksas būtų žmonių visuomenės tolesnės evoliucijos kelias transhumanizmo ir posthumanizmo link – esminis šių dienų pasaulio problemų sprendimo kelias. Ir tam reikalinga neatidėliojant ugdyti visuomenę, ypač jaunąją kartą NBICEE technologijų dėkui, kūrybos edukaciją iškeliant kaip aukščiausio lygio informacinę technologiją. ■

P. S. *Su kūrybos ekonomika ir ekologija Lietuvos visuomenę supažindina Kazimiero Simonavičiaus universiteto Kūrybos visuomenės ir ekonomikos instituto direktorė Rasa Levickaitė ir kolegos, VGTU prof. Almantas Samalavičius – pokalbiais su strateginio mąstymo filosofais „Kultūros baruose“.*

2 pav. Konverguojančių Nano-Bio-Info-Cogno-Eco-Eco (NBICEE) technologijų sampratų schema

Ko moko reitingų pokyčiai?

Petras Eidukevičius

Dabartinius pirmus socialdemokratų žingsnius valdžioje žymi gyventojų palankumo Socialdemokratų partijai ir jos pirmininkui reitingų šuoliukai aukštyn. Būtų pravartu šiuos palankumo pokyčius sustiprinti ir įtvirtinti. Programinius *socialinio teisingumo ir visuotinės gerovės* siekius palankiai vertina beveik visi. Gal išskyrus tokius „ypatingai liberalius“ individualistus, kuriems „visuotinė gerovė“ atsiduoda „komunizmu“?

Socialdemokratų gražiais ketinimais, bent prieš rinkimus, mažai kas tikėjo. Dešinioji propaganda jiems kabino užsislaptinusių stambiojo kapitalo tarnų etiketę. Kodėl toks priekaištas „kibo“? Kodėl anksčiau socialdemokratams būnant valdžioje nepavyko bent apmažinti didelių socialinių skirtumų bei skurdo? Kad būdami dažniausia koalicijoje su kitomis partijomis turėjo vykdyti ne savo, o suderintą su koalicijos partneriais politiką, menkas pasiteisinimas.

Nebuvo tos į „socialinį teisingumą ir visuotinę gerovę“ nukreiptos *kairiosios* minties, kurios net pasak liberalo L.Donskio, „Lietuvai trūksta kaip deguonies“. Nebuvo bent viešai paaiškinimų, kokie yra ketinimai, siūlymai, kuriuos įgyvendinti neleidžia koalicijos partneriai. Nebuvo kovos su prasimanymais ir mitais viešojoje erdvėje progresinių mokesčių klausimais. Laidoje „Teisė žinoti“ tuometė finansų ministrė I. Šimonytė yra palankiai atsiliepusi apie progresinius, beje, apgailestaudama, kad jos kolegos ministrai yra kitos nuomonės. „Kitų nuomonių“ apie juos yra ir tarp socialdemokratų. Tik tų skirtumų gal nereikėtų slėpti,

siekiant savo atvirumu ir viešumu pelnyti elektorato pasitikėjimą?

Nebuvo ir kitų kairiosios politikos akcentų, išskiriančių socialdemokratų iš kitų partijų, plaukiančių pasroviui „neoliberalios politikos farvateriu“. Nebuvo ... O dabar po Seimo rinkimų jų atsirado. Kiek netikėti, nors ilgokai laukti, tokie, kaip partijos pirmininko A. Butkevičiaus spaudoje „kairieji akcentai“: „*ir sunkmečiu turtuoliai dar labiau turtėja, o vergai spaudžiami toliau*“ ar „*liberalias idėjas gimdo godumas*“.

Tik tenka apgailestauti, kad dažnai tie išsiskiriantys akcentai nuskamba per žiniasklaidą kaip atskirų politikų iniciatyva, menkai susieta su visos partijos pritarimu ir palaikymu, kaip kad atsitiko su V. Andriukaičio „kairieji iniciatyva“ sveikatos apsaugos pertvarkoje.

O partija pagal žinynus – tai „politinė *vienminčių* organizacija, turinti valdžią arba jos siekianti“. Todėl Socialdemokratų partija, vienijama *pažangiausios politinės kairiųjų tendencijų minties*, turėtų būti tuo atsparos stuburu pasimetusi, nematant ateities prosvaisčių, visuomenėje, pasitinkant liberaliosios politikos kracho pasekmių – krizių iššūkius.

Pasaulinės *kairiojo nuokrypio* tendencijos palankios kairiosios minties įsitvirtinimui. Tik Lietuvoje šios tendencijos politikoje, ekonomikoje, socialiniuose santykiuose susiduria su įnirtingu liberalių jėgų pasipriešinimu. Dar per silpnai viešojoje erdvėje griauamas mitas apie liberalią vertybę – *teisę pasirinkti*, kurią akivaizdžiai paneigia kapitalistinė praktika, kai tą „laisvąją teisę“ dar pareguliuoja pinigine galimybe rinktis.

Ideologija, kaip socialiai orien-

tuota pažiūra į gyvenimą ir jo reiškinius sistema, turi menką prestižą mūsų viešojoje erdvėje. Meškos paslaugą daro dar prisimenamas komunistinės ideologijos, bruktos prievarta, kaip apskritai ideologijos, įvaizdis.

Tik nuo ideologijos – pažiūrų sistemos, būdingos socialinei grupei – niekur nepabėgsime.

Dešinioji ideologija pasižymi privačių interesų viršenybės prieš viešuosius nuostata, kad valstybė – valdžia – kuo mažiau kištųsi į rinkos santykius. Dešiniųjų tvarka – įstatymai skatina „laisvąją iniciatyvą“, kur natūrali konkurencija suskirsto visuomenę į veikliuosius – sėkmės riterius, turtinguosius ir pasyviuosius – sėkmės nelaimėlius, nepasiturinčius. Pastarųjų – daugiausia, ir ši proporcija – civilizacijos gėda – krizės metais sparčiai didėja.

Kairioji ideologija pasireiškia bendrųjų interesų viršenybe prieš privačius asmeninius. Pripažindami rinkos – konkurencinių santykių – dominavimą, kairieji skelbia, kad valstybė kišasi į rinką ten, kur rinka nesutvarko. Pastarieji krizės metai vienareikšmiškai didina valstybinį rinkos, o svarbiausia, sunkiausiai pasiduodančių valstybės priemonėms bankų reguliavimą visose pažangiausiose pasaulio valstybėse. Dėl tokių priemonių JAV prezidentas B. Obama buvo apšauktas „socialistu“, nors jam dar labai toli iki tikro kairiojo.

Didžiausias kairiosios politikos trūkumas yra tas, kad ji savo pagalba rinkos silpniesiems slopina jų iniciatyvą, skatina veltėdžiavimą. Viena iš veiksmingesnių priemonių prieš piktnaudžiavimus pagalbomis, kaip ir profilaktika prieš šešėlinę ekonomiką, yra visuotinas turto ir pajamų deklaravimas. ■

SPECIALUS ŽURNALO SKYRIUS

Rengiamas kartu su Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupe ir Lietuvos socialdemokratų delegacija

S&D

Jame informuojame apie Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės ir Lietuvos socialdemokratų delegacijos Europos Parlamente veiklą ir požiūrius į Europos bei Lietuvos aktualijas

ES piliečiai ir jų teisės

Vilija Blinkevičiūtė

Europos Parlamento socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės narė

Europos Parlamentas ir Taryba 2013-uosius paskelbė Europos piliečių metais. Jie pakeis praėjusius vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metus.

Šiomet kaip tik sukanka dvidešimt metų, kai Maastrichto sutartyje buvo įteisinta Europos Sąjungos (ES) pilietybė. Kiekvienos šalies narės pilietis įgijo ir ES pilietybę, kuri jam garantuoja naujas teises ir neprideda naujų pareigų. Neabejotinai labiausiai žinoma yra teisė laisvai judėti, įsidarbinti, mokytis ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje. Šios teisės įgyvendinimas susijęs su migrantų socialine ir sveikatos apsauga, įdarbinimu, neįgaliųjų judumu, transporto keleivių teisėmis, civiliniais santykiais ir kitomis sritimis. Pagrindinė politinė teisė yra galimybė balsuoti ir būti kandidatu per rinkimus į Europos Parlamentą ir vietos savivaldą. Labai norėtusi, kad kuo daugiau Lietuvos gyventojų pasinaudotų šia teise kitais metais renkant Europos Parlamentą. Juk šioje vienintelėje tiesiogiai renkamoje ES institucijoje priimami labai svarbūs kiekvienam ES piliečiui sprendimai.

Ne mažiau svarbios ir kitos teisės. Mūsų žmonės vis dažniau keliauja po pasaulį, todėl aktualia tampa teisė gauti bet kurios valstybės narės diplomatinių arba konsulinių įstaigų apsaugą šalyse, kur nėra Lietuvos diplomatų. ES piliečiai gali pateikti Europos Parlamentui peticiją ir kreiptis į ombudsmeną dėl netinkamos ES institucijų veiklos, rašyti bet kuriai ES institucijai ar įstaigai vienos iš valstybių

narių kalba ir gauti atsakymą ta pačia kalba, taip pat susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais.

Nuo 2012 metų mes turime naują galimybę pasinaudoti piliečių iniciatyva teikti pasiūlymus Europos Komisijai dėl teisės aktų parengimo. Iniciatoriams reikia surinkti ne mažiau kaip milijoną parašų bent septyniuose skirtingose ES valstybėse. Po to Komisija per tris mėnesius turi įvertinti iniciatyvą ir nuspręsti, kokių priemonių imtis. Šiuo metu jau renkami parašai keturiolikai iniciatyvų.

Praėjusiais metais Europos Parlamente svarstėme Komisijos pateiktą ataskaitą, kaip įgyvendinamos ES piliečių teisės. Paaiškėjo, jog europiečiai dar nėra pa-

kankamai informuoti apie savo pilietines teises. Iš Europos pilietybės kyla daug teisių, tačiau žmonės ne visada apie jas žino. Tik 43 proc. Europos piliečių žino, ką reiškia Europos Sąjungos piliečio sąvoka, beveik pusė jų (48 proc.) nurodo, kad jiems trūksta informacijos apie jų teises. Tarp mažiausiai informuotų yra ir lietuviai – net 70 procentų apklaustųjų pripažino tokios informacijos stoką.

Todėl vienas pagrindinių Europos metų tikslų yra didinti informuotumą apie ES piliečių teises ir skatinti pilietinį aktyvumą. Šiuo tikslu bus surengta įvairių europinio, nacionalinio, regioninio ar vietinio lygmens renginių, konferencijų ir seminarų (renginių kalendorius paskelbtas <http://europa.eu/citizens-2013>).

Komisija savo ataskaitoje nurodė net 25 problemines sritis, kuriose vis dar yra kliūčių įgyvendinant ES piliečių teises bei pateikė siūlymus dėl konkrečių veiksmų. Įgyvendinant šiuos siūlymus Europos Parlamentas 2012 m. priėmė ne vieną svarbų sprendimą.

Patvirtinome rezoliuciją, raginančią valstybes nares panaikinti esamas teises ir praktines laisvo piliečių judėjimo kliūtis ir nenustatyti apsunkinančių administracinių procedūrų. Komisijos prašoma atidžiai įvertinti, ar šalių įstatymais ir praktika nepažeidžiamos ES piliečių laisvo judėjimo teisės. Europiečių judumą palengvintų savanoriška Europos profesinė kortelė. Mes paraginame Šveicarijos (ji nėra tikroji ES narė – Red.) valdžią atšaukti diskriminacinį sprendimą grąžinti ilgalaikių leidimų gyventi šalyje kvotas Lietuvos ir dar šešių šalių piliečiams, o Komisiją - nedelsiant iškelti šį klausimą konsultacijose su Šveicarijos vyriausybe. Pritarėme direktyvai, kuri leis užtikrinti, kad nusikaltimų aukoms visoje

ES būtų suteiktos būtinausios teisės – tokios kaip psichologinė bei teisinė pagalba, taip pat vertimas policijos apklausose bei teismo posėdžiuose. Palengvinome ir paveldėjimo įforminimo procedūras. Dabar užsienyje gyvenantys lietuviai ir kitų ES šalių piliečiai turės teisę pasirinkti, pagal kurios šalies įstatymus bus tvarkomas jų palikimas. Naujajame reglamente taip pat numatyta įsteigti Europos paveldėjimo pažymėjimą. Mes griežtai pasmerkėme Nyderlanduose įkurtą tinklalapį, nukreiptą prieš šalyje gyvenančius Rytų europiečius ir paraginome Tarybą ir Komisiją imtis priemonių stabdyti rasistinių ir ksenofobinių pažiūrų plitimą ES bei užtikrinti, kad būtų laikomasi ES teisės. Buvo priimti ir kiti svarbūs sprendimai dėl keleivių ir vartotojų teisių apsaugos.

2013 m. Komisija paskelbs antrąją ES pilietybės ataskaitą, kurioje bus numatytas veiksmų planas, kaip pašalinti likusias kliūtis, dėl kurių ES piliečiai negali visapusiškai naudotis savo teisėmis. Piliečių teisės bus ir Europos Parlamento darbotvarkėje.

Būtina remti vyresnio amžiaus žmonių aktyvumą

Praėjusių metų pabaigoje Europos Parlamento narė Vilija Blinkevičiūtė Europos Komisijai uždavė klausimą dėl naujos ES programos „Veiklus vyresnio amžiaus asmenys“ sukūrimo galimybių. Senstanti Europos visuomenė yra viena opiausių Europos problemų, kuriai turime pasirengti iš anksto. Remiantis statistikos duomenimis, numatoma, kad 65 metų ir vyresnių Europos gyventojų skaičius per ateinančius 50 metų išaugs beveik dvigubai, ir daugelis valstybių narių jau ėmėsi ilginti pensinį amžių. Tačiau pensinio amžiaus ilginimo politiką, V. Blinkevičiūtės nuomone, reikia papildyti atitinkamomis užimtumo priemonėmis, kurios padėtų vyresnio amžiaus žmones išlaikyti darbo rinkoje iki pat jų pensinio amžiaus. Tam reikalingas konkretus priemonių paketas, kurio tikslai būtų skatinti aktyvų vyresnių žmonių dalyvavimą visuomenės bei profesiniame gyvenime.

Deja, Komisijos manymu, tokia programa šiuo metu nėra reikalinga. Jos manymu, vyresnių žmonių aktyvumą galima paskatinti tik imantis priemonių tokiose politikos srityse kaip užimtumas, pensijos, švietimas, sveikata, inovacijos, moksliniai tyrimai, transportas ir būstas. Reikia nepamiršti, kad dauguma šių išvardytų sričių yra finansuojama iš valstybės biudžeto. „Mano manymu, – sako V. Blinkevičiūtė, – prie šio visai Europai svarbaus klausimo sprendimo turėtų labiau prisidėti ir ES, todėl ateityje ir toliau skatinsiu Komisiją apsvaistyti vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimo priemones“.

EP Socialistų frakcijos posėdyje

Ką pasakė Prancūzijos prezidentas

Vasario 4–7 d. vykusioje sesijoje EP nariai kartu su Prancūzijos prezidentu Fransua Olandu (François Hollande) aptarė ES ekonominę politiką ir bendrijos ateities perspektyvas. Jie paragino ES šalių vadovus nepagrįstai nemažinti ilgalaikio ES biudžeto. Per beveik dvi valandas trukusią diskusiją su europarlamentarais Prancūzijos prezidentas F. Olandas ragino valstybes nares labiau koordinuoti ekonominę politiką ir orientotis į augimą. „Atsisakau pasmerkti Europą griežtam taupymui be pabaigos“, – pabrėžė jis. Savo išpuščiais apie šią diskusiją dalijasi Europos Parlamento socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės narys Justas Vincas Paleckis.

EP nuotrauka

Pasiklausyti Fransua Olando kalbos ir jo atsakymų į parlamentarų klausimus susirinko pilna salė, tribūnos irgi lūžo nuo žiūrovų. Pirmą kartą per devynerius metus mačiau unikalų vaizdą. Prancūzijos prezidentui po jo kalbos ovacijos stovėdami sukėlė tik kiek daugiau kaip pusė europarlamentarų - socialdemokratai, liberalai ir žalieji. Paprastai „standing ovations“ apima visą salę, atsistoja aiški dauguma. Šįkart sėdėti demonstratyviai liko dešinieji – Europos liaudies partijos (krikščionys demokratai), konservatorių ir eurofobiškos Laisvės ir demokratijos frakcijų nariai. Didžiojoje Parlamento salėje išryškėjo skiriamosios linijos.

Šis epizodas dar kartą rodo, kokia vis smarkesnė kova išpliekis šiemet ir kitamet, 2014-ųjų gegužę, kai ES piliečiai rinks ne tik Europos Parlamentą. Balsuodami už didžiausias europines partijas (konservatorių, socialdemokratų, liberalų, žaliųjų) jie taip pat rinks tų partijų iškeltą kandidatą į Europos Komisijos pirmininko postą. Taigi, šįkart EP salėje įvyko tarsi paruošiamasis vis labiau išiliepsnosiančių tarppartinių susirėmimų raundas, ryškėja pirmieji būsimų koalicijų kontūrai.

F. Olandas, pirmą kartą kalbėjęs Europos Parlamente, sakyčiau, patvirtino Prancūzijos parlamento rinkimuose kurtą savo įvaizdį – „Mr. Normal“. Prisimindami ekscentriško, nervingai gestikuliuojančio ir itin garsiai kalbėjusio jo pirmtako (N. Sarkozy-Red.) pasirodymus EP, su kolegomis komentavome, kad dabartinis prezidentas atrodo solidžiau, labiau pasitikintis savimi. Kalbėjo tvirtai, nesikarščiuodamas, malonus balso tembras. Jo pagrindinės mintys, kurias pateikė plenarinėje posėdžių salėje, o ypač – uždaroje diskusijoje mūsų frakcijoje: Europa dabar kryžkelėje; jeigu nesugebėsime išbristi iš krizės sustiprėję, labiau susivieniję, ES projektas gali pradėti byrėti; sužlugusią vien taupymo politiką turi pakeisti orientacija į darbo vietų kūrimą ir augimą; tam reikalingas ne mažesnis, o di-

desnis ES biudžetas; ypač svarbu neprarasti jaunimo, užtikrinti darbo vietas jaunesiems – kitaip galime sugriauti demokratinę, gerovės valstybių Europą.

Prancūzijos prezidentas pasisakė prieš dešiniųjų siūlymą atsisakyti finansinės perspektyvos ir pereiti prie kasmetinio biudžeto. Juk tuo atveju valstybės nebegalėtų susigrąžinti įmokų į biudžetą, prarastų paramą iš struktūrinių ir kitų fondų – tai ypač svarbu naujosioms šalims.

Finansinių sandorių mokestis, kuris praskynė sau kelią socialdemokratų iniciatyva, turėtų išsigaloti septyniose ES valstybėse jau nuo 2014 m. pradžios. F. Olandas socialistų frakcijos posėdyje pasiūlė gerą idėją: lėšas, kurios bus surinktos iš to mokesčio, reikėtų skirti jaunimo nedarbo mažinimo fondui. Tai ypač svarbu padaryti iki EP rinkimų. Ir Lietuvoje, beje, tai itin aktualu. Buvusioji vyriausybė nenorėjo prisijungti prie tų mokesčių įvedančių valstybių, dabartinė keičia poziciją. Tik reikėtų greičiau apsispręsti – papildomos lėšos jau nuo kitų metų pradžios labai praverstų kovai su nedarbu ir kitoms svarbioms žmonėms sritims.

Ypatingą dėmesį Prancūzijos prezidentas skyrė kultūros įvairovės puoselėjimui - ES niekada netaps „tautų katilu“, kuriame ištirptų kiekvienos šalies savitumas, individualybė. Jis pasiūlė surengti pasaulinę konferenciją dėl klimato kaitos ir planetos išsaugojimo Prancūzijoje, dar kartą patvirtindamas socialdemokratų ir socialistų įsipareigojimą šiam reikalui. EP svečias pabrėžė ES energetinės bendrijos svarbą – ji padės išsivaduoti nuo iškastinio kuro priklausomybės. Reikia optimaliau paskirstyti išmokas žemės ūkiui, ypač skatinti gyvulininkystę, o ir augalininkystę, jokiū būdu neatsisakyti žalinimo priemonių. Taip, paramos žemės ūkiui reikala gerokai supainioti. Štai žaliųjų frakcijos lyderis D. Kon-Benditas, atsakydamas svečiui, kalbėjo apie tai, kad 80 proc. išmokų iš bendros žemės ūkio politikos fondų atitenka tik 20 proc. ūkininkų.

Europos mokslo traukinys privalo didinti greitį

Zigmantas Balčytis

Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės narys

Europos mokslo bendruomenė nekantriai laukia 2014 metų, kai startuos nauja ES mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo programa „Horizon 2020“.

Programai, kuria siekiama sukurti žiniomis ir naujomis technologijomis pagrįstą ilgalaikę pasauliniu mastu konkurencingą Europos ekonomiką, per 7 metus ketinama skirti 80 milijardų eurų. Ja siekiama užtikrinti ES pramonės pirmavimą informacijos ir komunikacijos technologijų, nanotechnologijų, biotechnologijų ir kitose šiuolaikinei ekonomikai svarbiose srityse.

Ar ši programa padės Europai padidinti konkurencingumą, išsaugoti mokslininkus ir mokslo potencialą? Ar Lietuvos mokslas gali tikėtis finansavimo pagal šią programą?

Tenka pripažinti, kad ES mokslo traukinys per ilgai stovėjo ant atsarginių bėgių. Iki šiol nesugebėta išnaudoti mokslo sektoriaus potencialo bei padaryti taip, kad Europa taptų patrauklia vieta užsienio mokslininkams ir kapitalui bei investicijoms. Kol kas, deja, Europa praranda kai kuriuos savo gabiausius mokslininkus, jie dirba kitoms, labiau mokslinius tyrimus plėtojančioms šalims. Kinija, JAV, Indija skiria didžiules investicijas moksliniams tyrimams, ir, jei ES nesugebės sutelkti reikiamo finansavimo ir tikslingai investuoti, netrukus taps šios srities periferija. Tai neišvengiamai reiškia ilgalaikį konkurencingumo praradimą.

Baimė prarasti konkurencingumą, kai Europos vyriausybės ir verslas į mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą investuoja palyginti nedaug lėšų, nėra iš piršto laužta. Tik taupymas ir viešųjų išlaidų karpymas nesukuria naujų darbo vietų ir ekonominio augimo. Jeigu mokslas ir naujų technologijų diegimas nesulauks tinkamo finansavimo, ne už kalnų diena, kai teks pamajuoti traukiniui, išvežančiam Europos talentus į kitus pasaulio regionus, kuriuose mokslas ir inovacijos vertinamos labiau. Blogiausia, kad tokio traukinio staigiai sustabdyti bus neįmanoma.

Iš pirmo žvilgsnio, programa „Horizon 2020“, nors ir pavėluotai, bandys spręsti šiuos uždavinius. Iš 80 milijardų eurų programos biudžeto apie 25 mi-

lijardus eurų ketinama skirti moksliniams tyrimams (77 procentais daugiau, nei skiriama dabar), apie 18 milijardų eurų – naujų technologijų diegimui į pramonę, apie 32 milijardus eurų – spręsti bendras ES problemas – klimato kaitos, tvaraus transporto bei mobilumo plėtros, atsinaujinančių energijos šaltinių prieinamumo, maisto saugumo užtikrinimo, santančios visuomenės ir t.t.

Ar 80 milijardų eurų, numatytų 2014 metais startuosiančioje „Horizon 2020“ programoje, yra daug palyginti, pavyzdžiui, su Kinijos išlaidomis mokslui ir inovacijoms?

Kinija nelaukė, kol nuaidės švilpukas. 2005 metais, kai Europa vis dar lengvai juokėsi iš nekokybiškų kinų prekių, Kinija patvirtino Nacionalines vidutinio ir ilgojo laikotarpio mokslo ir technologinių inovacijų vystymo gaires 2006-2020 metams. Taip nuspręsta sukurti į bendroves nukreiptą mokslo ir technologinių inovacijų sistemą, jungiančią kompanijų, institutų ir universitetų pastangas. Jei tikėtume oficialiais Kinijos vyriausybės duomenimis, išlaidos mokslo ir technologinių inovacijų srityje 2011 metais pasiekė 135 milijardus JAV dolerių ir nusileido tik JAV išlaidoms, skiriamoms mokslui ir inovacijoms. Kinija skelbiasi, kad ne vėliau 2015 metų aplenksianti pagal šias išlaidas ir JAV.

Akivaizdu ir tai, kad šiuo metu Europa nėra patraukli ypač ekonomiškai silpnesnių valstybių narių mokslininkų atžvilgiu, nes skirtingų šalių mokslin-

► ninkams, dalyvaujantiems europiniuose projektuose, yra mokamas skirtingas atlygis, kuris kartais skiriasi labai ženkliai už tą patį atliekamą darbą. Tai tikrai neskatina mokslininkų iš ekonomiškai silpnesnių valstybių narių pasilikti Europoje.

Nerimą kelia ir tai, kad Europos tyrimų tarybos (organizacijos, moka stipendijas mokslininkams ir universitetams), fondai suteikiami konkrečiam projektui pagal „pranašumo“ kriterijų, o tai reiškia, kad projektus monopolizavo turtingesnės šalys narės. Pavyzdžiui, pagal Europos tyrimų tarybos 2011 metų ataskaitą, Izraeliui ir Šveicarijai (ne ES šalims) suteikta keliskart daugiau tyrimo stipendijų, negu visoms 12 naujų ES valstybių narių nuo pat 2004 metų.

Štai ir šiemet Europos mokslinių tyrimų taryba 302 mokslo darbuotojams iš 24 Europos šalių, laimėjusiems vadinamąsias dotacijas patyrusiesiems tyrėjams, paskirstė 680 milijonų eurų. Lietuvos mokslininkų tarp šių dotacijų gavėjų nėra. Tarp dotacijas gavusiųjų daugiausia mokslininkų iš Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Vokietijos. Atsižvelgiant į gyventojų skaičių santykinai daugiausia dotacijų skirta Nyderlandų, Danijos, Jungtinės Karalystės ir Kipro mokslininkams.

Kita vertus, tokie dotacijų skyrimo rezultatai turėtų būti akstinas labiau stengtis ir Lietuvos pusei. Sunkiai ir pernelyg ilgai ES kelią skinasi ir politinės valios pritrūkstanta susitarti dėl kai kurių esminių

dalykų, pavyzdžiui, dėl patentų apsaugos. Todėl šiandien apskritai sunku kalbėti apie konkurencines sąlygas ne tik dėl mokslinių tyrimų, bet ir dėl verslo bei jo perspektyvų. Kartais atrodo, jog ES pati savo veiksmais menkina savo konkurencingumą.

Taip, mums reikia konkurencingos ir gerai veikiančios mokslinių tyrimų rinkos, tačiau labai tikiuosi, kad bus pasimokyta ir iš praeities klaidų, ypač iš buvusių bendrųjų mokslinių tyrimų programų, ir bus sudarytos realios sąlygos ir įmonėms, ir mokslininkams prisidėti prie Europos potencialo šioje srityje didinimo.

Svarbu ir tai, kad pagrindiniai mūsų dėl ES mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo programos „Horizon 2020“ tik prasideda. Aukščiau pateiktus teiginius ir pastabas išdėsciau susitikime su Airijos darbo, verslo ir inovacijų ministru R. Brutonu. Airijai, šiuo metu pirmininkaujanti ES, teks nelengvas uždavinys suderinti 27 valstybių pozicijas dėl programos „Horizon 2020“. Tikiuosi, kad Airijai pavyks pasiekti kokybišką susitarimą dėl mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo 2014–2020 metais, o ekonomiškai silpnesnių valstybių mokslininkai nebus užmiršti. Juolab kad liaudies išmintis visame pasaulyje labai panaši. Lietuviai sako „Ką išmoksi, ant kupros nenešiosi“, o kinai: „Mokslas yra brangenybė, kurią visada lengva nešioti“.

Manipuliuotojai rinka neturi rasti saugios užuovėjos

Krizė apnuogino finansų sistemos negeroves, tarp kurių – prekyba vertybiniais popieriais naudojantis viešai neatskleista informacija ir manipulavimas rinka. Didžiausi finansiniai nusizengėliai turi būti baudžiami kalėjimu, sakoma Europos Parlamento Ekonomikos komiteto patvirtintame dokumente. EP pranešėja šiuo klausimu Socialistų ir demokratų grupės narė britė Arlene Makarti (McCarthy) atsako į klausimus.

Panašu, kad reguliuotojai nespėja su naujomis prekybos technologijomis, kurios leidžia kompanijoms pelnytis iš abejotinos veiklos. Kaip ši direktyva dėl piktnaudžiavimo rinka padės tai išspręsti?

Tikroji finansų krizės pamoka ta, jog turime nustatyti sankcijas ir taisykles, kurios padėtų išvengti krizių, o ne reaguoti tik po to, kai viskas jau įvyko, kai bankai dar kartą pakerta žmonių pasitikėjimą rinkomis.

Naujų taisyklių tikslas yra užtikrinti, kad už bet kokį piktnaudžiavimą rinka būtų numatyta baudžiamosios sankcijos ir neliktų naujų rinkų, įskaitant užbiržinius sandorius „po prekystaliu“ ir žaliavų rinkas, reguliavimo spragų.

Kaip paaiškintumėte tai, jog į skandalus, pavyzdžiui, dėl milijonų eurų vertės manipuliacijų LIBOR palūkanų normomis, išipainioję asmenys nebaudžiami taip pat kaip

ir paprasti vagys? Ką siūlo EP?

LIBOR skandalas parodė, kad kultūra finansiniame sektoriuje nepakito ir būtinos kovos su manipuliacijomis taisyklės. Ekonominiai arba „baltųjų apykaklių“ nusikaltimai turi būti traktuojami rimtai, o tokie nusikaltėliai turi sulaukti kriminalinių bausmių.

Šiuo metu valstybių narių baudžiamoji praktika dėl piktnaudžiavimo rinka skiriasi. Svarbu harmonizuoti taisykles dėl sankcijų, kad nusizengėliai negalėtų išnaudoti skirtingų režimų ES šalyse savo naudai.

Pirmąkart siūlome suvienodinti ES šalių skiriamas didžiausias laisvės atėmimo bausmes už šiuos nusikaltimus: už prekybą vertybiniais popieriais ir manipuliaciją rinka naudojantis viešai neatskleista informacija siūloma skirti bent 5 metus, o už tokios informacijos platinimą siekiant manipuliuoti rinka – bent 2 metus.

Reaguodami į nevyriausybinę organizacijų raginimus taip pat siūlome naujas kovos su piktnaudžiavimu maisto sektoriuje priemones. Spekuliacijos žaliavų rinkose didina maisto kainas ir kelia grėsmę žmonėms besivystančiose šalyse. Turime pažaboti šią praktiką, kuri tarnauja tik siekiančių pasipelnyti interesams.

EP spaudos tarnyba

Diskusija, persikėlus į knygą: keisti šalį ar ... keisti šalį?

Dirbdamas jau antrą kadenciją Europos Parlamente, socialdemokratų frakcijoje, Justas Vincas Paleckis nuolat stengiasi atkreipti dėmesį į emigracijos, „protų nutekėjimo“ iš Lietuvos ir kitų Rytų Europos valstybių į turtingesnes šalis problemą.

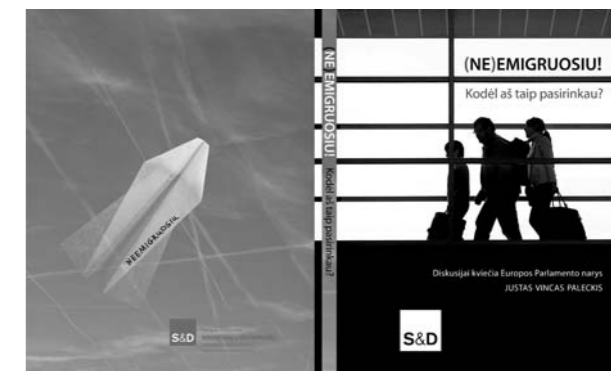
Būdami valdžioje Tėvynės sąjungos politikai leisdavo sau atsainiai numoti ranka į skaudžiausias emigracijos pasekmes, liaupsinti „teisę emigruoti“, bandyti įrodinėti, kad ši problema dirbtinai išpučiama. Dažnai nesuvokiama, kokių pasekmių „masinė evakuacija“ turės ir jau turi Lietuvai, neišsivaizduojama tų tragedijų, kurios jau palietė tūkstančius šeimų.

„Nė viena kita problema Lietuvoje neturi, ko gero, tokio grėsmingo negrįžtamojo poveikio kaip emigracija, – teigia J. Paleckis. – Patiriame tikrą tautos balsavimą kojomis. Į Jungtinę Karalystę, Airiją, Ispaniją, Vokietiją vis dažniau vyksta jau nebe uždarbiauti, o persikelia visam laikui – ir jau ne atskiros šeimos, o ištisi kaimai, miestelių kvartalai. Nedarbas nėra vienintelė „išsivaikščiojimo“ priežastis. Pagarbos, dėmesio stoka žmogui, daugelio darbavimų pastangos išspausti iš darbuotojo visus syvus, profsąjungų nesugebėjimas to pažaboti. O kur dar niekaip iš eksperimentinių ieškojimų neišbrendanti švietimo sistema, ydinga buvusios valdžios politika kaimyninių šalių atžvilgiu, paverčiant jas priešais?.. Visa tai dar labiau pastūmėja mūsų tautiečius ieškoti geresnio gyvenimo kitoje – saugioje, gerbiančioje ir besirūpinančioje savo piliečiais šalyje.“

Kaip padaryti Lietuvą vėl patrauklią jos piliečiams? Ar užtenka tik pagerinti vadovavimą valstybei, pakeisti valdančias partijas, pakoreguoti įstatymus, panaudoti Europos Sąjungos (ES) kaimynų patyrimą, priimti naujas programas užimtumui skatinti? Kokie turi būti valstybės santykiai su išvykusiais ir negrįžtančiais? Koks turi būti ES požiūris į ekonominius emigrantus? O gal Briuselis gali padėti stabdyti protų ir darbo rankų nutekėjimą iš Lietuvos ir kai kurių kitų ES valstybių?

Diskusijai apie judėjimo laisvės Europos Sąjungoje privalumus ir trūkumus Lietuvai kviečia Europos Parlamento nario J. Paleckio iniciatyva išleista knyga „(Ne)emigruosiu! Kodėl aš taip pasirinkau?“

Pernai J. Paleckis buvo paskelbęs rašinių konkur-

Knygos viršelis

są, kurio dalyviams siūlė pagrįsti savo pasirinkimą – likti Lietuvoje ar išvykti svetur. Europarlamentaras sulaukė rašinių iš įvairiausių Lietuvos kampelių. Rašė moksleiviai, studentai, tarnautojai, verslininkai.

„Man, knygos įžangoje rašo J. Paleckis, ypač patiko rašinių nuoširdumas, atvirumas – juk pasakota apie tėvus, brolius ir seseris, draugus ir artimus, pažįstamus, remtasi jų, o ir savo patirtimi. Kai kurie atsakymai į klausimą „Kodėl aš taip pasirinkau?“ buvo kieti ir nemalonūs Tėvynei. Daugiau buvo tokių, kurie optimistiškiau žvelgė į ateitį ir klausė savęs – jei ne aš, tai kas? Įdomūs patarimai ir pasiūlymai, kurie pateikti „emigracijos slibino“ galvų nukapojimui. Yra ir jaunatviškai naivokų, ir tokių, kuriuos verta rimtai panagrinti. Didelį dėmesį kreipėme į pasiūlymus, kai atrinkinėjome konkurso nugalėtojus, kurie važiavo į Briuselį, kad susipažintų su Europos Parlamentu (EP)“.

Konkursui atsiųsti rašiniai sugulė pirmojoje knygos dalyje. Juose lyg veidrodyje atsispindi lagaminais nešinos 2012 metų vasaros Lietuvos paveikslas – viltis ir sielvartas, pasitikėjimas, baimė, patriotiški motyvai, pyktis, savęs padrašinimas...

„Išgirdusi žodį emigracija, iškart išvystu būrį kvykiančių žąsų arba mūsų nacionalinį paukštį – baltąjį gandrą, kuris kiekvieną žiemą išskrenda peržiemoti svetur. Truputį ironiška ar ne? Šalies simbolis, o štai trečdalį metų praleidžia kažkur tarp Kenijos ir Gabono. Jeigu jau nacionaliniu paukščiu renkames „užkietėjusį“ migratorių, ko tada norėti iš piliečių? Emigracija mūsų šaliai kaip koks parazituojančias grybas, augantis ant medžio ir siurbiantis visas naudingas medžiagas“, tvirtina Šiaulių Romuvos gimna-

► zija moksleivė Aušrinė Diržinskaitė.

Antrąją knygos dalį, papildančią konkurso rašinius, sudaro J. Paleckio veiklos EP atšvaitai – jo straipsniai, komentarai, tinklaraščio tekstai apie „emigracijos slibino“ grėsmę Lietuvai, siūlymai kaip spręsti dėl jos kilusias problemas, kaip padėti „nukraujuojančioms“ šalims. „Galėjau, sako J. Paleckis, pasinaudoti EP tribūna, kad kelčiau ir Lietuvai rūpimus klausimus, teikčiau pasiūlymus. Nuo pat praėjusios parlamentinės kadencijos pradžios, 2005 metų, kreipiau Komisijos, Tarybos ir Parlamento dėmesį į protų ir darbo rankų į kitas ES valstybes nutekėjimą iš Lietuvos bei kitų ES valstybių ir kviečiau veikti“. Knygoje galima rasti ir europarlamentaro pateiktus klausimus Europos Komisijai bei Tarybai šia tema, EP rezoliucijų ištraukas. Pateikiama Europos socialistų partijos manifesto (programos) dalis, kurioje, be kita ko, raginama imtis priemonių prieš „protų nutekėjimą“ į turtingesnes šalis – ji atsirado Lietuvos socialdemokratų partijos iniciatyva. Primenama, kas apie emigraciją pasakyta LSDP rinkimų į EP (2009 m.) ir į Seimą (2013 m.) programose.

Pirmąją ir antrąją knygos dalis jungia tarpinė – diskusijos apie emigraciją Justo Paleckio biure Vilniuje aprašymas bei plačiai nuskambėjusio spektaklio „Išvarymas“ autorių Mariaus Ivaškevičiaus ir Oskaro Koršunovo mintys apie emigraciją. Šis spektaklis pirmą kartą menine kalba atvirai ir įtikinamai

prabilo apie emigracijos tragizmą. Temą papildoma tarsi „Išvarymo“ personažų lūpomis papasakotos skaudžios išvykusiųjų išpažintys iš Tarptautinės migracijos organizacijos projekto. Ir Sauliaus Meilučio – mūsų „auksinės“ Rūtos tėvo – interviu ta tema.

Skaitytojus sudomins ir statistiniai skaičiai apie laisvą judėjimą ir žmonių migraciją.

Per metus, praėjusius nuo rašinių konkurso, mūsų šalyje kai kas pasikeitė. Įvyko rinkimai. Keitėsi valdžios sudėtis, konservatorių ir liberalų pakeitė keturių partijų koalicija, vadovaujama socialdemokratų. Jie žadėjo imtis priemonių emigracijai sumažinti, ypač kuriant naujas darbo vietas, daugiau dėmesio skirti išvažiavusiųjų grąžinimui tėvynėn. Pirmieji naujos vyriausybės žingsniai buvo palankiai sutikti daugumos žmonių.

Europos parlamentaras J. Paleckis, skelbdamas konkursą ir išleisdamas knygą, siekia atkreipti dėmesį į emigracijos problemą, ir išreiškia viltį, kad Lietuvos žmonės, naudodamiesi privilegija laisvai keliauti ir dirbti, visada jaus, jog Lietuva yra jų Tėvynė: „Viliuosi, kad pareiga dirbti Lietuvai neliks tik skambiais žodžiais. O iš dviejų „keisti šali“ variantų vis daugiau jaunų, gabių, energingų Lietuvos piliečių rinksis pirmąjį – keiskim savo šalį į gerąją pusę!“

Kartu su Gintarė Balčiūnaite iš Šiaulių r. Gruzdzijų gimnazijos tikėkim, kad taip ir bus, ir kad „lietuviai kaip pelės iš skęstančio laivo nebebėgs iš savo šalies“.

Tai buvo sąmoningas sprendimas

Europos Parlamento nario Justo Vinco Paleckio sudarytoje ir ką tik išleistoje knygoje „(Ne)emigruosiu“ pateikiamas olimpinės čempionės Rūtos Meilutytės tėvo socialdemokrato Sauliaus Meilučio interviu „Žinių radijui“ laidoje „Salos“ paskutinę praėjusių metų dieną. Skaitytojų dėmesiui siūlome šį pokalbį.

– *Pone Meiluti, 2012 m. vadinami olimpinės čempionės Rūtos Meilutytės metais. Ne tik sporto apžvalgininkai, bet ir politikai šiuos metus taip vadina. Galima sakyti, kad ir jūs Rūtos dėka tapote žymiausiu šalies emigrantu. Jūsų šeimos istorija vadinama simboline šių laikų Lietuvai. Kokį sprendimą savo gyvenime dabar prisimenate kaip patį sunkiausią?*

– Kai aštuonerius metus gyvenau JAV, sunkiausias sprendimas buvo vis atidėti grįžimą namo. Dvasiškai buvo nepaprastai sunku dėl tam tikrų aplinkybių, nes – sutikite – aštuonerius metus nematyti savo vaikų, nepriglausti jų, gyventi be šeimos...

– *Tada jūs vis dėlto grįžote į Lietuvą, bet vėliau vėl*

išvažiavote dirbti užsienį – į Didžiąją Britaniją. Ar tai buvo aplinkybių nulemtas sprendimas, ar jūs sąmoningai apsisprendėte šį kartą taip toli nuo Lietuvos neišvykti?

– Tai buvo sąmoningas sprendimas, susijęs su ekonomine padėtimi Lietuvoje. Dirbau nekilnojamojo turto rinkoje, ir mano šeimos tolesnė perspektyva buvo tiesiogiai susijusi su šiuo verslu. Rinkai žlugus, neturėjau geresnių galimybių pasirūpinti šeima. Sprendimas vykti į Angliją dėl šeimos išlaikymo buvo vienintelis motyvas, privertęs mane palikti Lietuvą.

– *Vėliau atėjo metas, kai jūs su vaikais susijungėte Plimute. Tai irgi buvo sąmoningas veiksmas, ar jį nulėmė aplinkybės?*

– Šis susijungimas buvo trumpas, epizodiškas, susijęs su finansine šeimos padėtimi, nes Rūtos broliai buvo tik ką baigę gimnaziją, ir finansiškai nesavarankiški. Išlaikyti visą šeimą ir pasirūpinti Rūtos atvykimu į Angliją reikėjo papildomų lėšų, todėl savo sūnų paprasčiau, kad atvyktų pas mane ir šiek tiek padėtų šeimai. Be

jų pagalbos nebūčiau sugebėjęs paruošti visų tinkamų sąlygų Rūtai Anglijoje gyventi ir treniruotis. Labai norėjau, kad ji augtų su manimi – man buvo labai svarbu jos asmenybės vystymasis, brendimas. Juk svarbiausias tėvystės uždavinys – pasirūpinti vaikų auklėjimu, ugdymu ir paruošimu savarankiškam gyvenimui.

– *Kalbama, kad jūs suradote Rūtai vieną geriausių Anglijoje plaukimo klubų ir pasiūlėte ją treneriui Jonui Ruddui.*

– Svarstydamas apie galimybę atsivežti Rūtą, turėjau išspręsti jos tolesnės sportinės karjeros galimybes. Žinodamas, kokia ji talentinga sportininkė, nebūčiau jos atsivežęs į Angliją prieš tai nesuradęs jai treniruotis tinkamų sąlygų. Susiradau plaukimo klubą ir persikėliau į Plimutą vien tik dėl to. Treneris Jonas Ruddas, matydamas trylikametės mergaitės rezultatus, suvokė, kad jos potencialas yra didelis, tikrai nereikėjo jo įkalbinėti.

– *Lietuviai išsimylėjo Rūtą, kai ji tvirtai pareiškė, kad niekada nebus britė, kai pamatė, kad net po tokių pergalių ji išlieka paprasta, kukli. Ar ruošėte ją pergalems?*

– Jei mano dalyvavimą jos gyvenime galima vadinti ruošimu pergalems – tuomet taip. Šeima yra ypatingai svarbi Rūtos susivokimui. Kai Rūta dar buvo maža, lydėdami ją į varžybas, sakydavome: „Rūtele, už šeimą ir namus, už baseiną ir trenerį, už Kauną ir Lietuvą! Pirmyn!“ Lietuviškumo dvasioje ji gyvena visą gyvenimą ir tikriausiai net neišsivaizduoja, kad galėtų būti ne lietuvė dėl kažkokių racionalių sprendimų. Neįmanoma išplėsti iš širdies to, kas jau yra tavyje.

– *Emigracijos ištikti norime kurti „Pasaulio Lietuvą“ – ne trijų, bet keturių milijonų šalį, kurios vieni gyventojai – Lietuvoje, kiti – išsibarstę po pasaulį. Tačiau juk emigrantų santykis su Tėvyne dažnai būna komplikotas: jums veikiausiai yra tekę sutikti žmonių, siekiančių*

nutraukti ryšius su Lietuva. Kaip jūs likote ištikimas savo šaliai?

– Manau, viskas prasideda nuo paprasčiausių dalykų: jei vaikai nuo mažumės prieš miegą klauso Veronikos Povilionienės ar Vytauto Kernagio dainų ir jiems skaitomos Vinco Krėvės pasakos, jie gyvena aplinkoje, kuri byloja, kad laukas, kur jie yra saugūs ir mylimi, yra šeimoje ir Lietuvoje. Rūta dar nesuvokia tų dalykų, kuriuos supranta jos broliai, skaitydami, tarkim, Bronių Radzevičių, Norbertą Vėlių, Gintarą Beresnevičių, Arvydą Šliogerį, Sigitą Gedą, Vincą Mykolaitį-Putiną ar Kristijoną Donelaitį. Tačiau ateis ir jos eilė: ji augo šitoje aplinkoje. Rūtos močiutė – gyvosios dvasios nešėjas šeimoje, sujungiantis kartas. Juk perimamumo principas – vienas svarbiausių, ir Rūta perima tą lietuviškumą, susivokimą, ką reiškia būti lietuviu iš šeimos – močiutės, brolių, manęs.

– *Vienas skaudus emigrantų gyvenimo aspektas yra dažnai tėvynėje palikti vaikai. Kardinolas Audrys Juozas Bačkis savo kalėdiniame laiške mini šią problemą ir teigia, kad galbūt galėtume įtikinti šventėms namo grįžtančius giminaičius, kad jų vaikams labiau reikia tėvų nei svarų ar kronų. Kaip pakomentuotumėte šią mintį, kad vaikams visų pirma reikia tėvų, o ne jų pinigų.*

– Tai – ne taip lengvai sprendžiama problema. Sutinčiu, kad vaikai su tėvais jaučiasi saugūs ir visaverčiai, tačiau, antra vertus, jeigu negali išmaitinti vaikų, kas tada? Išvykęs į JAV nemačiau savo vaikų aštuonerius metus. Ar kas gali išsivaizduoti tokią tėvo dramą? Vis dėlto per šį laiką nepraradau ryšio su vaikais: jie buvo aprūpinti knygelėmis, rūbais, muzika, filmais; skambindavau jiems, rašydavau ilgiausius laiškus... Be abejoj, je jautė tėvo trūkumą namuose, ypač kai nebuvo mamos, tačiau tragedijos jie neišgyveno: jie jautė mano meilę ir rūpestį jiems. Svarbiausia rodyti dėmesį vaikams, kad jų širdelėse būtų sumažintas netekties jausmas.

Olimpinės čempionės Rūtos Meilutytės ir jos tėvo pokalbis su Ministru Pirmininku Algirdu Butkevičiumi. V. Šereikos nuotr.

Ar tinka Kovo 11-ajai šūkis „Lietuva lietuviams!“?

Algimantas Brazaitis

Iki šių metų Kovo 11-ąją, pasi-puošę tautine atributika, prakaukšė-davo Vilniaus Gedimino prospektu grupė jaunuolių, įsivaizduojančių, kad jie patys patriotiškiausi iš visų patriotų. Šių „tautininkų“ pagrindinis lozungas būdavo „Lietuva lietuviams“. Vilniaus meras Artūras Zuokas šiemet patriotiškiausiems patriotams pasiūlė demonstruoti savo pažiūras ne Gedimino prospekte, bet Neries paupyje. Kaip, beje, ir homoseksualams. Abi šios grupės pasijuto diskriminuojamos. Kuo baigsis mero konfliktas su „patriotais“, dar neaišku. Mat jie grasi-na teismu ir nesankcionuotomis eitynėmis būtent ten, kur neleidžiama.

Man šie tautiniai patriotai norom nenorom primena pačiais patriotiškiausiais save vadinusius hitlerjugendus, kurie praėjusiame amžiuje irgi triukšmavo, kad ne tik Vokietija, bet ir visa Europa privalo priklausyti vokiečiams. Jie, nešdami svastikas ir deglus Vokietijos miestų gatvėmis, dainavo:

...*Von der Maas bis an die Memel, Von der Etsh bis an der Belt, Deutschland, Deutschland uber alles, Uber alles in der Welt!*

Vokiečiai, valdant fašistams, tapo labiausiai nacionalizmo apsėsta ir jo jausmų suvienyta tauta, suvienyta perdėtu išdidumu ir priešišku kitoms tautoms bei ideologijoms. Kas iš to išėjo,

manau, priminti nereikia – nei Maaso, dabar vadinamo Mastrichtu, nei Mėmelio, dabar vadinamo Klaipėda, neliko Vokietijos žemėlapyje. Buvo nustatytos naujos sienos su Lenkija, Prancūzija, Čekoslovakija ir kitomis kaimyninėmis valstybėmis be Prūsijos, be kitų vokiečių valdytų teritorijų, nes neliko ir Reicho imperijos bei ją šlovinsiu dainininkų. Jeigu dabar kai kas nedrąsiai ir iškelia lozungą „Vokietija vokiečiams“, tai tik turkų, lenkų, arabų ir kitų imigrantų pagąsdinimui.

Ką nori pagąsdinti mūsiškiai nacionalizmu svaigstantys jaunuoliai? Daug blogiau, kai šio neapykantos kitataučiams ir kitaminčiams jausmo neatsikrato ir vyresni, garbaus amžiaus piliečiai.

Neseniai perskaičiau konservatoriaus Roko Žilinsko publikaciją, kurioje jis cituoja laišką, pilną neapykantos skaitantiesiems „kolaborantų“ Salomėjos Nėries, Petro Cvirkos, Liudo Giros kūrinius, ne nuverčiantiems praeitį primenančių monumentų ir geriantiems rusišką *vodką*, užkandant „tarybine“ dešra. Laiško autorius įsitikinęs, kad tik jis vienas gali teisingiausiai vertinti 1940 ir 1990 metų istorines aplinkybes. Ar nepanašu į tai, kad Lietuva turi priklausyti tik „tikriems“ lietuviams, o jos istorija – tik „konservatorių patriotams“?

Prisiminiau žurnalisto V. Valiušaičio publikaciją, kurioje cituojamas antisemitinis partizanų kapeliono J. Lelešiaus-Grafo dienoraštis:

„*Guliu šiauduose ir galvoju: dėl*

ko mes turime vargti, dėl ko mes tik vieni turime nešti tautos kryžių ir vargus? Turėdamas laiko, imu ieškoti viso to kaltininkų...

...*Prieinu išvadą, kad biednuomenės socialinė padėtis mūsų Nepriklausomybės laikais jiems buvo nepakenčiama. (...) Darbininkas su savo šeima kentė badą, tuo tarpu kita žmonių dalis ruošė ištaigingus balius, kuriuose dažnai keldavo net naktines orgijas. Tą visą matė varge beskęstantis darbininkas. Jo galvosenoje vyravo neapykanta buržuazijai. Tokių užmirštų ir varge skęstančių šeimų buvo ne viena. Jos būrėsi viena prie kitos vis į didesnius ratelius (...). Juos traukė komunistai. Maskva, nors pati skendo neturte, bet tam pinigų negailėjo. Jeigu mūsų nepriklausomybės laikais būtų buvęs kreipiamas dėmesys į tą vargstančią liaudį, į jos vargingą buitį – to šiandien nebūtų įvykę... Kiekvienas valdininkas jautėsi padėties viešpats. (...) Tarnautojas yra skirtas patarnauti visuomenei. O mūsų valdininkija išbardavo, iškoneveikdavo bemokslį kaimietį, siūsdavo velniop. Pagieža tautoje augo. Vieni dairėsi į Maskvą, antri – į Berlyną, o tretį – į Varšuvą (...). Nedovanotinos tai klaidos, nedovanotini apsilaidimai, kurie ir privedė tautą prie pražūties. (...) Nereikia Lietuvai elgetų, nes visiems pakanka duonos, nereikia taip pat ir pony, kurie valgytų kitų prakaitu uždirbtą duoną.“*

Tokia buvo Lietuva lietuviams. Tikrai, jeigu nežinotum, kas ir kur rašė, pagalvotum, kad tai panašu į da-

bartinių „socialfrontininkų“ tekstą. „Patriotai“ galėtų, kaip dabar įprasta, autorių kaltinti kolaborantišku mąstymu, tarnyba kam nors: Maskvai, Berlynui, Varšuvai, Rytams ar Vakarams. Gal nepatriotai ir tie, kas dabar mato praecityje ne vien blogį, kas kuria kritiškus mūsų laikų meno kūrinius, rašo konservatorių dvasiai nemielus straipsnius ir viešai sako, kad ne tokios Lietuvos norėjome?

Aklas, nekritiškas patriotizmas mums kainavo apie 20 tūkstančių miškuose žuvusių jaunų vyrų, maždaug tiek pat miškininkų nužudytų tarybinę santvarką rėmusių arba visai nekaltų piliečių ir apie 200 tūkstančių ištremtų į Sibirą. Maždaug dešimtmetį nebuvo ramaus gyvenimo, kurio ypač reikėjo norint greičiau užgydyti karo žaizdas. Kai susimąstai prie šių skaičių, kai matai, kad kai kurių galvose ir elgesyje vis dar nesibaigia pražūtingas karas, pradedi galvoti, kas geriau – aklas nacionalizmas, neįvertinantis realybės, ar R. Žilinsko cituojamame laiške smerkiamas pragmatiškasis kolaboravimas?

O gal nei tas, nei anas? Juk šiandien pasaulis pilnas ieškančių naujų civilizacijos kelių, naujų santvarkų.

Žmogus, negerbiantis savo tautos, kalbos ir kultūros, tarybiniais metais buvo vadinamas „Ivanu, ne pomniaščiu rodstva“ (Ivanu, neprisimenančiu iš kur kilęs). Dabar panašių kosmopolitų, siekiančių naujos Europos federacijos, kurioje ištirtų tautos, jų valstybingumas, ar globalios Lietuvos adoratorių yra ne mažiau, nei bukų internacionalistų tarybiniais metais. Bet ne ką mažiau už kosmopolitus pavojingi agresyvūs nacionalistai. Jie panašūs į narkomanus, kurie savo perteklinių jausmų nesugeba valdyti ir todėl pavojingi. Tie jausmai nukreipiami prieš kitataučius ir kitaminčius. Kaip hitlerjugendų, dievinusių nacių bibliją „Mein Kampf“ ir svajojusių užkariauti pasaulį.

Jeigu tarp šių prieštarų jausmų vis tik nerandame aiškaus atsakymo sau, tuomet galima nieko negalvojant ruoštis žygiui su lozungu „Lietuva lietuviams!“. Drašinančią karo dainą užtrauksim, save paaukštinsim? Nors šiandien teisingiausiai skam-

bėtų daina Justino Marcinkevičiaus žodžiais: *Tėvyne dainų ir artojų, už ką tu mus šitaip baudi... iš kur šitas pyktis ir kerštas, tas melas vardan Lietuvos?*

Žinoma, pagyvenusių žmonių, istorijos skaudžiai pamokytų, linkusių gerbti praeities kultūrą, blaiviai vertinti savo laiką, kuriame gyvena, nacionalistiniais lozungais ne-

suvilioti. Bet mūsų vaikai, 20 metų nuolat, net per valstybines šventes girdintys kovos su vidaus ir užsienio priešais gaidas, gal iš tikrųjų nori paklaidžioti patriotinių jausmų labirintuose, kuriuose yra labai pavojingų posūkių? Vedlių, kad ir kaip būtų gaila, tokioms jaunimo klajonėms netrūksta. ■

Bet koks renginys, kuriame minimas demokratinės, tautinės, pliuralistinės Lietuvos Respublikos gimimas, yra sveikintinas. Antra vertus, jis neturi virsti neapykantos, konfliktų ar kitokių su valstybinės šventės minėjimo prasme nesuderinamų veiksmų virtine. Valstybinės šventės turi vienyti, o ne skaldyti Lietuvą. Antraip nėra prasmės tokių švenčių kaip Vasario 16-oji ar Kovo 11-oji švęsti ir minėti. Juk moderni valstybė yra paremta skirtingų ir individualių asmenybių sugebėjimu rasti kompromisą ir turėti bendrą valstybinę viziją. Antraip gresia pakrikimas – solidarumo jausmo išnykimas, moralinis ir galiausiai nacionalinis žlugimas.

Lietuvos istorijos instituto darbuotojas, Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakulteto lektorius Artūras Svarauskas („Atgimimas“)

Nežinau, kaip dabartiniame pasaulyje vertinti tautiško jaunimo akcijas, kurios balansuoja ties susidorojimo ir grotesko riba. Sudaromi susidorojimo sąrašai (kaip Rusijoje), į kuriuos įtraukiami visi, kas nesimeldžia Vyčiui. (O juk tai beveik galima laikyti homoseksualumo ženklu.)

Tautinis jaunimas keistas tuo, kad čia nesama net vaidinamos ideologijos. Iš nuotraukų, darytų Sausio 13-ą, kai patriotai ėjo paminėti, jų supratimu, pergalės, galėjai pagalvoti, kad jie net nežino, kas tą dieną prieš 22 metus vyko: vieni juokiasi, kiti neša vainikus, tretį nuleidę galvas bijo parodyti akis. Kažkoks nevispročių paradas, su labai siaubingu absurdo prieskoniu.

Jie įsivaizduoja, kad reprezentuoja tautą – tik jie tai ir gali įsivaizduoti. Normaliam žmogui sunkiai kiltų mintis kalbėti už tris milijonus, kai net už savo šeimą ne visada gali atsakyti.

Bet ribiniam tautiniam jaunimui – tai ne problema. Jie žino, kas yra Lietuva, nors nežino, kas yra istorija.

Jie nėra nepavojingi, nes neduok, Dieve, prie jų prisidėtų nors vienas protingas žmogus. Koks nors šiaip sistema nusivylęs intelektualas. Taip gimė visi totalitarizmai: pirma krūva kvailių, tada vienas protingas – ir turim pasaulinį karą.

Nepriklausomas publicistas ir rašytojas Vilis Normanas (Anarchija.lt)

Nuodėmių atpirkimo derybos: pustrečio mėnesio Maskvoje

Algimantas Jazdauskas

Moksliniuose darbuose, žinias-klaidoje, konferencijose istorijos klausimais nemažai rašoma ir kalbama apie Lietuvos Tarybų Rusijos taikos sutartį, sudarytą Maskvoje 1920 m. liepos 12 d.

Dera priminti, kad gerais santykiais su Baltijos valstybėmis pirmiausia buvo suinteresuota pati Rusija. Ji dar 1919 m. rugsėjo 11 d. pasiūlė Lietuvai pradėti taikos derybas, nes vertė aplinkybės – nebuvo pasibaigusios kovos su baltagvardiečiais, lietuviai bolševikus išstūmė į Latvijos teritoriją, ten su jais irgi vyko mūšiai. Bet svarbiausia – lenkų puolimas, grasinęs per Ukrainą pasiekti net Maskvą. Tarybų Rusijai reikėjo neutralių, nepriklausomų vakarinių valstybių, kad lenkai negalėtų per jas laisvai žygiuoti. Suprantama, ir Lietuvai, kitoms savarankiškomis Baltijos šalims rūpėjo geri santykiai su didžiąja rytų kaimyne. Estiją taikos sutartimi nepriklausoma valstybe Rusija pripažino 1920 m. vasario 2 d., Latviją – rugpjūčio 11 d.

Pažvelkime, kaip vyko derybos. 1920 m. kovo pabaigoje ir balandžio pradžioje Tarybų Rusijos užsienio reikalų liaudies komisaras Georgijus Čičerinas ir mūsų užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras keičiasi telegramomis dėl derybų sąlygų ir pradžios. A. Voldemaro balandžio 3 d. telegrama buvo griežta: ar pripažįstate Lietuvai Vilniaus ir Gardino miestus? Lietuvių tauta niekuomet nesutiksianti, kad jos nepriklausomybė būtų saistoma sutarties

sąlygų. Nepriklausomybė turi būti pripažinta iš anksto. Ji yra tautos pagrindinė teisė ir neprivalo kelti ginčo. Tik gavę aiškų atsakymą, galėsime pradėti derybas, pabrėžia A. Voldemaras. Balandžio 5 d. G. Čičerino atsakymas buvo nuolaidus.

Balandžio 30 d. Lietuvos derybų delegacija išvyko į Maskvą. Tuometis Ernesto Galvanausko Ministrų kabinetas derybų pirmininku paskyrė inžinierių Tomą Naruševičių (1871-1927), Maskvoje baigusį dvi aukštąsias mokyklas ir prieš karą ilgai dirbusį Maskvos gamyklose, geriau negu kas kitas pažinojusį rusiškąją aplinką. Delegacijos sekretoriaus pareigas ėjo teisininkas, užsienio reikalų viceministras, Nepriklausomybės akto signataras Petras Klimas (1891-1969).

Derybininkų sudėtyje buvo Steigiamojo Seimo nariai: bankininkas Juozas Vailokaitis (1886-1953), geodezininkas, Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo departamento direktorius Vytautas Račkauskas (1881- apie 1956 m. miręs tremties lageryje), Lietuvos žydų tarybos pirmininkas, buvęs Rusijos valstybės Dūmos deputatas Simanas Rozenbaumas (1859-1935). Atvyko keletas pagalbinio personalo darbuotojų.

Diplomatas Petras Klimas, 1953 m. grįžęs iš Čeliabinsko srities, kur buvo aštuonetą metų kalintas, savo knygoje „Iš mano atsiminimų“ (išleista 1990 m.) pateikia nemažai nuotrupų iš derybininkų kasdienybės (vis tik derybos truko daugiau kaip du mėnesius, žinoma, su pertraukomis) ir derybų eigos. Štai rašo, kad važiuodami iš Kauno

specialiu kelių vagonų traukiniu, turėjo neįaukų nuotykių: prie Smolensko nuo bėgių nušoko paskutinis vagonas su maistu, gėrimais ir ėmė triukšmingai šokinėti per pabėgius. Laimė, neapvirto. „Ką mes būtume darę? Ten, Rusijoje, su valgiu buvo visai striuka. Vėliau juokavome, iš kur gautume lietuviškos skaidriosios ir užkandžių svečiams pavaišinti, kad ir diplomata, specmisijos vadovą Rusijoje poetą Jurgį Baltrušaitį, kuris dažnai lankydavosi viešbutyje ir mus įvedliojo į „naująjį pasaulį“.

Iš stoties delegacijos nariai apdriskusiame sunkvežimyje stati trinksėjo daugeliui pažįstamomis (beveik visi mokėsi Maskvoje) gėtvėmis, pro namus išdaužytais bei lentomis apkaltais langais į skirtą viešbutį „Kniažy dvor“ („Kunigaikščių dvaras“). P. Klimas rašo: „Tik spėjome (...) pasiskirstyti kambarius ir po kelionės atsikvėpti, kai prisistatė Kremliaus pasiuntinys, atnešęs antspauduotą voką su Lenino ranka rašytu pasveikinimu, kuris formulavo mūsų susitikimo pagrindą ir prasmę: tai buvo būsimos sutarties pirmasis punktas, kuris dabar turėjo būti amžinas ir visa sprendžiantis. Mes nepakeitėme nė vieno jo kablelio ir nediskutavome per visas derybas. Priešingai, mes juo visuose straipsniuose rėmėmės ir visada juo vadovavomės.“

Jis taip skambėjo: „Remdamasi Rusijos Federacinės Tarybų Respublikos paskelbtąja visų tautų teise laisvai apsispręsti ligi joms visiškai atsiskiriant nuo valstybės, kurios sudėtyje jos yra, Rusija be atodairos (rankraštyje buvo pasakyta „bez vsiakich zadnich mys-

lei“) pripažįsta Lietuvos valstybės savarankiškumą ir nepriklausomybę su visomis iš tokio pripažinimo einančiomis juridinėmis pasekmėmis ir gera valia („po dobrei vole“) visiems amžiams („na večnyje vremena“) atsisako nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurių ji yra turėjusi lietuvių tautos ir jos teritorijos atžvilgiu“.

Dar buvo pridėta tokia pasitraipa: „Kad Lietuva buvo kuomet priklausiusi Rusijai, tas faktas neuždeda lietuvių tautai ir jos teritorijai jokių pareigų Rusijos atžvilgiu („nikakich obiazatelstv v otnošenii k Rosii“).

Oficialiai derybos prasidėjo gegužės 7 d. Rusijos delegaciją sudarė: Adolfas Jofė (pirmininkas), užsienio reikalų liaudies komisaras G. Čičerinas, politinis veikėjas lenkas Julijonas Marchlevskis ir buvęs kunigaikštis Leonidas Obolenskis. *(Įdomu, kad 1918 metais, kai Rusijos bolševikus buvo užvaldžiusi pasaulinės revoliucijos idėja, A. Jofė buvo paskirtas rūpintis Lietuvos revoliucijos reikalais, o gruodžio 24 d. Tarybų Rusija V. Lenino pasirašytu dekretu oficialiai pripažino Lietuvos Tarybų Respublikos nepriklausomybę ir V. Mickevičiaus-Kapsuko vadovaujamą laikinąją revoliucinę vyriausybę - Red. pas-taba).*

Derybos Maskvoje vyko du su puse mėnesio, nelengvai, suprantama, ne be kompromisų. Didesnių ginčų sukėlė sienų nustatymas, kultūros vertybių grąžinimas, skolų panaikinimas, kai kurie kiti dalykai. Vis tik derybose pasiekta, kad Vilnius ir Vilniaus kraštas atitektų Lietuvai, taip pat nemaža rytinė buvusios Vilniaus gubernijos dalis, iš viso daugiau kaip 32 tūkst. kv. km. Deja, daug tų žemių Lietuva neturėjo progos valdyti.

Sutartis įpareigojo abi šalis neleisti savo teritorijoje organizuoti priešiškių kitai šaliai vyriausybių, organizacijų ir grupių, buvo pažadėta grąžinti Lietuvai per Pirmąjį

pasaulinį karą išvežtus archyvus, bibliotekas, dailės kūrinius, geležinkelio, telegrafo ir telefono įrenginius bei kitą turtą. Rusija davė Lietuvai teisę per 20 metų išsikirsti miško iš beveik 100 tūkst. ha ploto, išmokėjo 3 mln. aukso rublių kompensaciją, nors buvo derėtasi dėl didesnės sumos; paskutinis karas

Remdamasi Rusijos Federacinės Socialistinės Tarybų Respublikos paskelbtąja visų tautų teise laisvai apsispręsti ligi joms visiškai atsiskiriant nuo valstybės, kurios sudėtyje jos yra, Rusija be atodairų pripažįsta Lietuvos Valstybės savarankiškumą ir nepriklausomybę su visomis iš tokio pripažinimo einančiomis juridinėmis sėkmėmis ir gera valia visiems amžiams atsisako nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurių ji yra turėjusi lietuvių tautos ir jos teritorijos atžvilgiu.

Lietuvai padarė apie 14 milijardų markių nuostolių, iš kurių 2 milijardai atiteko Rusijos kariuomenei. Rusijos auksas buvo pagrindas Lietuvai sukurti savo valiutą litą 1922 metais. 1920 m. rugsėjo pradžioje į Rusijos grąžintą Vilnių atvyko Maskvos pasiuntinys T. Akselrodas ir mūsų Vyriausybei įteikė 3 mln. rublių vertės aukso lydinių.

Pasak P. Klimo, Lietuvos delegacijai buvo rodomas deramas dėmesys. Pavyzdžiui, rašo jis, lietuviai buvo pakviesti į Didįjį operos teatrą, kur vyko kažkoks suvažiavimas, gal skirtas nerimui dėl Pilsudskio karinių veiksmų Ukrainoje. Gavo vietas garbės, t.y. caro ložėje. Ūmai šalimais pasirodė J. Trockis ir skardžiu balsu perdavė salei sveikinimus nuo kariuomenės. Visi sustojo ir kelė ovacijas. Tuo metu į nieką nereaguodamas scenoje sėdėjo V. Leninas užsi-

kniaubęs ant popierių. Šalia – visi didieji naujosios Rusijos vadai. Tik Stalinas pusiau karišku apdaru vis zujo nešiodamas kažkokius raštus.

Derybose buvo vienas akibrokštas, vertęs šiek tiek susirūpinti. Liepos 10 d., kai iki sutarties pasirašymo liko dvi dienos, griežtasis J. Marchlevskis (kitais duomenimis A. Jofė) laišku pranešė V. Leninui, jog Raudonoji Armija sėkmingai triuškina lenkus ir jau yra netoli Vilniaus, todėl sutarties pasirašymo prarado prasmę. Tačiau V. Leninas buvo nuoseklus – sutartį liepė pasirašyti. P. Klimas prisimena: „(...) darniai užbaigėme savo skyrybas. Delegacija atsisveikino su Leninu. Čičerinas iškėlė mums puošnius pietus Charitonenko – buvusio cukraus magnato – rūmuose, ir be jokių incidentų sugrįžome į Kauną, kur mūsų laukė nekantrus Steigiamasis Seimas, neseniai pradėjęs savo darbą. Svarstyti, tiesą sakant, nebuvo ko. Smulkmenas užgožė didysis pasiekimas, iškilmingai patvirtinęs arba naujai paskelbęs Vasario 16 d. aktą. Steigiamasis Seimas taip pat iškilmingai ir pakiliai patvirtino jo vykdomąjį etapą. Pirmą kartą savo istorijoje Rusija atpirkė savo nuodėmes.“

Tų pačių metų rugpjūčio 6 dieną sutartis buvo ratifikuota Demokratinės Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo.

1926 m. G. Čičerinas pasirašė Lietuvos – Tarybų Rusijos nepuolimo sutartį. Ji buvo patikslinta ir pratęsta vėlesniais metais.

Deja, įsigalint stalinizmui, abiejų valstybių, kaip ir kitų Baltijos šalių, geros santarvės dvasia ėmė blėsti, visos sutartys tapo niekinėmis. Prasidėjo represijos, tremtys, okupacijos, priklausomybė nuo kitų valios. Naujo nuodėmių pripažinimo teko sulaukti tik po 50 metų. Tačiau kas buvo naudinga Lietuvai, kas istorijos užfiksuota, negali nugrimzti užmarštin. ■

Ekstremizmas Afrikoje – ne tik regioninė, bet ir pasaulinė problema

Didžiųjų pasaulio valstybių žvilgsniai krypta į Afriką. Būtent čia vis dažniau įsitvirtina islamo ekstremizmas. Teroro pagrindu veikiančios ir dažnai radikalų islamą propaguojančios musulmonų grupuotės ne tik stiprėja, bet ir sugeba užkariauti vis didesnes Afrikos teritorijas. Plintančio ekstremizmo Vakarai nebegali ignoruoti kaip mažareikšmės problemos. Gerai ginkluoti sukilėliai kelia pavojų Afrikos šalių vyriausybėms, tuo pačiu didina nestabilumą ne tik regione, bet ir visame pasaulyje.

Nuo Kenijos iki Malio

Ilgai šeiminkavę šiame žemyne, vakariečiai XX a. atsisakė kolonijinės politikos ir daugumą taikiai paliko kadaise užimtas teritorijas. Paradoksaliai, tačiau atsikratę okupantų, Afrikos gyventojai tuo pačiu neteko ir stabilumo. Naujos valstybės kuriasi iki šiol, o egzistuojančios susiduria su begale problemų – nuo milžiniškos korupcijos, skurdo, administracinių įgūdžių stokos, iki pilietinių ar tarpvalstybinių karų, alinančių skurdžiausią žemyną.

Tačiau palaipsniui tarpvalstybinius ir netgi iš dalies pilietinius karus keičia kitokio pobūdžio konfliktai. Jie labiau susiję ne su kova dėl įtakos, išteklių, teritorijos ar postų, bet su ideologine-religine sklaida. Būtent Afrikoje vis labiau įsigali kraštutinio islamo pasekėjai, kurių sektos skelbia šventą karą ne tik kitatikiams, bet ir nuosaukiems islamui išpažintojams. Tokių grupuočių pagrindinis tikslas – įvesti naują, ne politiniu, bet religiniu pagrindu paremtą valdžią,

kur galiotų religinė teisė.

Paradoksaliai, tačiau islamo radikalų plitimui Afrikoje mažai kas gali pasipriešinti. Skurdas ir nepasitenkinimas korumpuota valdžia dažnai garantuoja didesnę ar mažesnę liaudies pritarimą ekstremistams. Prastai parengtos ir motyvuotos vyriausybės kariuomenės taip pat ne itin sugeba kovoti su sukilėliais. Gal todėl „Al Shabaab“ Somalyje, „Ansar Dine“ Malio respublikoje ir kitos panašios grupuotės pastaruoju metu vis labiau įsitvirtindavo regionuose. Nemažai ekstremistų veikia ir kitose šalyse – Kenijoje, Alžyre.

Vakarai ilgą laiką per daug nesuko galvos dėl situacijos Afrikoje. Be abejo, jiems užteko ir savų problemų. O ir kituose regionuose taip pat stiprėja kraštutinis islamas. Vakarų šalis padėtimi Afrikoje susirūpino tik po to, kai „Ansar Dine“ sukilėliai užėmė beveik visą Malį ir kilo pavojus sostinei. Su Somalio ekstremistais – panaši situacija. Jie tarptautiniu lygiu pastebėti tik po to, kai ne tik vis labiau skverbėsi į šalies gilumą, bet ir siekė išplėsti veiklą kitose Afrikos šalyse, taip pat pradėjo grobti Vakarų turistus.

Priemonės, kurias tarptautiniame lygmenyje nutarta naudoti Afrikoje, ne visiškai vienodos. Pavyzdžiui, Somalio atveju buvo pasitelkti Afrikos sąjungos, o tiksliau – Kenijos, Ugandos, Džibučio ir kitų šalių kariai. Tokia tarptautinė misija, ko gero, inicijuota Vakarų, surengta tik po to, kai sukilėliai užėmė antrą pagal dydį Somalio miestą Kismajo. Tai dar kartą parodo, kad pasaulio bendruomenė į Afrikos problemas žiūri tik kraštu-

tinu atveju. Situacija Malyje kiek kita, tik čia karui su ekstremistais vadovauja Prancūzija, nors ir remiama Afrikos sąjungos dalinių.

Reikia paminėti ir dar vieną faktą. Baltieji savo karius į Afriką siunčia itin nenoriai, nes čia jie tapatinami su kolonizacija ir gali sukelti didelį visuomenės nepasitenkinimą. Todėl siekiama kiek galima dažniau pasinaudoti Afrikos sąjungos kariais. Ši regiono organizacija yra savotiška Afrikos jungtinių tautų organizacija.

Be abejo, jos rengiamose taikos palaikymo misijose dalyvaujantys kariai dažnai apmokomi Vakarų, taip pat jiems teikiama kokybiška ginkluotė. Vis dėlto, kaip minėta, jų gebėjimai nėra itin aukšto lygio, dažnai net kovoti su sukilėliais kariai yra nepasirengę. Jei ne modernesnė ginkluotė ir galimybė panaudoti aviaciją, Afrikos sąjungos karius galima būtų priskirti profesionalnesnių sukilėlių lygiui.

Siekia eksportuoti ekstremizmą

Malio atveju pasitvirtino akivaizdus karinis Vakarų pranašumas, todėl nekilo didelių problemų išstumti sukilėlius iš jų užimtų teritorijų. Somalyje situacija kiek labiau įtempta, tačiau Afrikos sąjungos kontingentams taip pat pavyko perimti strateginę iniciatyvą.

Taigi, neanalizuodami karinių kampanijų eigos, pažvelkime į kitą, ne mažiau įdomų dalyką – kokią sistemą Afrikoje norėjo ir, ko gero, vis dar nori sukurti sukilėliai. Štai Somalyje veikianti „Al Shabaab“ yra griežtosios linijos islamistų

jaunimo organizacija. Ši grupuotė siekia perimti valdžią ir įvesti islamo teisę šioje rytinėje Afrikos šalyje, kurioje gyvena daugiausiai musulmonai. „Al Shabaab“ yra išniekinusi kai kuriuos musulmonų sūfių kapus, taip pat verčia moteris dėvėti nikabus, uždaro kino teatrus, o už vagystes kajoja galūnes.

Grupuočiai neapsiriboja Soma-liu, siekia išplėsti kovos veiksmus ir kitose Afrikos šalyse. Pasirodė informacija, kad šios grupuotės atstovai sėkmingai verbuoja užsieniečius ir ekstremizmą gali bandyti skleisti jau ne tik Afrikoje, bet ir kituose regionuose.

Malyje situacija dar painesnė. Iš pradžių šioje šalyje veikė etniniai tuaregai, kurių sukilėliai siekė regione įkurti savo valstybę. Jie jau daugiau nei 50 metų kovoja už nepriklausomos Azavado valstybės sukūrimą šiaurinėje Malio dalyje, todėl į šią kovą, tokią būdingą regionui, Vakarai nesikišo. Tačiau tuaregų kova pasinaudojo kraštutinės islamo atšakos atstovai ir perėmė iniciatyvą. Jų organizacija „Ansar Dine“ siekia užimtuose teritorijose įvesti šariato teisę.

Organizacijos tikslas aiškus – sukurti griežto islamo pagrindais paremtą valstybę, panašią, koks buvo Afganistanas iki Vakarams įžengiant. Apie „revoliucijos eksportą“ Malio islamistai matyt garsiai nekalbėjo, bet jei ne jų pačių veiksmai, tai bent ideologinė sklaida, ko gero, būtų palietusi ir aplinkines šalis. Taigi akivaizdu, kad karas prieš ekstremistus – ne tik siekis išvaduoti jų užimtas teritorijas, bet ir bandymas užkirsti kelią tokių revoliucijų eksportui ne tik Afrikoje, bet ir visame pasaulyje.

Kraštutinės islamistų organizacijos savo idėjas įgyvendina ir praktikoje. Štai Somalyje buvo paskelbta, kad teritorijose, kurias užėmė „Al Shabaab“ kovotojai, taikytos fizinės bausmės, niokoti paminklai. Vis dėlto, didžiausią pasipiktinimą ne tik regione, bet ir visame pasaulyje sukėlė Malio sukilėlių veiksmai.

Užėmę senovinį Timbuktu miestą, kuris yra UNESCO pasaulio paveldo sąrašas, „Ansar Dine“ nariai sugriovė senuosius šio miesto mauzoliejus, kurie buvo islamo kultūros vertybė. Savo veiksmus jie aiškina tuo, kad garbinti reikia tik Alachą, o mauzoliejų lankymas esąs stabų garbinimas.

Vien mauzoliejaus ekstremistai neapsiribojo. Atsitraukdami iš supamo miesto kovotojai padegė garsiąją Timbuktu biblioteką, kurioje buvo saugomi tūkstantmečiai islamo kultūros rankraščiai (atrodo, bibliotekininkams nemažai jų anksčiau pavyko išgelbėti).

Šie rankraščiai, sūfių musulmonų šventųjų kapai ir pats miestas UNESCO buvo pripažinti visos žmonijos paveldu. Toks poelgis nepaliko abejingų ne tik Vakarų pasaulio kultūros ir meno žmonių, bet ir pačių musulmonų. Garsūs arabų intelektualai viešai pasibaisėjo salafitų sektos požiūriu į paveldą.

Net kai kurios islamiškosios valstybės, iš pradžių nereiškusios didelio noro karinėms operacijoms prieš ekstremistus, po kurio laiko gan pozityviai įvertino kovą su sukilėliais. Egiptas, Kataras pradžioje netgi kritikavo prancūzų misiją Malyje, tačiau dabar ją jau remia. Neabejotina, kad musulmoniškų šalių paramą didina ne vien tai, kad griauamas kultūros paveldas. Kraštutinis islamas oficialiai nėra priimtinas ir sunity bei šiitų dominuojamose pasaulietinėse valstybėse. Todėl daugumos šių šalių vadovai ko gero supranta, kad parėmus sukilėlius, panaši situacija gali kilti ir jų šalyse.

Civilizacijų susidūrimas

Tai, kas vyksta Afrikoje, yra gan sudėtingas reiškinys. Anksčiau buvo galvojančių, kad sunaikinus „Al Qaeda“ jei ne sumažės, tai bent išnyks ekstremistinės musulmonų organizacijos, tačiau atrodo, kad buvo gerokai neįvertinta dabartinė situacija. Ši organizacija, jei ir ne-

buvo sunaikinta, tai gerokai susilpninta, jos nariai medžiojami. Be to, organizacijos vadovas ir ideologas nukautas Pakistane.

Akivaizdu, kad šiais laikais greičiausiai plinta idėjos, dažnai nepriklausančios nuo vietos ar asmenybių. Gali išnykti „Al Qaeda“, gali nebūti ryškesnių radikalios islamo vadovų, tačiau šios organizacijos idėjos, veiklos būdai ir kryptys skatina nemažos dalies musulmonų apsisprendimą siekti radikalios kelio.

Tai susiję ne tik su religingumo musulmonų pasaulyje permanenčiu augimu, kas pastebima ypač per pastaruosius dešimtmečius, bet ir su siekiu priešintis Vakarų pasaulėžiūros, gyvenimo būdo brovimuisi į islamišką pasaulį. Tuo labiau, kad įvairių sektų, organizacijų atstovai, verbuojantys jaunus musulmonus, nuolat pabrėžia bloguosius Vakarų pasaulio pavyzdžius, nutylėdami apie laimėjimus. Todėl netrūksta žmonių, pasirengusių griebtis net kraštutinių savo idėjų gynybos būdų.

Situacija Afrikoje, atrodo, rimsta, išvengta pavojaus, jog vienoje ar kitoje šalyje į valdžią ateis ekstremistai, tačiau nereikia nuleisti žvilgsnio nuo šio regiono, kuriame dėl jau anksčiau minėtos specifikos yra labai gera dirva bręsti įvairiems judėjimams, keliantiems pavojų ne tik šiam regionui, bet ir visam pasauliui.

Ar stiprėjantis kraštutinis islamas reiškia, jog didėja islamiškosios ir krikščioniškosios, arba Vakarų, civilizacijų konfrontacija? Negalima teigti, kad ji yra visuotinė. Matome puikių abipusio bendradarbiavimo atvejų. Vis dėlto, nematyti, jog islamo pasaulyje, net ir gan pasaulietinėse šalyse vis didėja priešiškas viskam, kas vakarietiška, verčia susimąstyti, ar mes nestovime ant civilizacijų susidūrimo slenksčio. Tuo labiau, kad nuosaukių islamą gali pakeisti ekstremistinis, o Afganistanas, Somalis ar Malis galbūt tebuvo pirmieji tokie bandymai. ■

Parengė Gediminas Dubonikas

Skaitytojų anketa

*Mieli mūsų bičiuliai,
kaip kasmet tapo įprasta, skelbiame skaitytojų anketą ir kviečiame Jus atsakyti į jos klausimus.*

1. Kodėl Jūs skaitote „Gaires“ – ar iš tradicijos, ar dėl leidinio krypties, ar dėl spausdinamų straipsnių tematikos? Kurios žurnalo temos Jus labiausiai domina? Kokių pasigendate?
2. Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos žiniasklaidą? Ar nepiktinaudžia žodžio laisvė? Ar Jums svarbu leidinio pasaulėžiūra?
3. Kokius praėjusių metų įvykius laikytumėte reikšmingais Lietuvai ir kodėl?
4. Kuriuos Lietuvos politikus vertinate ir už ką?
5. Ko tikėtės iš naujosios Vyriausybės?
6. Kokios mūsų visuomenės ydos Jus labiausiai jaudina?
7. Šiomet Lietuva pirmininkaus Europos Sąjungoje. Ką ji galėtų pasiūlyti reikšmingo bendrijos ateičiai? Kaip jūs vertinate narystę ES, kas teigiama ir neigiama?

Būsime dėkingi už Jūsų atsakymus. Siųskite paprastu paštu (Laisvės pr. 60, Vilnius) arba elektroniniu paštu (musugaires@gmail.com)

Antanas Krūvelis

Prienu r.

1. „Gaires“ skaitau dėl visų trijų „kodėl“ variantų. Skaitau dėl straipsnių tematikos, kuri yra gana įvairi, apima platų diapazoną aktualių problemų, reiškinių, klausimų, iškilusių valstybės bei jos visuomenės gyvenime. Antra, skaitau dėl leidinio kryptingumo. Tikrai nuolat, reguliariai neskaityčiau leidinio, kuriame vyraujanti tematika atitiktų, sakykim, Lietuvos laisvosios rinkos instituto dvasią. Per daugelį metų susigyvenau su „Gairėmis“, pripratau prie žurnalo. „Gairės“ man tapo savas ir laukiamas leidinys.

Nelengva nusakyti, kurios temos labiausiai domina. Galbūt išskirčiau temas, analizuojančias socialines, švietimo problemas, istorinius straipsnius. Tarp kitko, 2012 metų „Gairėse“ man patiko redaktoriaus užvadai kiekvienam leidinio numeriui. Nuo jų ir pradėdavau skaityti. Man padarė įspūdį

frazės „saviškiai savus“ interpretacija. Kai pagalvoji, kaip per Nepriklausomybės metus saviškiai elgėsi su savais, tai net neįtikėtina. Kiek savi savų nužudė, net pačių saviusių, kiek savi savų legaliai ir nelegaliai apiplėšė, kiek savi savų iš šalies ir iš namų išvarė, kiek savi saviems priėjimus prie ežerų užtvėrė ir t.t.

Mane sudomino gerb. Vytauto Girdzijausko labai įdomi Romualdo Ozolo knygos „Aušros raudoniai“ recenzija.

2. Lietuvos žiniasklaidą vertinu palankiai, daugiau teigiamai nei neigiamai. Nemaža žiniasklaidos įvairovė požiūrių kryptingumu, žinių, komentarų ir pan. pateikimo maniera, stiliumi. Man atrodo, kad žodžio laisvės niekada nebus per daug. Suprantama, kad ta laisvė neturi išeiti už Lietuvos įstatymų ribų, tuo labiau už Konstitucijos nuostatų. Be abejo, žiniasklaidoje pasitaiko atviro šmeižto, įžeidinėjimų, elementaraus kultūros normų nepaisymo. Bet šias žiniasklaidos

negeroves, man atrodo, gimdo ne žodžio laisvė, o tam tikrų tarnybų, pareigūnų neefektyvus, gal net apalaidus savo pareigų atlikimas bei abejingas požiūris į šiuos nusižengimus. Ar man svarbu leidinio pasaulėžiūra? Žinoma, taip.

3. Lietuvos Seimo rinkimai spalio mėnesį neabejotinai svarbiausias 2012 m. įvykis. Pirmiausia, dėl to, kad ketveri metai yra tam tikras laiko tarpas, ir naujo Seimo rinkimai iš dalies atskleidžia, kiek per tą laiką subrendo Lietuva – jos visuomenė, demokratijos pagrindai, politinė kultūra ir t.t. Na ir lūkestis – gal išrinktieji atsakingiau atliks savo pareigas. Gal pagaliau ims suprasti, kad Seimas – tai ne tik pragyvenimui neblogo pajamos, o kur kas daugiau.

Reikšmingas Lietuvai praėjusių metų įvykis – sėkmingas mūsų sportininkų pasirodymas Londono olimpiadoje, ypač Rūtos Meilutytės fenomenas. Maloniai nuteikė jų nuoširdumas, paprastumas ir pasididžiavimas tuo, kad jie atstovauja Lietuvai. Jiems Lietuvos garbė aukščiau už milijonus, nei kai kurioms sporto žvaigždėms, kurių pavardės sporto žiniose dažnai minimos pirmiausia – Ilgausko komanda, Ilgausko dublis ir t.t.

Dar kaip reikšmingą Lietuvai dalyką paminėčiau gana plačiai per visą šalį nuvilnijusį dainiaus Maironio 150-ųjų gimimo metinių minėjimą. Tikriausiai nebuvo nė vieno Lietuvos rajono, nė vienos mokyklos, kuriose nebūtų įvykę vienoki ar kitoki renginiai prisiminti šią didžią asmenybę. Galbūt kai kas ir neįtikėtina galėjo pasijusti išgirdę aštrios satyros eilutes: „*O siurbėlės, niekšai, bastūnų gauja! / Diplomuočių valyzų vežikai! / Kai kur, kai kas / Net pavarde apsišarvavęs nauja! / Be sąžinės kyšių lupikai!*“ Vykstant šiems prasmingiems renginiams, netikėtai iškilo labai nemalonius kai kurių dvasininkų poelgis. Maironio kūrybai jie pritaikė klerikalinę cenzūrą, uždrausdami

bažnyčiose atlikti kai kurias poeto eiles, dainas ar giesmes, kaip prieštaraujančias bažnyčios kanonams. Žinoma, gaila, kad kai kuriems dvasininkams dar neišgaravęs viduramžių inkvizitoriškas tvaikas. Yra net tokių dvasininkų, kurie nepasidrovi bažnyčioje per pamokslą bei išvadinti raudonomis utėlėmis bei kitaip žeminti tuos, kurie turi kitokią nuomonę ar „ne taip“ balsavo.

4. Labiausiai vertinu Premjerą A. Butkevičių už parodytą tvirtumą bei diplomatiškumą formuojant Vyriausybę. Tenka tik palinkėti ir toliau laikytis tvirtos pozicijos, naudingos Lietuvos valstybei ir jos žmonėms. Patinka ir Č. Juršėno, G. Kirkilo diplomatiškumas bei savo nuomonės argumentuotas pagrindimas.

5. Labiausiai tikiuosi ir viliousi, jog ši Vyriausybė bus vieninga ir tvirta sprendama svarbiausias Lietuvos žmonėms problemas, kurių svarbiausia – socialinės atskirties mažinimas. Linkėčiau Vyriausybei atsižvelgti, bet joku būdu nesusigraudinti dėl verslininkų verkšlenimų bei dejonių. Socialinio teisingumo, pagarbos žmogui atstatymas turės tiesioginės įtakos mažinant labai pavojingą Lietuvai emigracijos mastą.

6. Labiausiai jaudina visuomenėje išsigalėjęs ir toliau vis labiau išbujojantis savanaudiškumas. Manau, jog iš šios ydos visuomenėje vystosi susvetimėjimas, godumas, nejautrumas ir visa kriminalistika.

7. Lietuva savo pirmininkavimą ES turėtų išnaudoti tam, kad būtų kuo sparčiau šalinama bet kokia diskriminacija ES narių atžvilgiu. Kad ir dabartinė tiesioginė išmoka žemdirbiams. Tų valstybių ūkininkams, kurie dėl objektyvių priežasčių yra silpnesnėje padėtyje, išmokos kur kas mažesnės, nei tų šalių, kurių žemdirbiai jau seniau yra modernizavę gamybos procesą. Maždaug toks požiūris – jūs esate silpnesni ir likite tokie, stipresnių pasivyti negalima. ES turi

būti stiprus politinis – ekonominis – kultūrinis darinys. Suprantama, kad ES bus tokia tik tada, kai visos jos narės bus stiprios ir nesijaus antrarūšėmis. Narystę ES vertinu teigiamai, todėl tai, kas yra neigiama, reikia siekti išgyvendinti.

Petras Džiautas

Ukmergė

1. „Gairių“ skaitytojas esu nuo žurnalo leidimo pradžios. Tai vienas iš leidinių, kuris savo tematika ir kryptimi objektyviai atspindi padėtį mūsų šalyje. Spausdinamų straipsnių temos yra įdomios. Jomis turėtų domėtis valdžios (seimo, vyriausybės) atstovai ir tobulinti savo darbą, kad atmestų laisvosios rinkos apologetų idėjas. Deja, taip nėra. Vos tik ministras V. Andriukaitis pradėjo kalbėti apie sveikatos sistemos priartinimą prie žmogaus, kilo pačiame Seime, Prezidentūroje triukšmas.

Mano manymu, žurnalo tematiką reiktų plėsti šiais klausimais. Dar prieš Nepriklausomybės atgavimą Lietuva buvo tapusi agrarine-industrine šalimi. Galima parodyti, ką tuomet gamino Lietuva: kokie buvo pagrindiniai centrai, rajonai ir su kokia gamybine infrastruktūra. Kiek buvo dirbančių žmonių. Lygiagrečiai parodyti, kokios pramonės šakos egzistuoja dabar, kiek jose darbuotojų: kokius gaminius eksportuojame, kokios užsienio firmos yra įsikūrusios, kiek jose darbuotojų ir t. t. Parodyti mūsų žemės ūkio padėtį (regionais, rajonais), individualių ūkių, bendrovių pasiekimus, trūkumus. Žurnalo puslapiuose vietos turėtų rasti ir tarptautinės padėties apžvalgoms.

Manau, kad žurnalas yra socialdemokratinės krypties ir leidinio pasaulėžiūra man yra svarbi. Kitų žiniasklaidos leidinių neseku (nes jie yra brangūs).

2. Norėčiau pasisakyti ne vien

tik apie spaudos leidinius, bet ir apie televiziją, kurios uždavinys, tikslas būtų pateikti informacines žinias visuomenei, atlikti auklėjamąją, mokomąją mūsų visuomenės narių funkcijas ir kt. Nacionalinės televizijos (LRT) laidas galima laikyti atliekančias mano nurodytas funkcijas, tai apie LNK, Tele3, Baltijos (iš dalies ir apie „Lituvos ryto“) negali būti nė kalbos. Jas reiktų uždaryti, neleisti nuodyti eterio. Jos vykdo žmonių bukinimo, nukultūrinimo, tautinio mentaliteto naikinimo politiką. Žiaurūs filmai (jų reklamos) visokie šou – žlugdo tautos kultūrą, moralę, dorovę. Apie tai reiktų kritiškai rašyti žurnale. Visos televizijos radijas užmiršo jaunimo, mokyklų gyvenimą.

3. Vienas iš reikšmingų įvykių Lietuvai – rinkimai į Seimą. Gal socialdemokratams pavyks nors šiek tiek pataisyti pagerinti padėtį šalyje, visose gyvenimo srityse.

4. Labiausiai vertinu Č. Juršėną. Tai tvirtų įsitikinimų, sąžiningas, paprastas, plataus akiračio, turintis daug žinių, siekiantis vien tik gero valstybei, jos žmonėms politikas.

5. Tikiuosi, kad Vyriausybė gerins padėtį šalyje, sutramdys valstybės griovėjus, sutramdys emigraciją.

6. Mane labiausiai jaudina tautos, valstybės išlikimo klausimai. Jei bus leista įvairiems švonderiams, dangstantis demokratija, naikinti šalies praeitį, kultūrą, leidžiama Vilniaus, Šalčininkų tomaševskininkams siekti lenkų nacionalistinių tikslų – griauti šalies teritorijos vientisumą – valstybei gresia pavojus.

7. Pagaliau neaišku ar ES yra konfederacinė ar federacinė sąjunga. ES kol kas paprastų žmonių padėtis blogėja, vykdomas tautos, valstybės naikinimas.

Epigramos esantiems ir buvusiems

Povilas Lapeikis

Daliai Grybauskaitei,

Valstybės Prezidentei

Jei patikėta man valdyt valstybę,
vađinas, aš esu jos šeimininkė.
Aš nepartinė, bet turiu galybę
nurodyt tuos, kurie man nepatinka.

Andriui Kubiliui,

ekspremjerui

Rinkėjai atėmė valstybės valdžią,
nustūmė lovį nuo manės tolyn.
Savi partiečiai vado kėdę beldžia.
Jei ją ištrauks, keliausiu užmarštin.

Viktorui Uspaskichui,

Darbo partijos pirmininkui

Blyn, laimėjom rinkimus,
tupas žurnaliste.
Kritikuok kiek nori mus –
mes visus „suvystėm“!

Zenonui Vaigauskui,

Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkui

Vieni balsus rinkėjų perka,
kiti balius rinkėjams ruošia.
Visi rinkimų keikia tvarką,
bet kaip skani rinkimų košė.

Dainiui Pavalkiui,

švietimo ir mokslo ministrui

Aš su lenkais nelaužysiu iečių.
Ko jie nori, privalo tuoj gaut.
Aš – ministras, tad Lietuvą kviečiu:
gimtai kalbai nustokim vergaut.

Gintarui Steponavičiui,

buv. švietimo ir mokslo ministrui

O kaip aš sujaukiau švietimą.
Čia nususuktų velnias sprandą.
Dabar didžiulis džiaugsmas ima –
švietimas kelio nesuranda.

Dangutei Mikutienei,

*Seimo narei, viešojo administravimo
specialistei*

Seniai sveikatai noriu vadovauti.
Ir tam ruošiausi nuo gimimo metų.
Tik negaliu kėdės ministro gauti –
akli kolegos nuopelnų nemato.

Kęstučiui Masiuliui,

Seimo nariui, konservatoriui

Propagandistas aš buvau puikus
sovietinės „Žinijos“. (Kokia gėda!)
Kai virš galvos pasikeitė dangus,
giesmes aršiausias prieš sovietus giedu.

Valdemarui Tomaševskui,

Lietuvos lenkų rinkimų akcijos lyderiui

Tie litvinai tikri šaunuoliai.
Jie žengia su manim į koją.
Kai lietuvybę gina uoliai,
tai šoka taip, kaip aš jiems groju.

Šarūnui Biručiai,

kultūros ministrui

Aš vieną kartą teatre buvau.
Labai patiko man žiūrovų kėdės.
O kai kultūros ministru tapau,
aš sužinosiu, kas ten scenoj sėdi.

Algimantui Čekuoliui,

televizijos laidų vedėjui

Aš – visažinis pasakų senelis.
Seniai jau savo metų neskaičiuoju.
Kol Siaurusevičius pakęsti gali,
tol ekrane aš būsiu išrinktuoj.

Rūtai Mikelkevičiūtei,

LNK laidos „Valanda su Rūta“ vedėjai

Banalėju aš ir mano laidos.
Nieko naujo rasti negaliu.
Tad džiaugiuos, kai mano viešnios svaidos
turgaus ir virtuvės žodeliu.